

Tendence a faktory makroekonomického vývoje a kvality života v České republice v roce 2011

Srpen 2012

Úvod

ČSÚ obnovil publikování pravidelné roční obsáhlé analýzy, která nesla název „Tendence a faktory makroekonomického vývoje České republiky“. Oproti její podobě z předchozích let je však tentokrát modifikováno její pojetí. Vzhledem ke stále silicím diskusím a legitimním názorům na to, jak mají být měřeny změny ve společnosti, aby výrazně nepřevažovalo jen hodnocení ekonomického vývoje, byl jedním z cílů při zaměření koncepce této analýzy spektrální pohled na změny. Nikoli tedy s převažujícím zaměřením na detailní rozbor hrubého domácího produktu a navazujících indikátorů národního účetnictví, ale na sledování tendencí v případném vychylování ekonomiky z rovnováhy vč. pohledu na rovnovážné hospodaření institucionálních sektorů české ekonomiky, změn v její schopnosti konkurovat v evropském a globálním rozměru a také intenzity, s níž se Česká republika pokouší přiblížit ekonomické vyspělosti Evropy a výsledku tohoto úsilí. Necelá třetina publikace je věnována vybraným parametrům kvality života v České republice včetně ekologických aspektů, které ji ovlivňují. Téma bezpečnosti obyvatelstva, které je v ní obsaženo, je zpracované z více datových zdrojů a dosud nebylo takto komplexně publikováno vč. otázky, jak lidé subjektivně vnímají bezpečnost.

Vzhledem k velkému množství indikátorů ekonomického vývoje a kvality života bylo logicky nutné vymezit širší záběr. Rozpracována byla pouze vybraná témata - charakteru ekonomického, sociálního a environmentálního – s analýzou sfér, jejichž vývoj byl v daném roce značně odlišný od vývoje ve středně- či dlouhodobém horizontu. Dále pak témat originálních, která kontextově i širší svého záběru dosud sledována a publikována nebyla. Je zřejmé, že rámec takto obsáhlé analýzy nebude ani v dalších letech určen „pevně“ tematicky (tj. konkrétní témata uvedená např. v této analýze nebudou každoročně rozpracovávána), ale pouze v kostře „ekonomika – sociální vývoj – environmentální vývoj“.

Další významnou změnou oproti pojetí analýzy v předchozích letech je silný akcent na mezinárodní srovnání, který se prolíná prakticky všemi rozebíranými tématy. Jeho zdůraznění je rovněž logické s ohledem na speciální postavení České republiky v ekonomické oblasti dané vysokou otevřeností Evropě a světu, ale i postavení čistě teritoriální, které může hrát roli při demografických změnách ovlivňovaných migrací a působících tak v sociálně-ekonomickém směru. Zůstává naopak zachována metoda, kdy je vývoj daného roku - resp. roku, za nějž jsou k dispozici dostupná data – zasazen do kontextu středně- až dlouhodobého časového horizontu. To poskytlo velmi zajímavé výsledky, neboť rokem 2011 vrcholilo období od přechodu ze silné konjunktury české ekonomiky přes krizový rok 2009 po následný výstup z této krize. Rok 2011 ukázal, že zachování růstové trajektorie není jednoduché.

Velmi rozsáhlá datová báze, již disponuje český a evropský statistický úřad, doplněná o související jiné datové zdroje, umožňuje pohled na vývoj země ve značně širokém spektru. Moderní pojetí statistiky, které se začíná stále více prosazovat po prvotním impulsu OECD a poté i v pracovní skupině Eurostatu s argumenty tzv. Sen-Stiglitzovy zprávy o měření well-being a pokroku ve společnosti, bude do budoucna rámcem i těchto ročních analýz ČSÚ, zabývajících se tendencemi vývoje v České republice a faktorů, které ho ovlivňují.

Shrnutí

- K růstu světové ekonomiky v roce 2011 přispěly, stejně jako v několik a předchozích letech, nejvíce velké rozvíjející se ekonomiky. Tzv. skupinu BRIC (Brazílie, Rusko, Indie a Čína) rozšířila i Jižní Afrika, Indonésie a Malajsie. Evropská ekonomika trpěla dluhovou krizí, ekonomika USA po podpoře ve formě kvantitativního uvolňování rostla rychleji než EU 27 nebo Japonsko, jehož hospodářský propad ovlivnila přírodní katastrofa. Světové komoditní burzy po růstu cen v první polovině roku 2011 ztrácely, na akciových trzích byla patrná korekce po každém ukončeném kole kvantitativního uvolňování. Finanční investoři preferovali dluhopisy zemí s relativně zdravými veřejnými financemi (Německo). Vyhledávaným „bezpečným přístavem“ pro investice se stalo zlato, z měn pak švýcarský frank. Na rozdíl od podněcujících impulsů hospodářských politik v USA, eurozóně, Spojeném království anebo v Číně, operovala česká ekonomika během roku 2011 v silicím restriktivním prostředí.
- Rok 2011 potvrdil, že Česká republika přestala reálně konvergovat k průměrné úrovni hospodářské a měnové unie v Evropě podle výše HDP na obyvatele v paritě kupní síly (PPS). Podle údajů ČSÚ z národních účtů se česká ekonomika přibližovala průměrné úrovni EU 27 - po zvyšování relativního podílu patrného od roku 2001 - ještě i v krizovém roce 2009, kdy tento ukazatel dosáhl 82,2 % průměru EU 27. V roce 2010 se pozice ČR v HDP na obyvatele v PPS snížila na 79,6 % průměru EU 27 - pozice Prahy z 175,5 % na 172,3 %, u regionů mimo Prahu v úhrnu z 69,7 % na 67,1 %. Jejich reálná konvergence za toto dlouhé období tak byla téměř nezatelná, neboť v roce 1995 činil zmíněný ukazatel 66,6 % průměru EU 27.
- Zatímco v období 2004-2010 figurovala ČR v tempech růstu HDP v reálném vyjádření převážně v první třetině žebříčku zemí EU 27, v roce 2011 až v jeho polovině.
- Za dekádu 2000-2010 stoupla většina položek výdajů na HDP v ČR třikrát rychleji než průměr nejvyspělejších zemí unie (EU 15). Výjimku tvořily výdaje na konečnou spotřebu vlády, jejichž růst byl vyšší ve starých zemích EU (+23,2 %) než v případě ČR (+20,2 %). Důvodem bylo tvrdší šetření vládního sektoru ČR v období 2005-2011, kdy jeho výdaje vzrostly o pouhých 4 %, zatímco v EU 15 v úhrnu o 9 %.
- Růst české ekonomiky byl v posledních dvou dekadách - s výjimkou měnové krize v 90. letech - relativně stabilní, bez výrazných výkyvů vnější i vnitřní nerovnováhy.
- Pro vnitřní rovnováhu podle deficitu vládního sektoru k nominálnímu HDP se pozice ČR dlouhodobě zlepšuje - z 22. místa na žebříčku zemí EU 27 v roce 2000 na 9. místo v roce 2011. Paradoxně se však v letech nejsilnější ekonomické konjunktury české umístění ČR v evropském kontextu zhoršovalo. V roce 2011 činil deficit vládního sektoru ČR 3,1 % nominálního HDP, což bylo těsně nad limitem konvergenčního kritéria určeného maastrichtskou smlouvou.
- Pozice ČR v hrubé zadluženosti vládního sektoru v žebříčku EU 27 se zhoršila ze 4. místa v roce 2000 (17,8 % nominálního HDP) na 7. místo v roce 2011 (41,2 %), v evropském kontextu však zůstává stále příznivá - v EU 27 byl hrubý konsolidovaný dluh vládního sektoru k HDP v roce 2011 oproti ČR dvojnásobný (82,5 %), v eurozóně ještě vyšší (87,2 %).
- Kromě dobré pozice v zadluženosti vládního sektoru je v ČR velmi příznivý také soukromý dluh, tj. zadluženost domácností a firem - v relaci k nominálnímu HDP byl v roce 2010 třetí nejnižší v EU 27 (71,6 % HDP), když v roce 2003 činil 49,2 % nominálního HDP.
- „Komplexní“ zadluženost (vládní a soukromý dluh) ve výši 109,7 % HDP v roce 2010 znamenala pro ČR pozici druhé nejméně zadlužené země EU 27 (po Rumunsku s 107,2 % HDP, když, třetí nejméně zadlužené bylo Slovensko s 110,1 % HDP). Např. celková zadluženost Irska činila 385 % jeho HDP, v případě Kypru 351 %, Portugalska 318 % a Dánska 287 %. Až sedmou celkově nejzadluženější zemí EU bylo Řecko (269 %) s nejvyšším dluhem vládního sektoru (145 %).
- V plnění maastrichtských kritérií, tj. v tzv. nominální konvergenci k evropské úrovni, byla ČR v letech 2009-2011 úspěšná ve všech kritériích s výjimkou tříprocentního limitu vládních deficitů k HDP - i tak však byly tyto relativní deficity příznivější než průměr EU 27; kritérium stability směnného kurzu ČR nenaplnuje vzhledem ke své neúčasti v systému ERM II.
- Ve vybraných parametrech konkurenceschopnosti ČR ztrácí především vlivem relativního „zdražení“ práce – za roky 1995-2010 stouply reálné jednotkové náklady práce výrazně nejvíce ze zemí EU 27. Také přírůstek podílu ČR na světovém exportu se snižuje po vrcholech 2004 a 2005.

- Ve vybraných necenových faktorech konkurenceschopnosti setrvává ČR ve druhé polovině evropského žebříčku. V tzv. „aktivitách náročných na znalosti“ pracuje v ČR 33,4 % celkově zaměstnaných proti 60 % v Lucembursku a 51 % v Norsku nebo Švýcarsku. V podpoře sofistikovaných činností, ve formě podílu výdajů na výzkum a vývoj, se ČR v letech 2005 a 2006 výrazněji přibližovala k průměru EU 27, později však došlo k trendu opačnému. V roce 2010 činil podíl v ČR 1,56 % proti 2 % průměru EU, ve Finsku (3,9 %) nebo Švédsku (3,4 %), naopak na Slovensku jen 0,6 %. Vzdělanost podle podílu osob s dosaženým terciárním vzděláním v ČR proti evropskému průměru neroste. Od roku 2006 se zřetelně zvyšuje podíl mladých žen s tímto vzděláním na celkovém počtu žen ve věkové skupině 25-34 let oproti slabšímu růstu podílu v případě mladých mužů. To představuje riziko pro demografický vývoj, neboť takto vzdělané ženy podle sociologických šetření svá mateřství častěji odkládají nebo zůstávají zcela bez dětí.
- Silná populační vlna v ČR podle počtu živě narozených dětí vrcholila v roce 2008. Přestože se v roce 2011 jejich počet meziročně citelně snížil, ve srovnání s předchozí dekadou byl stále nadprůměrný. Pokračující ztráta zájmu o institut manželství vedla v roce 2011 k nejnižšímu počtu sňatků od roku 1918 a naopak k rekordnímu počtu dětí narozených mimo manželství. Cizinci tvořili 4 % obyvatel ČR. Počty dětí, které se jim rodí, výrazně vzrostly (v roce 2010 proti roku 2000 trojnásobně). Od roku 2006 žije v ČR více osob ve věku nad 65 let než dětí do 14 let. Slábne tak vliv produktivní složky populace (index ekonomického zatížení od roku 2007 narůstá).
- Bezpečnost obyvatel podle zjištěné i subjektivně vnímané kriminality je jedním z důležitých aspektů kvality života v zemi. V ČR stál v roce 2010 veřejný pořádek a bezpečnost vládní sektor ČR 77 mld. korun, tj. 2 % HDP (polovinu tvořily výdaje na policii, desetinu na vězeňství). V úhrnu za celou dekadu 2000-2010 rostly výdaje na veřejný pořádek a bezpečnost pomaleji než nominální HDP. V evropském měřítku byl pokles jejich podílu na HDP v roce 2010 proti roku 2000 spíše výjimkou.
- V roce 2011 se zastavil klesající trend odhalené kriminality, který začal v roce 2000. I tak byl počet zjištěných trestných činů o čtvrtinu nižší než v roce 1999, kdy růst trestné činnosti spojené s transformací společnosti vrcholil. Silné regionální rozdíly v intenzitě kriminality přetrvávají (Praha, Ostrava, severní a střední Čechy, na opačném pólu pak Vysočina a moravskoslezské pomezí). Hospodářská kriminalita a drobné krádeže se vyskytuje spíše v největších městech, mravnostní a násilná kriminalita v severozápadním pohraničí. Přes obtížné mezinárodní srovnání lze soudit, že ČR patří v EU spíše k bezpečnějším zemím. Lidé v Praze ale vnímají kriminalitu hůře než lidé v jiných evropských velkoměstech. Vězňů v přepočtu na obyvatele má ČR po pobaltských zemích a spolu s Polskem nejvíce v EU. Jejich počty od roku 2002 plynule rostou, od roku 2007 rychleji.
- Při mezinárodním srovnání vybraných parametrů kvality života má ČR po Slovinsku nejvyšší střední délku života mužů z nových členských zemí EU. Oproti průměru EU má nižší míru dlouhodobé nezaměstnanosti i podprůměrné veřejné výdaje na vzdělání. Relativní náklady na životní prostředí dosahují průměrné úrovně EU a jsou vyšší než u ostatních nových (a řady starých) zemí unie.
- Materiálová spotřeba v ekonomice klesá ve všech hlavních kategoriích spotřeby. Zůstává však – stejně jako energetická náročnost - nad průměrem EU. Produkce odpadu z obcí za období 2005-2010 o 17 % stoupla, produkce odpadu z podniků s výrazně větším podílem na celkové produkci odpadů klesla o 6,2 %.

1. Vývoj světové ekonomiky

1. 1. HDP a dluhová krize

- **V letech 2010 a 2011 jen křehký růst**

Rok 2011 nebyl prvním pokrizovým rokem, jak ekonomové ještě v roce 2009 doufali. Dluhová krize, která zasáhla Evropu, USA i Japonsko, přinesla nutnost omezování výdajů z veřejných rozpočtů - potřeba hradit státní závazky (ale i závazky nestátních organizací a soukromých osob) přinutila veřejný i soukromý sektor ke snižování výdajů. Státní rozpočty tak hledaly – a stále hledají - nové zdroje svých příjmů. Strategie vytváření úspor byly v různých zemích různé, jejich důsledkem bylo zpomalení hospodářského růstu s pravděpodobností i na několik příštích let. To se odrazilo ve zpomalení růstu rozvinutých zemích v roce 2011 až k postupnému přechodu zpět do recese. EU začala až na přelomu roku 2011 a 2012 postupně nacházet opatření proti tomuto vývoji.

- **Vlivem většího důrazu na podporu růstu se USA vyvíjely růstově pozitivněji než Evropa**

Hospodářská politika v USA i v krizi větší důraz na podporu ekonomického růstu než na úspory. Částečně tato strategie měla úspěch. HDP země rostl v roce 2011 tempem 1,7 %, což představuje výrazné zpomalení z tříprocentního růstu z roku 2010, ale je stále tempem převyšujícím tempo růstu HDP v EU jako celku a v eurozóně (obojí 1,5 %). Tento růst však nebyl doprovázen zlepšováním ostatních ukazatelů důležitých pro hospodářskou rovnováhu, zejména zaměstnanosti - v prosinci 2011 míra nezaměstnanosti činila 8,5 %, rok předtím 9,1 %, v prosinci 2008 to bylo 7,2 procenta¹. I monetární strategie podpory růstu v USA zatím selhávají.

- **Největší rozvíjející se ekonomiky bez výraznějších problémů**

Krizi se úspěšně vyhnuly státy jihovýchodní Asie, Latinské Ameriky a do značné míry i ruská ekonomika. Asie a Latinská Amerika, zde především Brazílie, Argentina a Chile, si prošly řadou finančních krizí v 90. letech, které řešily autonomními prostředky; v ekonomické rovině řadou různých reforem, zestátněním, devalvacemi národních měn a vyhlášením bankrotů, tzn. odepsáním zpravidla poloviny státních dluhů. Takovéto nástroje ale nyní nemá Evropská měnová unie k dispozici.

- **„Nové země“ EU zasaženy krizí relativně méně**

„Nové“ země, vzhledem k přijatým poměrně rozsáhlým fiskálním a hospodářským reformám v zájmu dodržení tzv. maastrichtských kritérií, byly dluhovou krizí zasaženy relativně méně, než země EU 15, z nichž některé již před příchodem krize maastrichtská kritéria neplnily.

- **Růstová tempa v EU, eurozóně a USA**

Meziroční tempo růstu HDP ve 27 zemích EU se zvýšilo z 1,3 % ročně z roku 2002 na 3,3 % ve vrcholícím roce konjunktury (2006). V předkrizovém roce 2007 rostla ekonomika EU o 3,2 %. Země eurozóny zaznamenaly meziroční růst 0,9 % v roce 2002 a 3 % v roce 2007 - německá ekonomika za tu dobu stoupla ze stagnace v roce 2002 na 3,3 procenta v roce 2007. Estonsko, které si muselo po předbankrotovém stavu sáhnout hluboko do kapsy, aby ustálo finanční krizi, mělo v tomto období průměrný roční růst HDP 7,9 procenta. Slovensko rostlo v roce 2007 meziročně dokonce o 10,5 %, v roce 2002 o 4,6 %. Ekonomika ČR zrychlovala z 2,1 % v roce 2002 na 7 % v roce 2006. Ještě i o rok později rostl její HDP o 5,7 %.

USA se nacházely v poněkud posunutém rytmu. Více než čtyřprocentní ekonomický růst zažívaly v letech 1997 až 2000, na přelomu století se tempo HDP v USA zpomalilo na 1-2 %. Svá nejlepší léta zaznamenalo ve sledovaném období americké hospodářství již v letech 2004 a 2005 s růstem HDP o 3,5 %, resp. o 3,1 %.

1.2. Kvantitativní uvolňování jako nástroj oživení ekonomik

- **Tištění peněz jako nástroj růstu**

Americká centrální banka Fed čelila recesi strategií tzv. kvantitativního uvolňování poté, co tradiční měnové nástroje, zejména razantní snížení základních úrokových

¹ Tento fakt byl tehdy komentován jako „...nejvyšší nezaměstnanost za posledních 16 let“.

**ekonomiky v USA
až do roku 2011,
v Evropě snižování
úrokových sazeb**

sazeb, nemělo požadované účinky – nedošlo k obnovení úvěrových obchodů, ekonomika (podniky ani spotřebitelé) levné peníze nečerpala a nerostla. V podstatě šlo o výkup špatných aktiv centrální bankou za hotové peníze. V některých případech se programu účastnila vláda tím, že za nákup špatných aktiv získávala v peněžních ústavech majetkový podíl. Ten po restrukturalizaci úvěrů a finanční stabilizaci opět prodávala původním majitelům za tržní cenu (podle propočtů americké vlády se většina těchto investic již vrátila). Druhé kolo kvantitativního uvolňování skončilo v červnu 2011 s nakoupenými státními dluhopisy za 600 miliard dolarů (od prosince 2008 do března 2010 celkem za 1200 mld. dolarů).

Evropská centrální banka (ECB) se snižováním úrokových sazeb otálela a ke kvantitativnímu uvolňování v této fázi krize nepřistoupila. Pomoc ohroženým bankám byla ponechána na rozhodnutích jednotlivých vlád členských zemí EMU.

**• Rychlé
zadlužování
problémových
evropských zemí...**

Snahy problémových evropských zemí sanovat vlastní banky a stabilizovat ekonomiku, aby se vyhnula recesi, způsobily jejich rychlé zadlužování. Přesto se záměr v podstatě zdařil, bankovní sektor uvolnil úvěrové toky a v roce 2010 došlo k oživení hospodářského růstu (EU 27 +2 % v roce 2010, eurozóna +1,9 %, Německo +3,7 %, ČR +2,7 %). Toto oživení však nebylo dost silné na to, aby zastavilo chronické zadlužování veřejných rozpočtů. Nezlepšila se zaměstnanost, nedošlo k růstu inflace. Přitom základní úrokové sazby byly dlouhodobě na historických minimech. Důvodem je zřejmě to, že tyto nové peníze byly z velké části použity na sanaci bank a veřejných rozpočtů. Do reálné ekonomiky jich tedy nešlo tolik, kolik by se mohlo zdát. Existuje navíc pravděpodobnost, že i kdyby se nově emitované peníze do reálné ekonomiky dostaly, pokryly by existující dluhy podniků (z úvěrů i platební neschopnosti) a domácností spíše než nové investice, vytváření pracovních příležitostí či růst mezd.

**• ... přes
prováděné kroky
dosud bez
pozitivního
výústění...**

Příjmy státních rozpočtů nebyly dostatečné na krytí sociálních výdajů, nepříznivý demografický vývoj v evropských zemích nadále vytvářel schodky na důchodových účtech. Slabý ekonomický růst nevytvářel nové pracovní příležitosti, což opět zatěžovalo sociální výdaje státu a naopak omezovalo zdroje rozpočtových příjmů. V roce 2011 tak nastalo výrazné zpomalení hospodářského růstu: na 1,5 % v EU i v eurozóně, na 1,7 % v ČR a o něco mírnější na 3 % v Německu. Zpomalování ekonomického růstu v roce 2011 probíhalo postupně od počátku roku.

První problémy ohlásilo Irsko, nedlouho po něm Řecko. Následovaly Španělsko, Portugalsko a Itálie. Úroky z dluhopisů, respektive výnosy, jež požadovali investoři do cenných papírů těchto zemí, dosáhly výše, která při dané výkonnosti těchto ekonomik nedovolovala závazky těchto zemí plnit. Důsledkem byl nedostatek likvidity a neschopnost vlád plnit i závazky vůči vlastnímu obyvatelstvu. Země ztratily důvěru finančních trhů, které odmítaly půjčovat další peníze na krytí stále rychleji rostoucích státních dluhů bez perspektivy zlepšení celkového fungování jejich ekonomik.

**• Nový pád do
recese...**

V tomto prostředí do problémů se svými závazky začaly upadat i firmy a domácnosti, následně začala opět růst riziková aktiva bank. Namísto očekávané stabilizace ekonomiky a pozvolného přechodu k mírnému, ale stabilnímu hospodářskému růstu bylo již v druhé polovině minulého roku jasné, že mnohem pravděpodobnější je druhý propad do ekonomické recese. Vlády evropských zemí postrádaly finanční rezervy a světové finanční trhy odmítaly jim půjčovat za dostupné úroky. Také proto druhý propad do recese hrozil mnohem vážnějšími důsledky než v roce 2008 (až k obavám z rozpadu eurozóny).

**• ... i přes
nastolenou politiku
kvantitativního
uvolňování i ze**

Evropské země zahájily rozsáhlé programy úspor veřejných výdajů a růstu státních příjmů (zejména z daní). Nevedly však ke snížení schodků státních rozpočtů, nebo ne v takové míře, jak bylo vládami plánováno. Navíc se bohužel úsporné programy výrazně podílely na snížení dynamiky HDP².

⁴ MMF odhaduje, že opatření na snížení deficitu o 1 p.b. v poměru k HDP způsobí zpomalení hospodářského růstu rovněž o 1 p.b.

strany ECB

ECB reagovala na uzavření úvěrových obchodů s problémovými státy na finančních trzích až na sklonku roku 2011, kdy spustila první kolo kvantitativního uvolňování³. Omezena svým mandátem, který bance nedovoluje půjčovat přímo vládám, v prosinci 2011 poskytla 523 institucím, většinou komerčním bankám, levné úvěry formou tříletých obligací v celkové hodnotě 489 mld. EUR (druhé kolo programu oznámila letos na konci února s objemem levných úvěrů až 530 mld. EUR a o nově emitované peníze se přihlásilo 800 institucí). Objem finančních prostředků v programu nebyl dost velký, aby vyřešil dluhovou krizi periferních států. Odvrátil však akutní hrozbu uzavření úvěrového trhu a kolapsu finančních institucí v nejméně postižených zemích, resp. nejméně zatížených bank.

- **Vytvoření tzv. eurovalu**

Politická reprezentace eurozóny se rozhodla obejít zřízením zvláštních institucí - vžil se pro ně název euroval - skutečnost, že ECB nemůže půjčovat přímo vládám, i skutečnost, že podle pravidel fungování eurozóny si každý členský stát za své rozpočtové schodky odpovídá sám. V květnu 2010 se EU 27 dohodla na vytvoření fondu finanční stability pro pomoc státům postižených dluhovou krizí⁴. Jeho úvěrová kapacita činí 440 mld. eur, zaniknout má po splacení vydaných dluhopisů (pravděpodobně v roce 2013). Aby byla zajištěna trvalá schopnost eurozóny sanovat problémové ekonomiky, bylo dohodnuto ještě zřízení trvalého Evropského finančního stabilizačního mechanismu⁵ pro získávání relativně levných prostředků na finančních trzích (až 60 mld. eur kombinovatelných s úvěrovou kapacitou zmíněného fondu finanční stability). Třetí součástí eurovalu jsou úvěrové prostředky Mezinárodního měnového fondu (MMF) ve výši 250 miliard eur. Na záchranu periferních členských států eurozóny by tak měly být k dispozici úvěry ve výši 750 mld. eur. Na jejich žádost byly v říjnu 2011 celkové garance navýšeny na 780 miliard eur⁶.

- **USA výjimkou v tempech HDP**

Hospodářské oživení v USA a politická opatření v EU z roku 2011 výrazně snížily pravděpodobnost prudkého a hlubokého propadu, který by ovlivnil i růst globální ekonomiky. Zdá se však, že dojednaná opatření přišla pozdě. Důvěra firem v další hospodářský vývoj a pochybnosti finančních trhů vyhnaly výnosy státních dluhopisů zemí eurozóny znovu vysoko, dluhová krize se zosílila a v posledním čtvrtletí 2011 se křehký hospodářský růst změnil v pokles, meziročně o 1,3 procenta. HDP klesl i v Japonsku v důsledku přírodních katastrof a poklesu zahraniční poptávky po japonské produkci. V USA naproti tomu ekonomická aktivita rostla, zvyšovala se konečná spotřeba i investice, oživil se úvěrový trh a také trh pracovních sil.

1. 3. Nově se rozvíjející země

- **Latinská Amerika a Asie ztratily na dynamice, růst jejich ekonomik však přetrvál**

Rychle rostoucí ekonomiky států jihovýchodní Asie a Latinské Ameriky reagovaly na krizi v Evropě a na hrozbu rozpadu eurozóny poměrně citlivě. Hrozil jim pokles exportního potenciálu, ve druhé řadě zeslábl přítok zahraničních investic do těchto zemí. Zpomalení tempa hospodářského růstu v Číně a Indii má rovněž na svědomí přehřátí ekonomik těchto zemí v předcházejících letech. Na rozdíl od vyspělých zemí, ale třeba i zemí střední a východní Evropy, zůstává míra nezaměstnanosti velkých a rozvíjejících se ekonomik zemí Asie a Latinské Ameriky právě díky předcházejícímu

³ Program má oficiální název Long-Term Refinancing Operation (LTRO).

⁴ Jde o Evropský fond finanční stability (European Financial Stability Facility – EFSF), zvláštní instituci pro pomoc státům postižených dluhovou krizí. Sídílí v Lucembursku. Může emitovat dluhopisy, z jejichž prodeje má právo poskytovat půjčky zemím eurozóny v potížích, využít je na rekapitalizaci komerčních bank a nákup rizikových aktiv. Dluhopisy vydávané EFSF jsou zaručeny členskými zeměmi eurozóny ve stejném poměru, v jakém složily kapitál v ECB.

⁵ European Financial Stabilization Mechanism – EFSM.

⁶ Příjemci těchto levných úvěrů jsou členské země eurozóny, které požádají o pomoc a jejichž program na ozdravení veřejných financí byl projednán s EK a MMF a schválen ministry financí zemí eurozóny. Další podmínkou je, že žadatelská země není schopna získat potřebné peníze na finančních trzích za přijatelných podmínek. V listopadu 2010 byla schválena podpora Irsku, které požádalo o 85 miliard eur (23 mld. z EFSM a 18 mld. od EFSF - první emise dluhopisů v objemu 5 mld. uvedl EFSF na trh v lednu 2011). Druhou zemí, která fond požádala o pomoc, bylo Portugalsko (duben 2011), celkem podpora dosáhne výše 78 miliard eur. Podpora Řecku ve výši 110 mld. eur z roku 2010 nebyla operací EFSF, ale je podložena dvoustrannými dohodami mezi Řeckem a členskými státy eurozóny a MMF. Dohoda se neúčastnilo Slovensko a Estonsko, které v té době ještě nebylo členem eurozóny.

dynamickému růstu poměrně nízká.

Tabulka 1: Meziroční růst HDP (v %)

	2010	2011	4.Q2011
Svět	5,3	3,9	3,2
EU	2,0	1,6	0,9
Eurozóna	1,9	1,4,	0,7
Střední a východní Evropa	4,5	5,3	3,8
USA	3,0	1,7	1,6
Japonsko	4,4	-0,7	-0,6
Nové rychle rostoucí asijské ekonomiky celkem	8,5	4,0	3,1
Čína	10,4	9,2	8,9
Indie	10,6	7,2	6,1
Latinská Amerika a karibské země	6,2	4,5	3,6

Pramen: MMF

1. 4. Komoditní trhy

- **Ceny komodit jediným inflačním impulsem, jejich růst však zřejmě jen přechodný vlivem oslabování tempa světové ekonomik**

Míra inflace byla v globálním měřítku relativně nízká při základních úrokových sazbách v nejsilnějších ekonomikách blízko nuly a emisi obrovských sum nové likvidity ze strany centrálních bank. Jediný výraznější inflační tlak byl zaznamenán v cenách komodit. Ceny ropy zaznamenaly historické maximum v polovině roku 2008. Počátkem roku 2011 pod vlivem informací o kvantitativním uvolňování centrálních bank se ceny pohybovaly kolem 115 USD, později klesly k 100 USD a po další růstové vlně k 115 dolarům za barel.

Podobně i další průmyslové komodity jsou na sestupu. Tento vývoj odráží zpomalování ekonomické aktivity, a to včetně očekávání dalšího oslabení růstového tempa světové ekonomiky v nadcházejícím období. Těmito argumenty, tj. korelací cen komodit a očekávaným hospodářským růstem (tzn. spotřebou), byly nejčastěji zdůvodňovány prudké burzovní pohyby během ropné a potravinové krize v letech 2007 a 2008 (rostoucí poptávka v Číně a Indii stála za růstem cen rýže, apod.). Komoditní burzy ovšem reagují růstem také na zvýšení nejistoty na trzích finančních. Obchodníci, kteří nenakupují komodity pro spotřebu nebo fyzické obchodování s nimi, využívají komoditní kontrakty ke výšeni rizikových přírůzků a krytí vyšších nákladů na zajištění svých spekulací. Tím však, při absenci poptávkových signálů, dosáhli opačného efektu – pohyby na akciových a komoditních trzích se postupně stále více synchronizují. Rok 2011 tak ukázal, že investoři se začali stahovat i z komoditních trhů.

Graf č. 1 Cena ropy Brent (v USD za barel)

Graf č. 2 Cena mědi (v USD/100 za libru)

Pramen: kurzy.cz

1. 5. Finanční trhy

- **Akcie stagnovaly ve velkém rozptylu**

Světové akciové trhy byly od roku 2000 silně volatilní a víceméně stagnovaly ve velmi širokém pásmu hodnot. Cenové pohyby měly globální charakter, trhy oscilovaly společně bez ohledu na region, jen se dílčím způsobem lišily svou dynamikou. Nejvýkonnější v roce 2011 byl trh americký i díky stimulační politice Fedu. Evropa z pohledu akciových trhů jako celek výkonnostně zaostávala, relativně nejsilnější zůstává německý a britský akciový trh. Slabou výkonnost stále také vykazuje japonský akciový trh, který se svojí výkonností příliš neliší od jižní Evropy. Růst let 2009 až 2011 byl především výsledkem stimulačních kroků centrálních bank, zejména amerického Fedu s cílem napumpovat do trhu novou likviditu a podnítit tak ekonomický růst. Rok 2011 nebyl v tomto směru výjimkou. Po ukončení každého z amerických programů kvantitativního uvolňování QE1 i QE2 akciové trhy korigovaly směrem dolů. Další, byť jen oznámení záměru přikročit k dalšímu kolu v srpnu 2010 a v září 2011, se stalo signálem pro růst. Dominantním determinanem cenových pohybů byl tedy především oslabující nebo posilující americký dolar.

Graf č. 5 Akciový index DAX (rozptyl 2-9 tis. b.)

Graf č. 6 Akciový index Nikkei 225 (rozptyl 5-20 tis. b.)

Pramen: www.thinkorswimm.com a www.saxobank.com

Graf č. 7: Akciový index S&P 500 od roku 2000 (vyznačen vývoj ve fázích kvantitativního uvolňování)

Pramen: www.thinkorswimm.com a www.saxobank.com

- **Globalizace: trhy se v trendu pohybují společně**

Akciové indexy trhů USA (S&P 500), Německa (DAX-30) a Japonska (NIKKEI-225) se pohybují v trendu společně. Japonský index je dlouhodobě nejslabší. Americký S&P 500 zaznamenal historické maximum v říjnu 2007 a koncem roku 2011 byl o pětinu níž, německý DAX o celých 30 % a britský FTSE-100 jen o necelých 20 %. Výnosy amerických vládních dluhopisů s desetiletou splatností se snižovaly dlouhodobě (od roku 1982). Stejný trend zaznamenávaly i výnosy dluhopisů japonské vlády, v důsledku intervencí Bank of Japan. Výnosy vládních dluhopisů Německa (graf 8) se od 90. let rovněž snižují. Dluhopisy Španělska (graf 9),

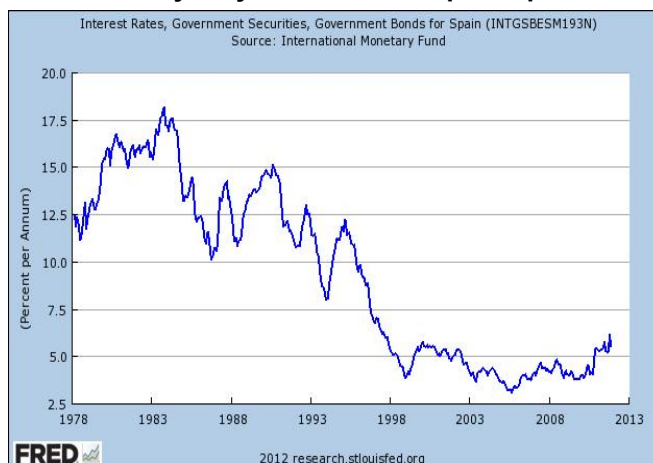

reagovaly až v roce 2012 na mizející zájem investorů v souvislosti s potížemi země.

Graf č. 8 Výnosy vládních dluhopisů Německa

Graf č. 9 Výnosy vládních dluhopisů Španělska

Pramen: <http://research.stlouisfed.org>

- **Fed převzal iniciativu na kapitálových trzích i novou iniciativou Operace Twist; výsledkem bylo mimo jiné i oslabení amerického dolaru**

Klíčovým faktorem do značné míry určujícím chování kapitálových trhů po šoku z americké hypoteční a bankovní krize je od konce roku 2008 americký Fed díky jeho stimulačním programům kvantitativního uvolňování QE1 a QE2, resp. jejich modifikace s prodloužením splatnosti dluhopisů pod názvem Operace Twist v roce 2011. Již samotné ohlášení záměrů (listopad 2008 pro QE1, srpen 2010 pro QE2 a září 2011 pro Operaci Twist) podpořit ekonomický růst formou stimulačních balíčků vedlo v obou případech QE k oslabení dolaru spojeného s růstem ceny jiných investičních aktiv – zejména pak akciových trhů a výnosů vládních dluhopisů. Takto stimulovaný růst byl v obou případech časově ohraničen pumpováním uměle podpořené likvidity do trhů a po skončení vedl k prudkým korekcím.

- **V celkové nejistotě na finančních trzích vyhledávali investoři „bezpečné přístavy“**

V závěru roku 2011 se důvěra podle globálního indexu nákupních manažerů ocitla na nejvyšší úrovni za poslední devět měsíců, což indikovalo možný pozitivní vývoj pro začátek roku 2012. Problém však spočíval v tom, že tento index udržovaly na hodnotě pozitivní změny pouze příznivá očekávání v Indii, Kanadě, Spojených státech, Turecku a Rusku. Také tvrdá data z reálné ekonomiky v posledním čtvrtletí 2011 pak ukázala, že v mnoha zemích významných pro vývoj světové ekonomiky bylo právě toto čtvrtletí výkonnostně nejslabší od krizového roku 2009.

Finanční investoři v roce 2011 v obavách z malého pokroku při řešení krize eurozóny, v nejistotách pokud jde o setrvalý silný růst čínské ekonomiky a celkové nevyrovnanosti světové ekonomiky, hledaly bezpečná umístění pro svá aktiva. To se příliš nedařilo, takže docházelo ke kumulacím hotovosti. Nicméně opět zafungovaly tzv. „bezpečné přístavy“, především investice do drahých kovů, zejména zlata. Jeho cena vystoupala v polovině roku 2011 na hodnotu kolem 1800 dolarů za trojskou unci, což bylo zhruba dvakrát víc než v krizovém roce 2009. Přitom po celou první polovinu uplynulé dekády nepřevýšila cena zlata na komoditních trzích 500 dolarů za trojskou unci. Podobně atraktivní jako zlato byl i švýcarský frank. Silná poptávka po této měně přinutila švýcarskou centrální banku k zásahu v obavách, že silná měna podváže konkurenceschopnost země. Ten byl úspěšný a v polovině roku švýcarský frank oslabil.

Graf č. 10 Cena zlata (v USD za trojskou unci)

Graf č. 11 Kurz dolaru k švýcarskému franku

Pramen: www.saxobank.com

2. Makroekonomický vývoj ČR v evropském kontextu se zřetelem na rok 2011

Ekonomiku České republiky dynamizoval vstup do Evropské unie. Podobně tomu bylo i ve většině zemí, které se připojily k projektu společného evropského prostoru s volným pohybem zboží, služeb a kapitálu a lidí za prací. I když jejich ekonomické cykly nejsou s cyklem EU 27 dosud synchronní, některé země s vyšším podílem zahraničního obchodu na své ekonomické výkonnosti z této skutečnosti těží. Česká republika s většinou velmi dobrým růstem v evropském srovnání v období 2001-2011 a zejména 2006-2011 se posunula v roce 2011 výkonnostně níž – v žebříčku 27 zemí unie byla dynamikou růstu v jeho přesné polovině, což byla druhá nejhorší pozice po roce 2002.

2.1. Výkonnost ekonomiky podle vývoje hrubého domácího produktu

- **V roce 2011 ztráta pozice rychle rostoucí země v evropském kontextu**

Zatímco od roku 2004 figurovala česká ekonomika v tempech růstu převážně v první třetině žebříčku EU 27, v roce 2011 až v jeho druhé polovině. Došlo k tomu proto, že pokrizový vývoj byl, co se výkonnosti týká jen zhruba na úrovni unijního průměru a samotný pokles české ekonomiky v roce 2009 byl mírně hlubší než jeho snížení za EU 27. Přitom struktura růstu v roce 2011 se odlišovala od struktury růstu za EU 27 zejména v tom, že v unijním HDP participovaly na přírůstku podstatně více výdaje na konečnou spotřebu domácností a vládního sektoru, v České republice pak zahraniční obchod.
- **Růst HDP ČR v roce 2011 mírně vyšší než růst ekonomiky EU 27 i eurozóny**

Hrubý domácí produkt (HDP)⁷ České republiky v reálném vyjádření stoupl v roce 2011 proti roku 2010 o 1,7 %, což bylo nepatrně vyšší tempo než kolik činil růst ekonomiky Evropské unie (+1,5 %). Tzv. „staré“ země EU, které byly jejími členy před 1. květnem 2004, kdy došlo k rozšíření o desítku nových zemí, zaznamenaly růst ještě pomalejší (+1,4 %). Tempo růstu uskupení zemí platících eurem bylo v roce 2011 stejné jako meziroční dynamika EU 27 (+1,5 %).
- **Silné Německo v roce 2011**

Přitom Německo jako největší evropská ekonomika rostlo v roce meziročně velmi silně (+3 %), takže v logice věci byla dynamika „zbytku“ dalších tří velkých ekonomik starých členských zemí (EU 15) vesměs nižší. Pod průměrem skupiny EU 15 byl meziroční růst ekonomiky Itálie (+0,4 %) a Spojeného království (+0,7 %), nad průměrem naopak ekonomika Francie (+1,7 %).
- **Tři země s meziročními poklesy**

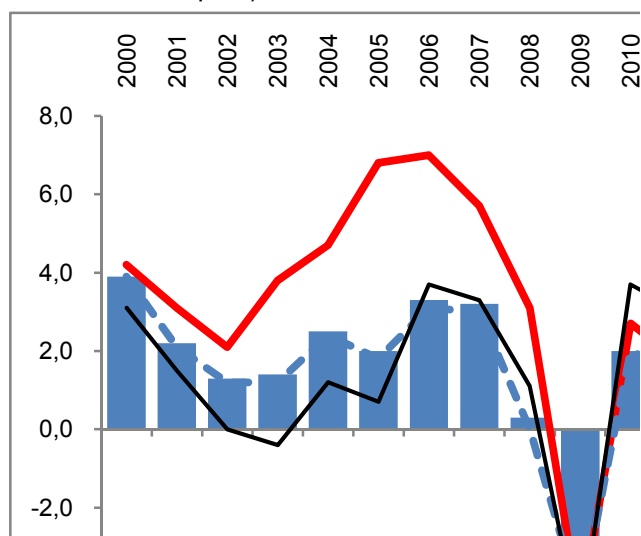
Meziroční pokles zaznamenaly některé „periferní“ ekonomiky Evropské unie (Slovinsko -0,2 %, Portugalsko -1,6 % a Řecko -6,9 %). Nejrychleji rostly po dvojciferných propadech v krizovém roce 2009 pobaltské země (Estonsko +7,6 %, Litva +5,9 %, Lotyšsko +5,5 %), Polsko (+4,3 %), ale i Švédsko (+3,9 %). HDP problémového Irsku v předchozích třech letech reálně meziročně klesal, vykázalo v roce 2011 mírný růst (+0,7 %).
- **Od roku 2004 figurovala česká ekonomika v tempech růstu převážně v první třetině žebříčku EU 27, v roce 2011 až v polovině**

Pokrizové vzepětí české ekonomiky - v roce 2009 klesl HDP reálně o 4,7 % - se v roce 2010 projevilo jen mírně vyšším růstem HDP ČR (+2,7 %) než byl růst v EU 27 (+2 %). Ten však přesto stačil na umístění v první pětce nejrychleji rostoucích ekonomik unie v roce 2010. Ale jen vzdáleně připomínal mohutné meziroční vzednutí výkonnosti z let 2005-2007, kdy česká ekonomika silně reálně konvergovala k úrovni EU v přírůstcích +6,8 % (2005), +7 % (2006) a +5,7 % (2007).

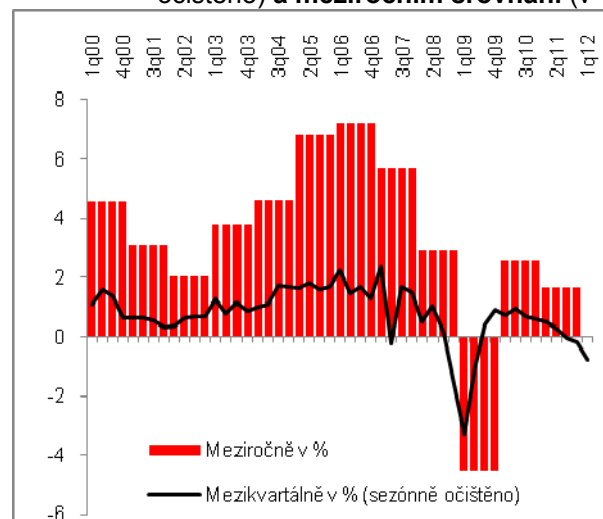
Tyto silné růsty však stačily na umístění v první třetině žebříčku zemí s nejvyšší dynamikou HDP jen v letech 2005 a 2006 – v roce 2005 byla ČR na čtvrtém místě za pobaltskými zeměmi, v roce 2006 ji kromě nich předstihlo i Rumunsko a Slovensko. V první třetině nejrychlejších zemí unie figurovala ČR za posledních deset let ještě v roce 2004, 2008 a 2010. Pozice v roce 2011 v polovině žebříčku (14. místo) je druhá nejhorší po roce 2002 (16. místo).

⁷ Pokud není uvedeno jinak, jde zde i v dalším textu o vyjádření očištěné od vlivu cen a počtu kalendářních dní.

Graf č. 12 HDP reálně (y/y v %, srovnání zemí a uskupení)

Graf č. 13 HDP ČR reálně v mezičtvrtletním (sez. očištěno) a meziročním srovnání (v %)

Pramen: ČSÚ, Eurostat

• ***Ekonomický výkon ČR rostl v dlouhodobém pohledu zhruba třikrát rychleji než EU 27 ...***

V dlouhodobém pohledu patří Česká republika v evropském kontextu k zemím, v nichž se objem HDP zvětšil velmi výrazně – v roce 2011 byl proti roku 2000 o více než dvě pětiny vyšší (+41,9 %). Šlo o osmý největší nárůst ekonomické výkonnosti ze zemí EU 27. I když údaj za průměr EU dosud není k dispozici, lze podle dat za rok 2010 (+13,9 %) usoudit, že přírůstek HDP v České republice v roce 2011 proti roku 2000 byl ve srovnání s přírůstkem za EU 27 zhruba třikrát vyšší.

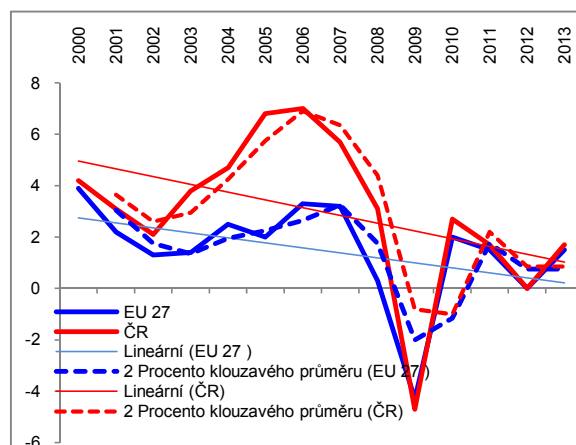
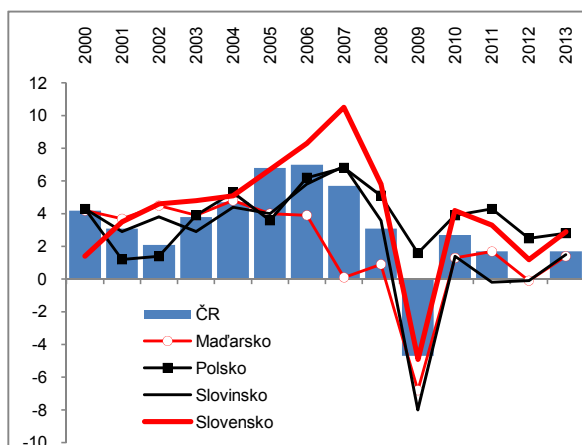
• ***... nedosáhl však zdaleka dynamiky Slovenska jako nejrychleji rostoucí ekonomiky v EU***

Výrazněji než česká ekonomika, s růstem HDP o více než polovinu, vzrostly v roce 2011 proti roku 2000 jen ekonomiky pobaltských zemí - Litvy (+62,1 %), Estonska (+52 %) a Lotyšska (+51,3 %) a také zemí, které vstoupily do EU zatím jako poslední Rumunska (+53 %) a Bulharska (+51,9 %). Silnější růst výkonnosti než ČR zaznamenalo za tu dobu i Polsko (+52,9 %). Největšího přírůstku HDP v reálném vyjádření v kontextu celé EU 27 však dosáhla slovenská ekonomika, jejíž výkon stoupl o téměř dvě třetiny (+64,7 %),

Ekonomická výkonnost uskupení nejvyspělejších evropských zemí (EU 15) vzrostla méně (+12,3 %) než za EU 27 právě vlivem silných růstů zmíněných zemí, které se staly členy unie později (vyšší dynamika je z pohledu nižších základů logická). Všem „novým“ zemím se však podobně nedařilo – např. HDP Maďarska v roce 2011 stoupl od roku 2000 jen o necelou čtvrtinu (+23,5 %), což bylo méně než přírůstek tak vyspělé ekonomiky, jako je Švédsko (+28,1 %). Nejslabší růst výkonu postihl ekonomiky Itálie a Portugalska, kde se HDP v roce 2011 nezvýšil proti základu roku 2010 ani o 5 % (+4,2 %, resp. +4,8 %).

Graf č. 14 HDP reálně (y/y v %, ČR a vybrané země, 2012 a 2013 odhad Eurostatu)

Graf č. 15 HDP reálně (y/y v %, regresní analýza, 2012 a 2013 odhad Eurostatu)

Pramen: ČSÚ, Eurostat, vlastní propočty

• **Přírůstek HDP za období 2006-2011 čtvrtý nejvyšší ze zemí EU 27**

Ještě příznivější obrázek o výkonu české ekonomiky ukazuje porovnání proti bázi roku 2005, tedy za období, v němž ČR prošla zatím nejsilnější a nejdelší fází ekonomické konjunktury, ale i krizovým rokem 2009. Přírůstek HDP ČR za období 2005-2011 (+16,1 %) byl čtvrtý nejvyšší v EU 27 a unijní dynamiku (+6,1 %) za toto období tak převýšil 2,6krát. Způsobila ho okolnost, že krizový propad české ekonomiky v roce 2009 (-4,7 %) byl jen nepatrně hlubší než průměr za EU 27 (-4,3 %), ovšem její průměrný roční růst v letech 2004-2007 ve výši +6,1 % byl výrazně rychlejší než v unii (+2,8 %).

• **Většina zemí vstupní vlny z roku 2004 úspěšná**

Z dvanácti zemí, které vstoupily do EU v posledních dvou vstupních vlnách, podle přírůstků svých ekonomik za roky 2006-2011 konvergovalo k průměrné úrovni evropské hospodářské a měnové unie celkem sedm – jejich tempa růstu byla vyšší než průměrný růst EU 27 za toto období.

• **Zvýšení objemu většiny položek výdajů na HDP za roky 2000-2010 v ČR zhruba trojnásobné proti dynamice EU 15 s výjimkou výdajů na konečnou spotřebu vlády**

Z vývoje jednotlivých komponent výdajové strany HDP v dlouhodobém horizontu, tj. za období 2000-2010 je patrné, že v České republice stoupl u většiny z nich jejich objem zhruba trojnásobně oproti dynamice těchto výdajových položek za úhrn starých zemí unie (EU 15). Domácí poptávka v ČR vzrostla reálně za uvedené období o 29 %, zatímco v EU 15 o 11,8 %. Výdaje na konečnou spotřebu domácností se zvýšily reálně o téměř dvě pětiny (+39,6 %), zatímco v EU 15 pouze o 12,3 %, export zboží a služeb v ČR o 115 %, oproti +34 % v EU 15. Velmi významný je rozdíl v dynamice investic, když tvorba hrubého fixního kapitálu byla v roce 2010 v ČR vyšší proti bázi roku 2000 o 31,7 %, zatímco v EU 15 pouze o 2,9 % (více je uvedeno v tabulce 2).

Naopak výdaje na konečnou spotřebu vládního sektoru stouply za dekádu 2000-2010 v nejvyspělejších zemích unie (EU 15) o téměř čtvrtinu (+23,2 %), zatímco v České republice jen o pětinu (+20,5 %). Na tuto skutečnost měl však vliv především vývoj od roku 2005, kdy byl přírůstek výdajů na konečnou spotřebu vlády za období 2005-2011 více než dvojnásobný (+9 %) oproti jejich malému přírůstku v případě České republiky. Vliv na to měla restriktivnější fiskální politika zemí EU 15, protože výdaje těchto zemí už byly především v závěru uvedeného období ovlivněny stavy rozpočtů problémových především „jižních“ zemí i zemí poskytujících pomoc ze svých rozpočtů.

• **Srovnání za roky 2005-2011 ukázalo pokles investic v EU 15 oproti růstu v ČR; dynamika spotřeby domácností**

Období 2005-2011 charakterizovala opět zhruba trojnásobně vyšší dynamika exportu a importu zboží a služeb v reálném vyjádření patrná v České republice na rozdíl od dynamiky EU 15 (tabulka 2). Domácí poptávka vzrostla o 8,7 % proti +3,5 % za EU 15. U výdajů na konečnou spotřebu domácností nebyl v době zpracování této analýzy ještě údaj o přírůstku za EU 15 pro rok 2011 uveden, ale podle dat za jednotlivé země je vidět, že růst spotřeby domácností o 11,5 % v ČR za roky 2005-2011 byl sice značně vyšší např. proti Německu (+3,3 %) nebo proti jejímu poklesu v případě

**ovlivněna
dosaženou
ekonomickou
úrovní**

Spojeného království (-0,5 %), ale výrazně nižší např. oproti Polsku (+26,5 %). Do tohoto srovnání zasahuje významně skutečnost vyšší ekonomické úrovně domácností starých zemí EU, která dynamiku vlivem srovnávací báze modifikuje.

Tvorba hrubého fixního kapitálu byla zřejmě v období krize utlumena v uskupení EU 15 podstatně více než v ČR, kde byl za období 2005-2011 vykázán růst o 9,2 %, zatímco v EU 15 investice klesly.

**• Zvýšení hrubé
přidané hodnoty
v ČR oproti EU 15
výraznější v období
zahrnujícím krizi**

Přírůstek hrubé přidané hodnoty v ČR za roky 2000-2011 byl rovněž třikrát vyšší než v případě EU 15 (+44,1 % proti +15,4 %), za období 2005-2011 byl tento vzájemný poměr dynamiky ještě o něco výraznější (+17,6 % proti +5,7 % v EU 15).

Lze to zřejmě vysvětlit strukturou ekonomik, kdy krize proběhnuvší v uvedeném období více postihla sektor služeb, dominující výrazněji ve vyspělých zemích. Naopak relativně silný podíl sekundárního sektoru v ekonomice ČR způsobil při poměrně rychlé eliminaci ztrát na produkci a exportu, které mu oslabená zahraniční poptávka způsobila, že zejména zpracovatelský průmysl a v něm tvořená hrubá přidaná hodnota zaznamenala za celé období 2005-2011 v úhrnu pozitivní vývoj.

Tabulka 2: Přírůstky základních složek HDP ve středně a dlouhodobém horizontu (reálně, v %)

	2000-2010		2005-2011	
	ČR	EU 15	ČR	EU 15
Výdaje na konečnou spotřebu domácností	39,6	12,3	11,2	-*
Výdaje na konečnou spotřebu vlády	20,5	23,2	4,0	9,0
Tvorba hrubého fixního kapitálu	31,7	2,9	9,2	-2,7
Export zboží a služeb	115,0	34,0	53,0	19,5
Import zboží a služeb	93,9	33,2	14,4	15,4
Domácí poptávka	29,0	11,8	8,7	3,6
Hrubá přidaná hodnota**	44,1	15,4	17,6	5,7
HDP	39,6	12,3	16,1	5,1

Pramen: Eurostat

*Např. Německo +3,3 %, Spojené království -0,5 %, Polsko +26,5 %

** 2000-2011

3. Nerovnováhy

Zvláštní pohyby v ekonomickém růstu mohou vyvolat vychýlení ekonomiky z rovnováhy. Nerovnovážné stavy lze pozorovat jak ve vztahu uvnitř, tak i vně ekonomiky v transakcích se zahraničím. Typickým příkladem vnitřní nerovnováhy je disproporce fiskální, tj. poměr mezi příjmy a výdaji vládního sektoru, nerovnováha mezi nabídkou a poptávkou na trhu práce nebo mezi úsporami a investicemi. Za rizikové vychýlení z vnější rovnováhy je považováno např. příliš vysoké negativní saldo běžného účtu platební bilance v poměru k výkonu ekonomiky anebo disproporce v krytí deficitů a přebytků uvnitř jednotlivých komponent platební bilance. V této analýze je pozornost soustředěna na vnitřní nerovnováhu měřenou deficitem a dluhem vládního sektoru, vnější nerovnováha je sledována pak vývojem běžného účtu platební bilance České republiky. Fiskální problematika je opět hodnocena v evropském kontextu.

3.1. Vnitřní nerovnováha

3.1.1. Deficit vládního sektoru

• **Zadluženost podle deficitu vládního sektoru se v roce 2011 snížila...**

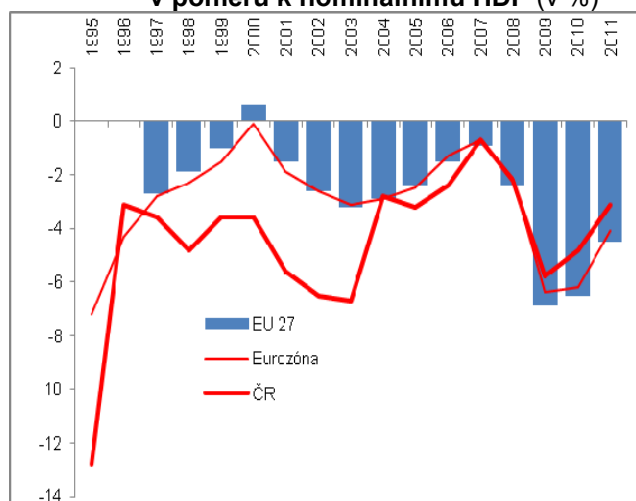
Deficit vládního sektoru České republiky⁸ – definovaného jako ústřední vládní instituce (státní rozpočet)⁹, místní vládní instituce (rozpočty obcí, měst a krajů) a fondy sociálního zabezpečení – se v roce 2011 meziročně snížil. K jeho redukci došlo jak nominálně, tak i v relaci k HDP v běžných cenách.

Po výrazných škrtech ve státním rozpočtu se deficit snižuje od rekordních 218,3 mld. v krizovém roce 2009 po 182,7 mld. korun v roce 2010 s oživenou ekonomikou až po 117,9 mld. korun v roce 2011, v němž však tyto tvrdé rozpočtové restrikce přispěly rozhodující měrou ke ztrátě tempa růstu české ekonomiky.

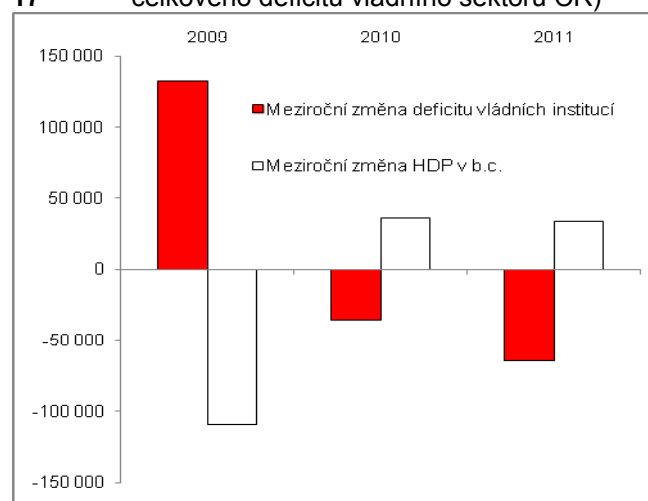
• **... za cenu ztráty tempa růstu HDP**

Postupné snižování ročních deficitů vládního sektoru v ČR od roku 2009 z 5,8 % nominálního HDP, na 4,8 % v roce 2010 až 3,1 % v roce 2011 je trendem příznivým, v paradigmatu přijaté hospodářské politiky preferující pouze právě snižování deficitů. Je ho však dosahováno za cenu budoucích slabých růstových impulsů pro ekonomiku, kde vadí především opatření snižující koupěschopnou poptávku českých domácností a také útlum velkých investic financovaných z veřejných zdrojů.

Graf č. 16 Deficit rozpočtu vládního sektoru v poměru k nominálnímu HDP (v %)

Graf č. 17 Struktura deficitu v roce 2011 (v % celkového deficitu vládního sektoru ČR)

Pramen: ČSÚ

⁸ Vládní sektor ČR tvoří o organizační složky státu, územní samosprávné celky, vybrané příspěvkové organizace, státní i jiné mimorozpočtové fondy (Pozemkový fond, Podpůrný a garanční lesnický a rolnický fond, Vinařský fond a další), Správa železniční dopravní cesty, transformační instituce Prisko, PPP Centrum, veřejné vysoké školy, veřejné výzkumné ústavy, zdravotní pojišťovny, asociace a svazy zdravotních pojišťoven a Centrum mezistátních úhrad. Od roku 2010 bylo na základě opakovaného testu přeřazeno několik veřejných nefinančních podniků do sektoru vládních institucí, převedeny byly i vybrané příspěvkové organizace mezi sektory nefinančních podniků a vládních institucí.

⁹ Uvést rozdíl mezi veřejnými rozpočty a vládním sektorem!

- **Výrazné poklesy investic vládního sektoru ve snaze redukovat deficit...**

Vládní sektor se snaží redukovat deficity také nižšími investicemi. Hrubá tvorba fixního kapitálu byla v roce 2011 už druhý rok meziročně nižší. Jestliže v roce 2009 byly proti roku 2008 investice vládního sektoru vyšší o 15,7 mld. a dosáhly 191 mld. korun – což v té době působilo směrem ke snižování krizového propadu ekonomiky - další dva roky už poznamenaly v tomto směru restriktce. Hrubá tvorba fixního kapitálu v roce 2010 poklesla meziročně o téměř 28 mld. a v roce 2011 o dalších 25 mld. korun. Proti roku 2009 tak byly investice vládního sektoru v roce 2011 o 53 mld. korun nižší. Tento vývoj se promítl především do dopravní infrastruktury.

- **... přispěly k podvázání růstu**

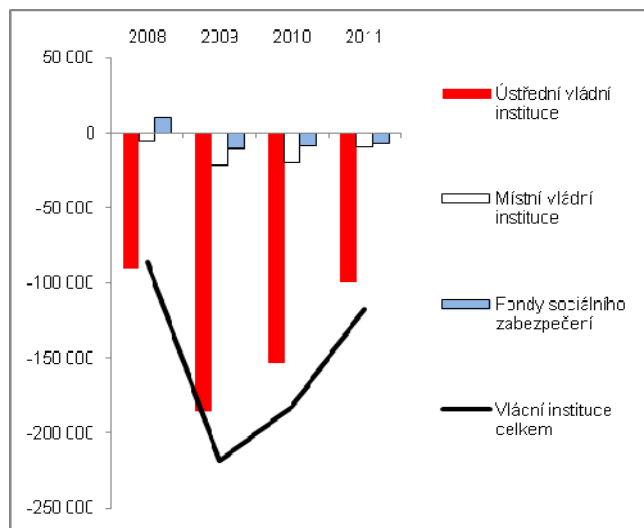
Je tedy zřejmé, že vládní sektor v roce ekonomického oživení (2010) na růstu ekonomiky investičně neparticipoval. V roce 2011 pak její zpomalení nižší tvorbou hrubého fixního kapitálu prohloubil.

- **V evropském srovnání dlouhodobě silná míra investic vládního sektoru ČR s poklesem v roce 2011**

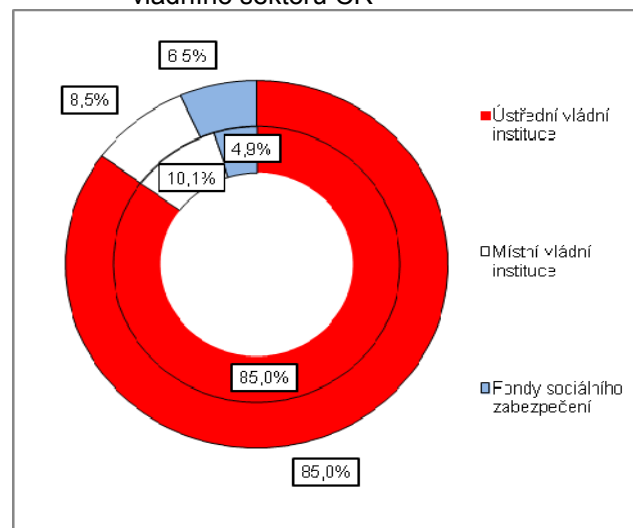
Je však poněkud překvapivé, že poměr investic k nominálnímu HDP je v ČR v evropském srovnání jeden z nejvyšších, a to dlouhodobě. v časové řadě 2001-2011 činil roční průměr tohoto ukazatele 4,3 %, což byl třetí nejvyšší relativní poměr vládních investic na HDP v EU po Bulharsku a Estonsku (4,7 a 4,5 %). Za EU 27 to bylo 2,5 %, nejméně v relaci k HDP investovalo Dánsko a Spojené království (1,9 % HDP), dále Německo a Belgie (1,6 %) a zejména Rakousko (1,2 %). Rozdíly nelze přičíst např. uspořádání jednotlivých zemí (spolkové země v Německu či Rakousku), neboť ukazatel je konsolidovaný za celý vládní sektor. Lze tedy předpokládat významnější podíl soukromých investic v rozvoji těchto zemí.

Ještě v roce 2009 ČR figurovala na třetí příčce v EU podle výše investic vládního sektoru v relaci k HDP s 5,1 % po Rumunsku a Polsku, ovšem v roce 2011 s 3,6 % klesla na sedmé místo. Snížení investičního poměru bylo charakteristické pro celý úhrn EU 27 (z 2,9 % na 2,5 %) a je vysvětlitelný zčásti dluhovými potížemi s rozpočty zemí jihu Evropy, resp. zemí poskytujících pomoc.

Graf č. 18 Struktura deficitu vládního sektoru (v mil. korun)

Graf č. 19 Struktura deficitu 2009 (vnitřní kruh) a 2011 (vnější kruh), v % celkového deficitu vládního sektoru ČR

Pramen: ČSU

- **Evropské srovnání**

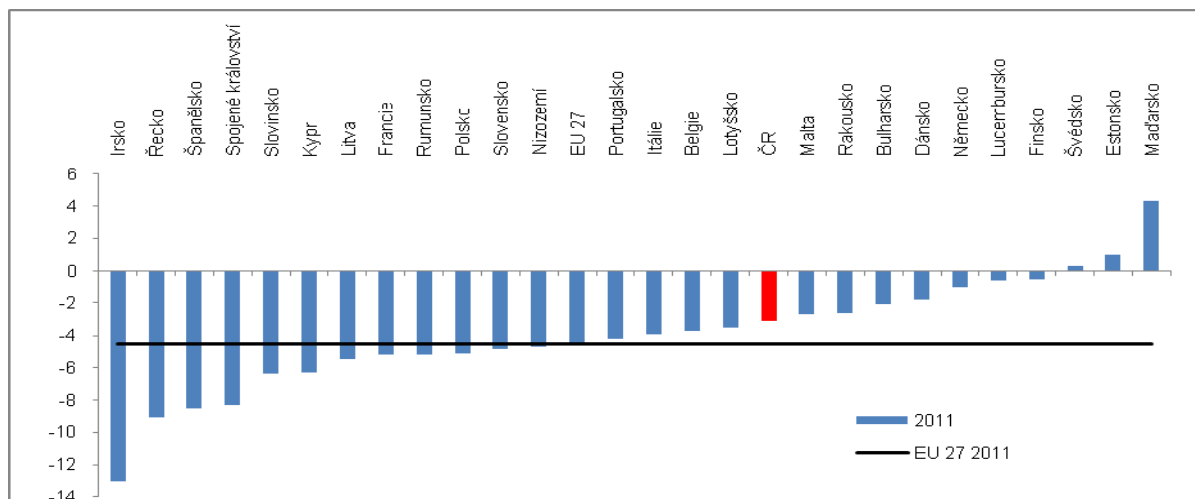
V evropském srovnání byl v roce 2011 deficit vládního sektoru velmi slušný, když s 3,1 % nominálního HDP jen velmi těsně překročil hranici maastrichtského kritéria konvergence (3 %). V pořadí zemí EU 27 se tak ČR umístila až ve druhé třetině žebříčku, když tři země zaznamenaly přebytekové hospodaření svých vládních sektorů (Švédsko, Estonsko a Maďarsko), jak je vidět v grafu 20. Dalších sedm zemí mělo schodek vládního sektoru příznivější než Česká republika (Malta, Rakousko, Bulharsko, Dánsko, Německo, Lucembursko a Finsko).

Naopak nejhorší hospodaření v roce 2011 vykázalo Irsko, kde se zřejmě do deficitu

vládního sektoru promítly garance, které irská vláda poskytla na rizikové bilance subjektů bankovního sektoru. V průměru za EU 27 činil vládní deficit 4,5 % nominálního HDP unie, v eurozóně 4,1 %. Schodky za obě evropská uskupení se meziročně výrazně zlepšily (-6,5 %, resp. -6,2 % v roce 2010) především zásluhou redukce schodku vládního sektoru největší evropské ekonomiky – deficit Německa činil v roce 2011 pouhé 1 % německého HDP v nominálním vyjádření a byl meziročně lepší o 3,3 p.b.

Graf č. 20: Deficit vládního sektoru zemí EU 27 v roce 2011 (v % nominálního HDP)

Pramen: Eurostat

3.1.2. Hrubý konsolidovaný dluh vládního sektoru

- **Dluh vládního sektoru ČR nominálně i relativně nejvyšší v historii...**

Hrubý konsolidovaný dluh vládního sektoru České republiky přesáhl v roce 2011 poprvé hranici dvou pětín (41,9 %) nominálního HDP a byl tak v této relaci nejvyšší v časové řadě od roku 1995. Proti roku 2010 se zvýšil o 3,1 p. b., což představovalo jeho meziroční zvýšení o mld. korun. V roce 2000 byla zadluženost vládního sektoru České republiky na úrovni pouhých 17,8 % nominálního HDP, což byl čtvrtý nejnižší dluh ze všech zemí EU 27 (po Estonsku, Lucembursku a Lotyšsku).

- **... ovšem v evropském měřítku v relaci k HDP patří ČR k nejméně zadluženým zemím**

V kontextu obrovských relativních dluhů evropských vlád však i v roce 2011 představuje dluh vládního sektoru ČR sedmou nejlepší hodnotu (po Estonsku, Bulharsku, Lucembursku, Rumunsku, Švédsku a Litvě). Jak je z výčtu zemí patrné, svou relativní zadluženost výrazně zlepšilo Bulharsko a Švédsko, na 16,3 %, resp. 38,4 % HDP, přičemž v roce 2000 činil dluh Bulharska 72,5 % jeho tehdejšího HDP a v případě Švédska 53,9 %.

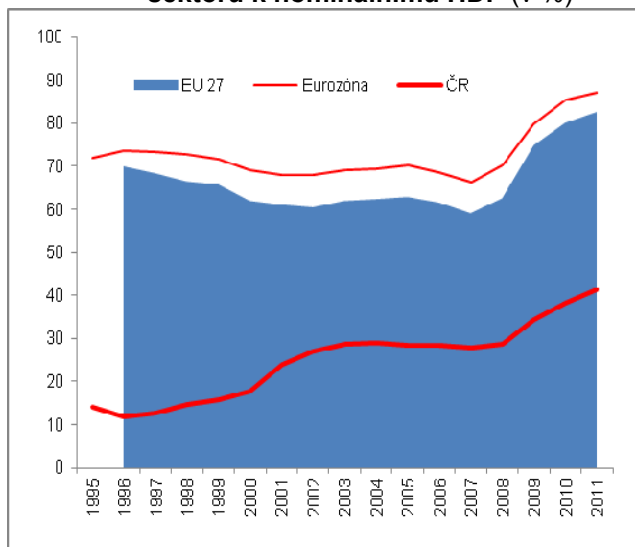
Zadluženost vládního sektoru ČR se však od roku 2009 zvyšuje konstantně, zhruba ve stejném trendu jako hrubý dluh EU 27.

- **V době silných růstů EU 27 jako celek snižovaly dluh rychleji, relativní postavení ČR v žebříčku zemí podle zadluženosti se i přes silnou konjunkturu zhoršilo**

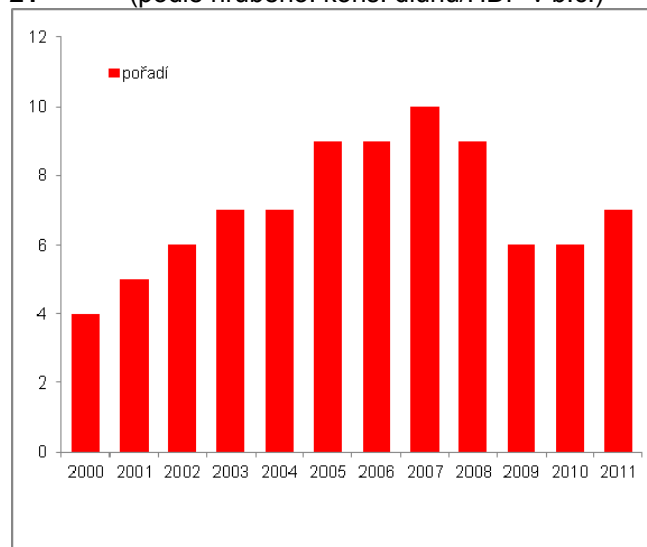
Zkoumáme-li však vývoj relativní zadluženosti ČR (tj. hrubý dluh/HDP) podle pořadí, jaké země zaujímala v evropském žebříčku, je při tomto pohledu patrné, že silná konjunktura české ekonomiky v letech 2005-2007 přinesla České republice naopak ztrátu pozice jedné z nejméně zadlužených evropských zemí.

Znamená to také, že většina zemí EU v době silných růstů svých ekonomik dokázala hospodařit lépe – jejich vlády snižovaly schodky podstatně rychleji. Dokonce tak, že v letech 2007 a 2008 jen osm, resp. devět zemí Evropské unie mělo relativní zadlužení vyšší, než připouští limit maastrichtského kritéria. Nebyl to sice tak příznivý stav jako z počátku minulé dekády, kdy v roce 2000 a 2002 mělo nadlimitní zadluženost pouze šest zemí EU, ale podstatně lepší než v letech 2009-2011, kdy více než polovina zemí unie vykazovala dluh vyšší, než připouští pravidla maastrichtské smlouvy. Postavení ČR se v žebříčku zemí zlepšilo, s opětovným mírným zhoršením v roce 2011.

Graf č. 20 Hrubý konsolidovaný dluh vládního sektoru k nominálnímu HDP (v %)

Graf č. 21 Pořadí ČR v zadluženosti zemí EU 27 (podle hrubého kons. dluhu/HDP v b.c.)

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

• **Zadluženost vládního sektoru ČR stoupá bez ohledu na pohyb nominálního HDP...**

Jak je z grafu č. 20 patrné, zadluženost vládního sektoru v letech 2008-2011 stoupala bez ohledu na vývoj HDP. Logickým důsledkem krizového vývoje ekonomiky v roce 2009 byl i výrazný nárůst deficitu, který zvýšil zadluženost. Hrubý dluh však rostl významně i v letech 2010 a 2011, přestože deficity se mírně redukovaly, byly však příliš vysoké na to, aby se tento vývoj promítl pozitivněji do výše hrubé zadluženosti České republiky..

• **... a v roce 2011 při nominálním růstu ekonomiky o 0,9 % stoupla zadluženost ČR o 9,1 %**

Zmíněný graf 20 ukazuje vývoj HDP a dluhu vládního sektoru České republiky v nominálním vyjádření. Vývoj v procentních přírůstcích pak říká, že při poklesu české ekonomiky v roce 2009 podle HDP v b.c. o 2,8 % stoupl hrubý dluh meziročně o extrémních 16,4 %. V pokrizovém oživení v roce 2010 (nominální HDP vzrostl o jedno procento) se dynamika hrubého dluhu sice snížila na +11,7 %, což je však stále velmi silný meziroční růst vládního dluhu. Při faktické meziroční stagnaci HDP v b.c. v roce 2011 (+0,9 %) pak stoupl hrubý konsolidovaný dluh vládního sektoru ČR o téměř desetinu (+9,1 %).

• **Hrubý dluh vlády se zvýšil na 1567,8 mld. korun v roce 2011, ze 79 % je tvořen cennými papíry s dlouhodobou splatností**

Zadluženost České republiky v podobě hrubého konsolidovaného dluhu vládního sektoru stoupla v roce 2011 o 131,2 mld. korun a přesáhla 1,5 bil. korun (1567,8 mld. korun), což je v logice věci největší dluh země v historii. Přírůstek zadluženosti vak byl vlivem silných restrikcí nižší než v roce 2010 (+151 mld. korun) i oproti roku 2009 (+181,2 mld. korun). Právě v krizovém roce 2009 byl nárůst deficitu vládního sektoru rekordní..

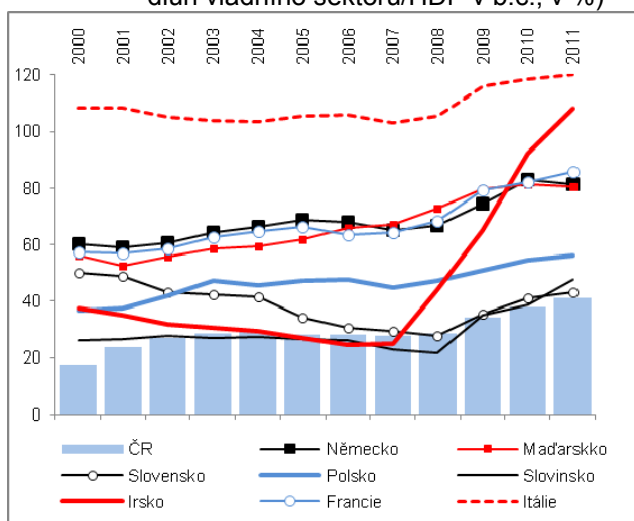
Dluh je tvořen drtivou většinou vydanými dluhovými cennými papíry (1 388,2 mld. korun, tj. z 89 %), a to dluhopisy s dlouhodobou splatností (1 243,8 mld. korun), které tvořily 79 % celého dluhu vládního sektoru v roce 2011.

• **Ve struktuře růstu dluhu ústřední vlády a stagnace dluhu místních vlád**

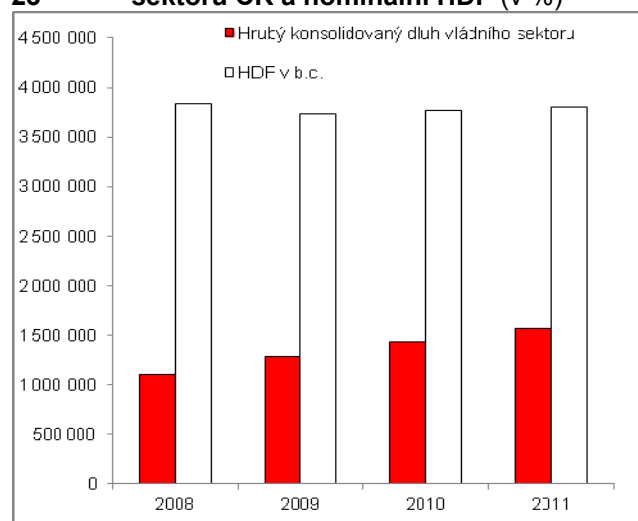
Ústřední vláda (státní rozpočet) se dlouhodobě podílí svou zadlužeností rozhodující měrou na úhrnu hrubého konsolidovaného dluhu vládního sektoru České republiky. Podle pokladního plnění státního rozpočtu je redukce rozpočtových výdajů doprovázena i problémy na příjmové straně vyvolané jak cyklicky, tak i strukturálním saldem.

Dluhy místních vlád jsou ve srovnání s dluhem ústřední vlády nepoměrně nižší (98,9 mld. korun v roce 2011 proti 1 470,5 mld. korun) a jejich zadluženost se meziročně mění jen nepatrně (graf 25).

Graf č. 22 Zadluženost vybraných zemí (hrubý dluh vládního sektoru/HDP v b.c., v %)

Graf č. 23 Hrubý konsolidovaný dluh vládního sektoru ČR a nominální HDP (v %)

Pramen: ČSÚ

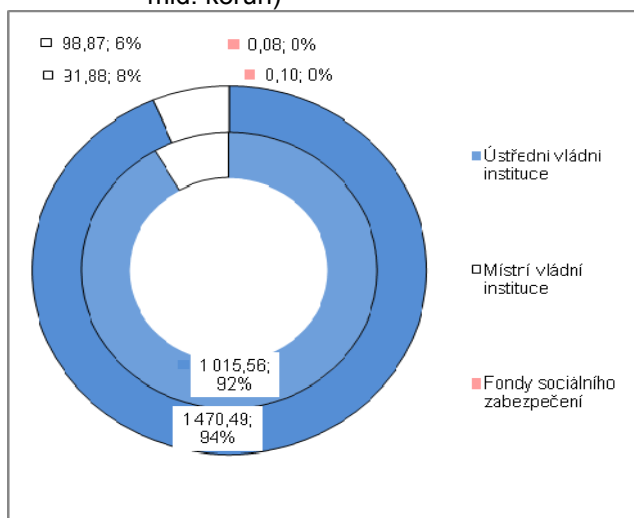
• **Zadluženost ústřední vlády stoupla na 1 470,5 mld. korun, místních vlád na 98,9 mld. korun**

Hrubý konsolidovaný dluh ústřední vlády se v roce 2011 zvýšil o 128 mld. korun a dosáhl 1 470,5 mld. korun. Přestože nešlo o tak silný nárůst jako v letech 2009 a 2010 (+173,8 mld., resp. 153,1 mld. korun), zvýšil tento přírůstek rozhodujícím způsobem zadluženost celého vládního sektoru na 1 567,8 mld. korun.

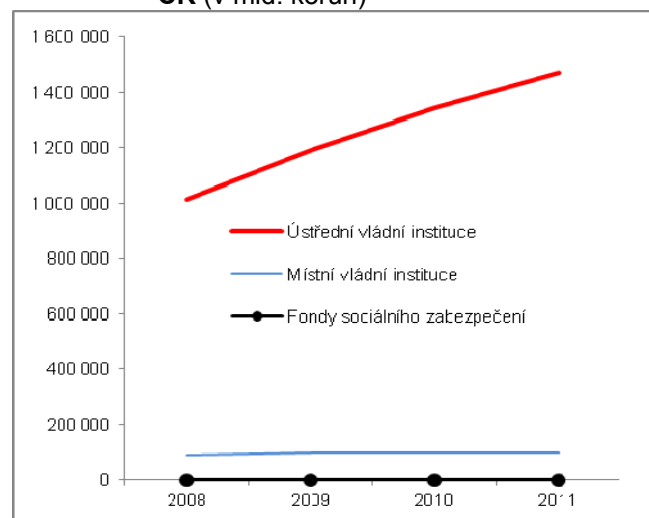
Příspěvek místních vlád k růstu zadluženosti celého vládního sektoru činil v roce 2011 téměř 100 mld. korun (98,9 mld. korun) a jeho výše stoupla proti roku 2010 o 2,2 mld. korun. V roce 2010 naopak dluh místních vlád o dvě miliardy meziročně klesl, což však bylo dáno i vysokou předchozí základnou, neboť v krizi - i s potřebou vyplácet více sociálních dávek v kompetenci obcí - v roce 2009 naopak zadluženost místních vlád stoupla meziročně o 6,8 mld. korun.

Hrubý dluh fondů sociálního zabezpečení je oproti vládním subsektorům nepatrný, v roce 2011 činil pouhých 0,076 mld. korun. Zatímco v letech 2009 a 2010 docházelo k jeho snižování, v roce 2011 stoupl o 0,052 mld. korun a k růstu hrubého konsolidovaného dluhu vládního sektoru ČR tak už přispěl 52 milionů korun.

Graf č. 24 Náklady na obsluhu dluhu - úroky (v mld. korun)

Graf č. 25 Vývoj dluhu složek vládního sektoru ČR (v mld. korun)

Pramen: ČSÚ

• **Úroky z hrubého dluhu**

Nároky na obsluhu dluhu lze popsat jednak jako riziko umístitelnosti vydávaných dluhopisů na trhu (kromě institucionálních investorů začalo v roce 2011 ministerstvo

vládního sektoru zůstaly v roce 2011 na stejné úrovni jako v roce 2010, tj. 53 mld. korun a 1,4 % HDP v b.c.

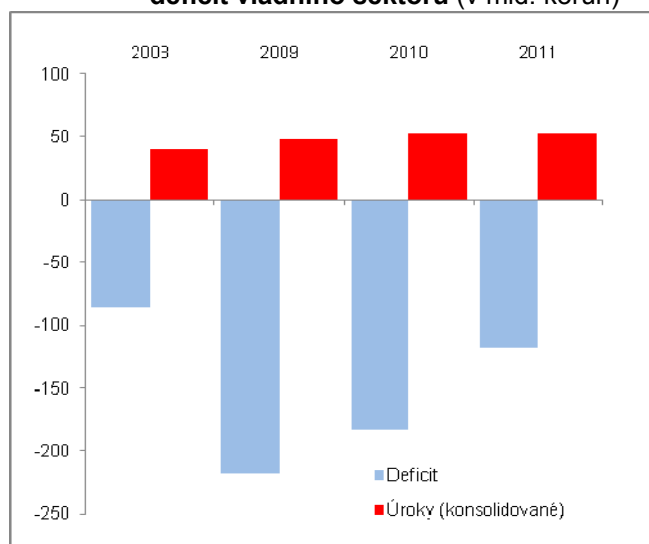
financí umožňovat nákupy vládních dluhopisů i individuálním investorům), jednak jako cenu, kterou v podobě úrokových nákladů musí vládní sektor na své emise cenných papírů vynakládat.

I přes velmi vysoký nárůst dluhu vládního sektoru ČR se emise dluhopisů dařilo v roce 2010 i 2011 umisťovat a byly poptávány zejména zahraničními investory. Dluhová služba v podobě objemu konsolidovaných úroků zůstala v roce 2011 (53 mld.) prakticky na stejné úrovni jako v roce 2010 (53,1 mld. korun). Stejný zůstal i poměr objemu úroků v relaci k HDP (1,4 %).

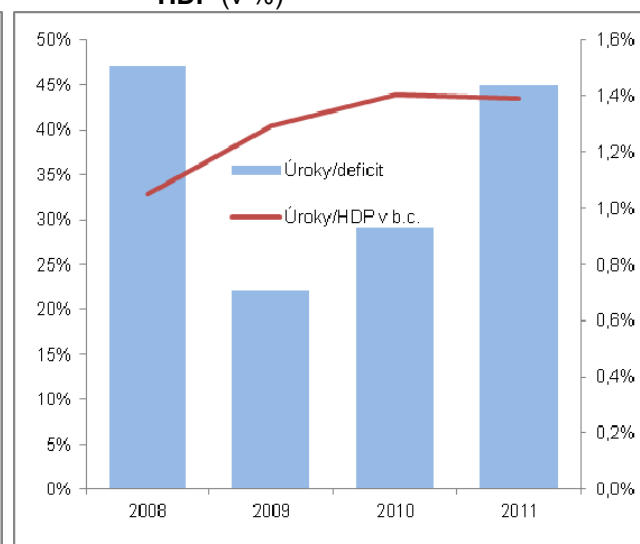
• Poměr úroky/deficity

Úroky placené z dluhu vládního sektoru se zvýšily meziročně v roce 2009 ze 40,4 na 48,4 mld. korun a v roce 2010 o dalších 4,7 mld. na 53,1 mld. korun. Pokud porovnáme objem těchto úroků s výší deficitů v jednotlivých letech, pak v roce 2009 činila jejich výše více než pětinu deficitu (22,5 %), v roce 2010 téměř třetinu (29 %) a v roce 2011 téměř polovinu (45 %) deficitu vládního sektoru. Je však třeba mít na paměti, že deficit postupně klesal, ale zadluženost rostla s nároky na dluhovou službu, což samozřejmě ovlivňoval i vývoj zmíněného poměru úroky/deficity.

Graf č. 26 Náklady na obsluhu dluhu - úroky a deficit vládního sektoru (v mld. korun)

Graf č. 27 Poměr úroků k deficitu a nominálnímu HDP (v %)

Pramen: ČSÚ, vlastní propočty

3.1.3. Soukromý dluh, veřejné zakázky, státní pomoc, garance a sociální dávky

V souvislosti s vnitřními nerovnováhami souvisejícími s vládním sektorem existují také některé méně frekventované faktory generující tyto nerovnováhy či podílející se na jejich intenzitě. Srovnajme však také úroveň a vývoj dluhu soukromých subjektů, který spolu s hrubým dluhem a deficitem vládního sektoru poskytuje obrázek o zadluženosti země.

3.1.3.1. Dluh soukromého sektoru

• Dluh soukromého sektoru ČR stoupl v roce 2010 na nejvyšší úroveň v historii...

Pod dluh soukromého sektoru spadají závazky ostatních institucionálních sektorů kromě vládního, tj. nefinančních podniků, domácností a neziskových institucí sloužících domácnostem¹⁰. Podle údajů Eurostatu srovnávajících takto definovanou zadluženost v poměru k nominálnímu HDP se dluh soukromého sektoru České republiky zvýšil podle dostupných dat za rok 2010 na 71,6 % a byl nejvyšší v časové řadě od roku 2003, odkdy jsou data za ČR zveřejňována.

¹⁰ Z pohledu instrumentů patří do dluhu soukromého sektoru cenné papíry jiné než akcie (v národním účetnictví položka F. 3) a půjčky (F. 4), tj. bez dalších instrumentů. Jsou uvedeny na konsolidované bázi, tzn., že nezahrnují transakce v rámci jednoho institucionálního sektoru.

• ... v evropském měřítku je však prakticky ze všech zemí nejnižší

Zadluženost soukromého sektoru České republiky v relaci k HDP (71,6 %) patří však - i přes rostoucí zvyšování podílu zapříčiněného prudkým růstem úvěrů domácnostem - k nejnižším v Evropě. Nižší relativní zadluženost vykázalo v roce 2010 jen Slovensko (69 %) a prakticky stejnou Polsko (71,1 %). Tyto hodnoty jsou v evropském měřítku extrémně nízké (graf 29). Např. Irsko by potřebovalo až trojnásobnou hodnotu svého nominálního HDP, které vytvořilo v roce 2010, aby dokázalo umořit svůj dluh soukromého sektoru. Stejně tak je tomu v případě Kypru.

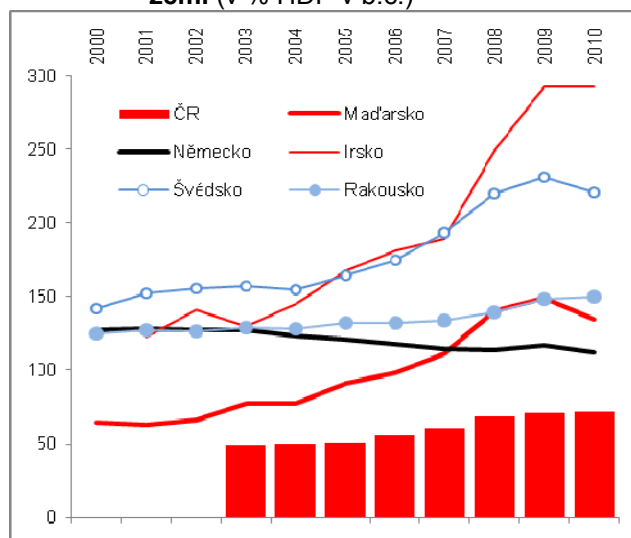
Je zřejmé, že důvody vysokého dluhu soukromého sektoru v různých zemích mohou spočívat jednak v úvěrové expanzi zemí, které se rozvíjejí z nižších základů (Bulharsko s firemními úvěry) nebo naopak v zemích, kde se nakumulovala během desítek let zadluženost domácností (především vyspělé země EU 15 s dlouhou tradicí v přijímání půjček). Ale např. data o soukromém dluhu ve Spojeném království, kde lze předpokládat značnou zadluženost domácností vzhledem k tradici pořizování domů prostřednictvím hypotečních úvěrů, nejsou v tabulkách Eurostatu v časové řadě vůbec k dispozici. Přitom právě u této země by byla výše zmíněná teze nejprůkaznější.

Dluh soukromého sektoru se dařilo v roce 2010 snížit např. pobaltským zemím, Švédsku, Belgii, Dánsku nebo Německu. ČR naopak patří k zemím, kde dluh soukromého sektoru vzrostl a v čase narůstá (graf 28).

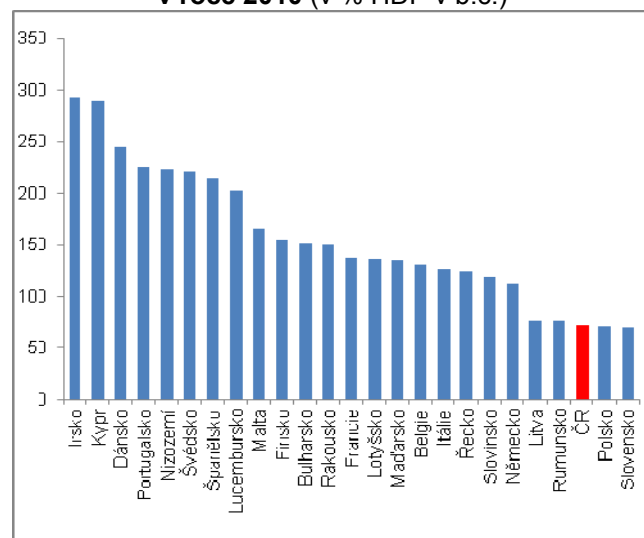
• Příčiny růstu soukromého dluhu v ČR

V České republice narůstá dluh soukromého sektoru především vlivem zadluženosti domácností, které zejména v období 2002-2008 využívaly v masivním měřítku úvěrů na bydlení. Zadluženost nefinančních podniků v ČR se nevyvíjí expanzivním způsobem jednak vlivem fáze ekonomického cyklu (ale ani v letech silné konjunktury úvěry firmám nerostly tak rychle jako úvěry domácnostem), jednak vlivem alternativních forem financování, které se v ČR velmi rozvinuly a jsou používané především exportéry.

Graf č. 28 Dluh soukromého sektoru vybraných zemí (v % HDP v b.c.)

Graf č. 29 Dluh soukromého sektoru zemí EU 27 v roce 2010 (v % HDP v b.c.)

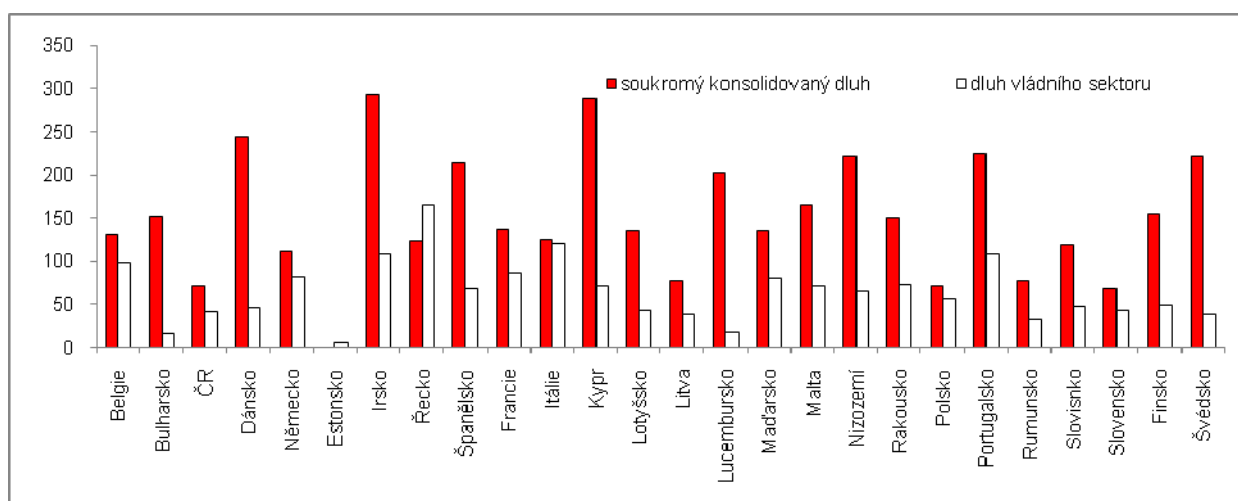

Pramen: Eurostat

• Vztah dluhu vlád a soukromého sektoru

Existují země s výrazným nepoměrem zadluženosti vládního a soukromého sektoru. Ve Švédsku, kde je zadluženost vládního sektoru v relaci k HDP z pohledu evropského porovnání velmi nízká (39,4 % HDP) - kdy země jako jedna z mála vykazovala v uplynulé dekádě přebytekové hospodaření vládního sektoru -, naopak v roce 2010 dluh soukromého sektoru přesahoval 2,2krát úroveň švédského HDP, což svědčí o intenzivní zadluženosti soukromého sektoru. Podobný je i příklad Slovinska (graf 30).

Graf č. 30 : Hrubý konsolidovaný dluh vládního sektoru a konsolidovaný dluh soukromého sektoru zemí EU 27 v roce 2010 (v % nominálního HDP)

Pramen: Eurostat

• **Zadluženost vládního a soukromého sektoru byla v ČR v roce 2010 druhá nejnižší v Evropě**

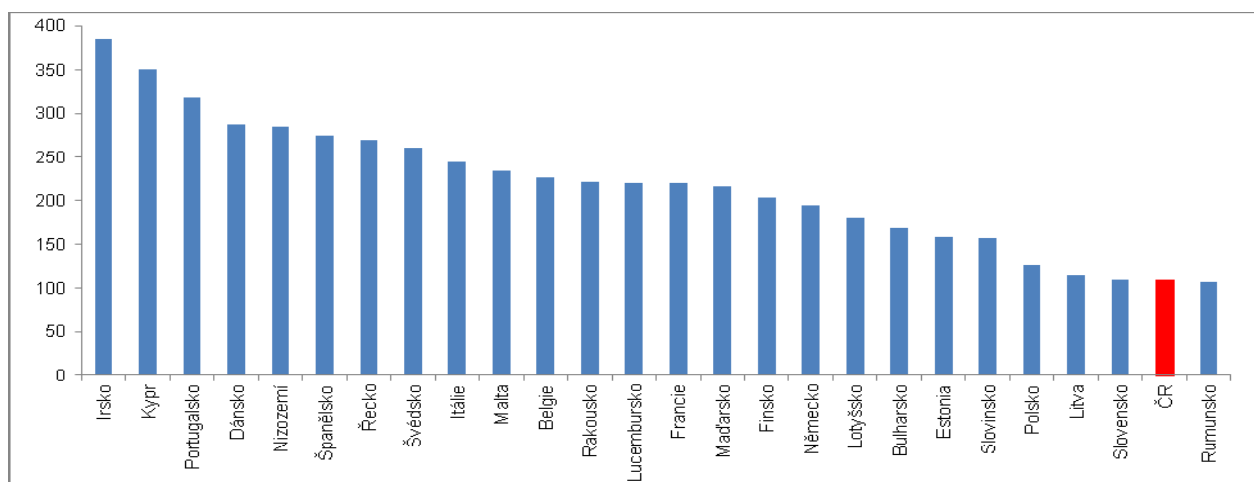
V analýze dluhů vlád a dluhů soukromého sektoru se nabízí nejen otázka jejich vzájemné proporce, ale i velikost (úhrnu) celkové zadluženosti za oba sektory. V kombinaci dluhu vládního sektoru a zadluženosti ostatních (soukromých) sektorů patří ČR k evropským zemím s nejnižší „komplexní“ zadlužeností v evropském měřítku. Její vládní a soukromý dluh tvořil v roce 2010 pouze 109 % nominálního HDP (graf 31). Nižší zadluženost v EU 27 vykázalo pouze Rumunsko (107,2 %). Ve stejné skupině, tj. celkový vládní a soukromý dluh do 110 % HDP, byly už jen Slovensko a Litva.

Extrémní úhrnný dluh má Irsko (385,3 % HDP) a je tak velmi rizikovou zemí s ohledem na svou pokračující recesi, z níž se jí nedaří vymanit a rychlejším růstem tak částečně dluh umořovat, resp. bránit jeho další eskalaci. Na druhé straně Řecko a Itálie - které se vlivem vysoké zadluženosti svých vlád staly synonymem „evropské dluhové krize“, jež řešila eurozóna během celého roku 2011, jsou v pořadí až ve druhé čtvrtině zemí s největším komplexním dluhem (s 269 %, resp. 244 % HDP). Zadluženější je z tohoto pohledu Portugalsko (318 % HDP).

• **Velmi příznivý stav nerovnováhy a růstu v ČR**

Z pohledu nerovnováh tak lze konstatovat, že český ekonomický růst je saturován dluhy, a to jak dluhy vládního sektoru, tak dluhy soukromého sektoru ve výrazně menším měřítku než ostatní země EU 27.

Graf č. 31: „Komplexní“ zadluženost zemí EU 27 v roce 2010 (hrubý dluh vládního sektoru plus konsolidovaný dluh soukromého sektoru; v % nominálního HDP)

Pramen: Eurostat, vlastní počty

3.1.3.2. Veřejné zakázky

• **Hodnota vypisovaných veřejných zakázek v relaci k HDP v ČR vyšší než v EU 27...**

Hodnota veřejných zakázek, které byly veřejně inzerovány, tvořila v roce 2011 v České republice 5,6 % nominálního HDP. Bylo to víc než průměr EU 27 (3,6 %). Velmi slabý byl tento poměr v letech 2004 a 2005 (0,4 %, resp. 2,7 % HDP), což bylo méně než zmíněný evropský průměr (2,6 % v roce 2005, v EU 15 v roce 2004 dokonce 2,7 %). Počínaje rokem 2006 však začala hodnota veřejných zakázek prudce růst, a to navíc s ohledem na skutečnost, že významně rostl i HDP, takže vypisované veřejné zakázky rostly ještě rychleji.

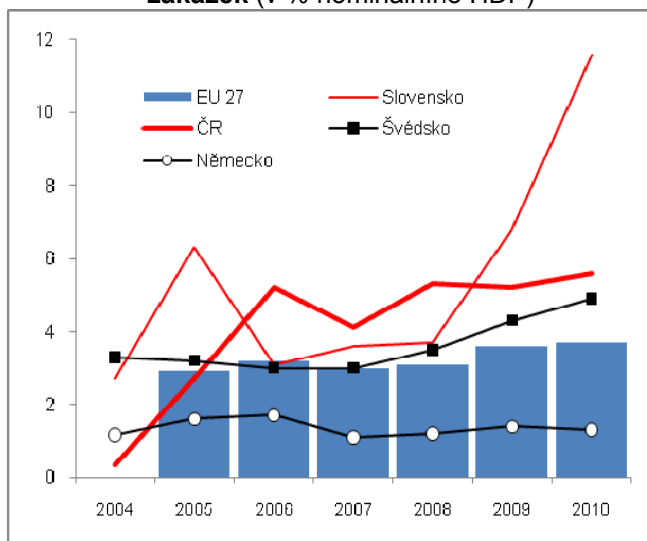
• **... ale podstatně nižší než v rychle rostoucích zemích**

Tuto skutečnost lze zčásti interpretovat tak, že vládní sektor začal vypisovat stále více nových zakázek, což by mohlo být pochopitelné s ohledem na ekonomickou konjunkturu. Navíc v celoevropském měřítku byl v roce 2010 jejich poměr k HDP nejvyšší v zemích, jejichž ekonomiky prosperovaly nejlépe, hodnota veřejných zakázek na Slovensku v roce 2010 dosahovala 11,6 % HDP, v Estonsku 10,4 %, v Lotyšsku 11,5 % a v Polsku 8,5 %.

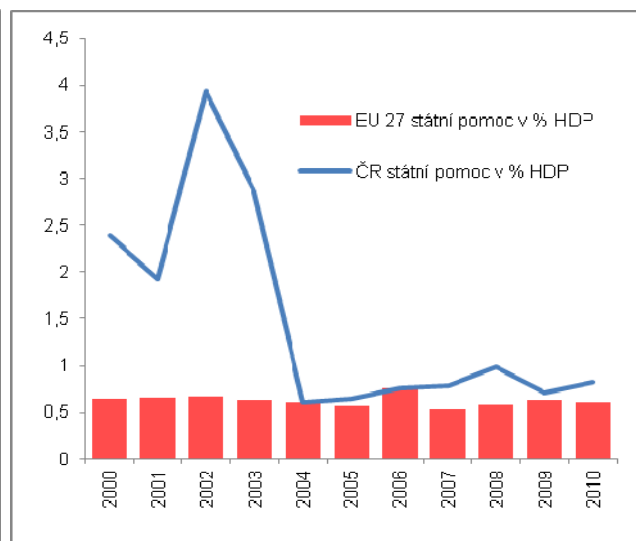
Na druhé straně však např. v Německu je dlouhodobě podíl hodnoty veřejných zakázek na HDP relativně nízký (v roce 2010 1,3 %, což bylo nejméně v EU 27).

Naopak zadávání veřejných zakázek je co jejich hodnoty vztažené k HDP překvapivě vysoké ve Spojeném království, a to dlouhodobě (od roku 1993 do roku 2010 činil tento poměr ročně v průměru 4,3 %, přitom v krizovém roce 2009 dokonce 6,2 % a v roce 2010 pak 6,5 %). Tuto politiku lze zřejmě přičíst snaze oživit ekonomiku formou investic financovaných vládním sektorem.

Graf č. 32 Hodnota vypisovaných veřejných zakázek (v % nominálního HDP)

Graf č. 33 Státní pomoc v ČR a EU 27 (v % HDP)

Pramen: Eurostat

3.1.3.3. Státní pomoc

• **Průměr výdajů na státní pomoc v období 2000-2010 vyšší než za EU 27...**

Položka Státní pomoc¹¹, kterou lze nalézt ve statistikách Eurostatu, se týká deficitu vládního sektoru, neboť je jedním z faktorů, který zvyšuje výdaje. Česká republika, jak je z grafu 34 patrné, patřila podle průměrných výdajů v relaci k HDP za roky 2000-2010 k zemím s relativně vysokým podílem (1,37 %). Bylo to zhruba 2,5krát více, než kolik činil za tu dobu průměr EU 27. Významný vliv na výši toho ukazatele však měla nákladná státní pomoc po katastrofálních povodních v roce 2002.

Po roce 2002 se však podíl státní pomoci v relaci k HDP podstatně zmenšoval a do roku 2010 tak ČR vydává z vládního sektoru na státní pomoc relativně zhruba stejně,

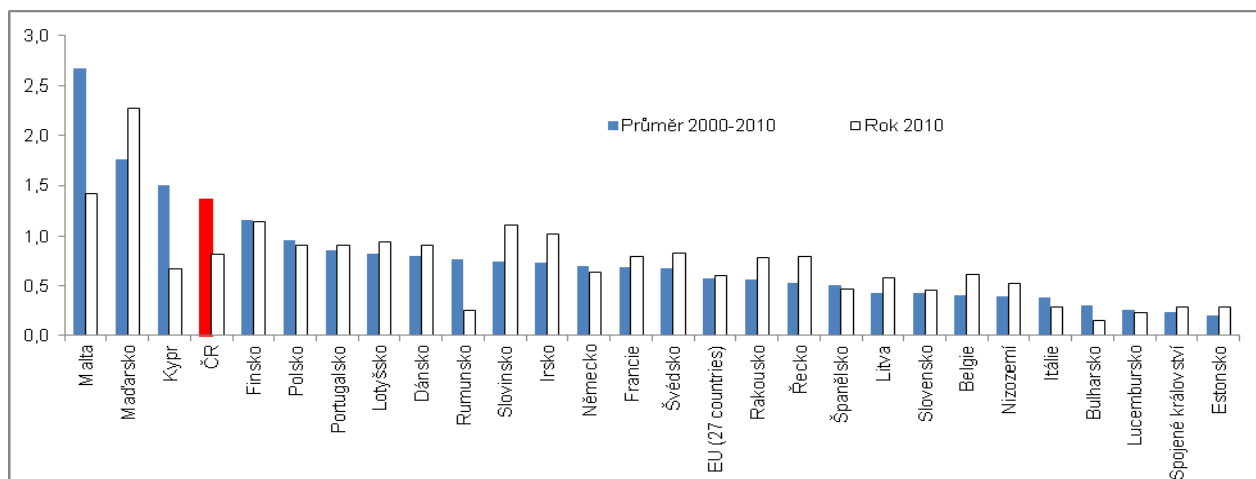
¹¹ Jde jednak o pravidelnou pomoc ve formě např. zemědělských dotací či ad hoc pomoc např. při živelných katastrofách. Mimoto se však jedná i o pomoc státu v zajištění jeho dlouhodobých cílů (např. podpora výzkumu závoje, ochrany životního prostředí, při úspoře energií, v podpoře malých a středních firem, vytváření pracovních a míst, podpora vzdělávání a pomoc regionálnímu rozvoji).

jako v úhrnu uskupení EU 27 (graf 33). Z grafu 34 je také patrné, jak se v roce 2010 změnila tato státní pomoc v relaci k HDP oproti průměru podílu dané země za období 2000-2010.

• **v roce 2010 však výrazně pod průměrem EU 27**

Česká republika patřila k zemím s dlouhodobě vysokým podílem státní pomoci v relaci k HDP (1,37 %), ale zároveň je podle dat za rok 2010 ve skupině států, jejichž pomoc v tomto roce (0,82 % HDP) je relativně značně pod tímto dlouhodobým průměrem. Tato skutečnost je daná v českých podmínkách rozpočtovými restrikcemi, které byly zejména v roce 2010 meziročně velmi výrazné. Naproti tomu EU 27 v roce 2010 vykázala jako celek v roce 2010 nepatrně vyšší státní pomoc v relaci k HDP než kolik činil dlouhodobý průměr.

Graf č. 34: Státní pomoc v poměru k nominálnímu HDP (země EU 27, v %)

Pramen: Eurostat

3.1.3.4. Garance

• **Poskytnuté garance vlády ČR jedny z nejvyšších v EU**

I když data týkající se objemu garancí vládního sektoru v poměru k HDP nejsou v evropském srovnání k dispozici pro všechny země, plyne z dosažitelného vzorku, že vládní sektor České republiky v roce 2010 měl poskytnuté garance ve výši 8,2 % nominálního HDP. Od roku 2008 docházelo v ČR k růstu tohoto poměru (z 5,4 % v roce 2008 přes 6,6 % v roce 2009). V roce 2006 činil garance vládního sektoru ČR 6,6 % nominálního HDP.

Velmi rychle narůstaly garance poskytované vládou např. Belgii (z 1,8 % HDP v roce 2006, odkdy jsou k dispozici data Eurostatu, na 21,3 % v roce 2010), což bylo zřejmě dané poskytnutými garancemi bankám v této zemi. Česká republika nemusela z peněz vládního sektoru za krize sanovat zdravé a dobře kapitalizované banky v zemi, ale výše poskytovaných garancí je relativně vysoká po celé období – už v roce 2006 činil jejich objem 6,6 % HDP, jak bylo zmíněno, což byla druhá nejvyšší relace po Maltě (11,5 %). I v roce 2010 patřila ČR k zemím s nejvyšším relativním podílem vládou poskytovaných garancí po Maltě a Belgii. Jinou „garanční“ strategii praktikují vlády Slovenska a Estonska s nejmenším objemem státních garancí v relaci k HDP v roce 2010 (0,1 %, resp. 0,2 %).

3.1.3.5. Sociální dávky

• **Výše vyplacených sociálních dávek v relaci k HDP je v ČR pod průměrem Evropské unie i eurozóny**

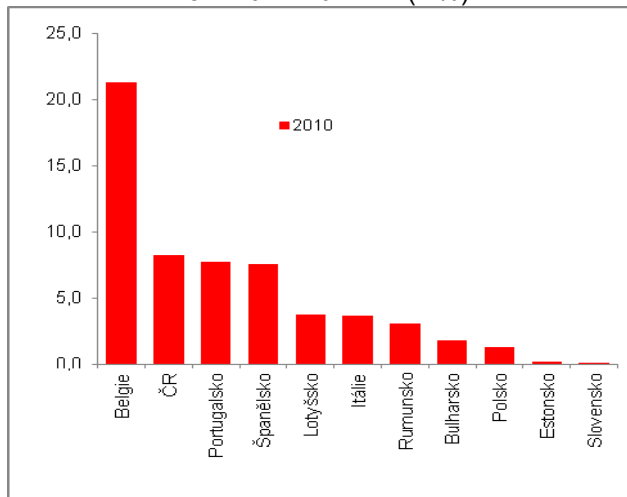
Relativní výše sociálních dávek v České republice, tj. jejich vyplacená výše vztahovaná k nominálnímu HDP, je v evropské měřítku podprůměrná - v roce 2011 činila v ČR 14 %, zatímco v EU 27 16,7 % a v eurozóně 17,4 %. Bylo tomu tak i po celé období od roku 2000 (graf 36). V tomto kontextu je i jejich snižování, resp. výrazné zmenšení dynamiky prosazované v rámci úsporných opatření české vlády krokem směřujícím k dalšímu zvětšení rozdílu oproti vývoji v EU.

Graf 36 také ukazuje, že sociální dávky v Řecku, které do roku 2004 sledovaly téměř stoprocentně stejnou dynamiku v relaci k HDP jako EU 27, se po tomto roce prudce

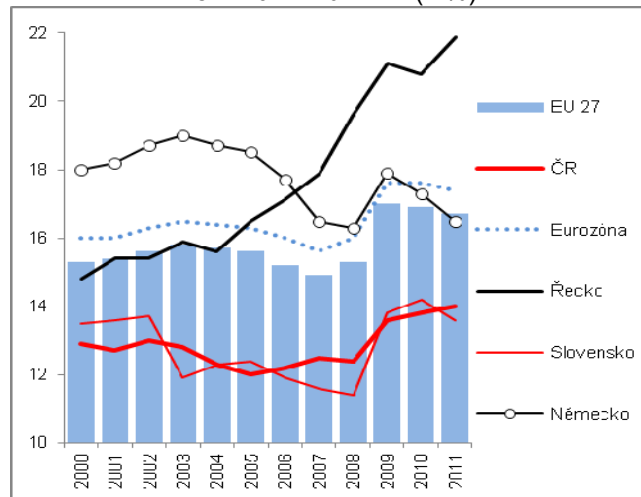

v tempu odchýlily a v roce 2011 byly nejvyšší v Evropě. K jejich meziročnímu růstu došlo i po tvrdých rozpočtových omezeních diktovaných Evropskou komisí. Příčinou je s největší pravděpodobností okolnost, že řecký HDP prudce poklesl, což změnilo i příslušnou proporcii sociálních dávek.

Graf č. 35 Poskytnuté garance v poměru k nominálnímu HDP (v %)

Graf č. 36 Vyplácené sociální dávky v poměru k nominálnímu HDP (v %)

Pramen: Eurostat

3.1.4. Nerovnováhy u institucionálních sektorů

• **Přebytky a schodky sektorů**

Přebytky a schodky jednotlivých institucionálních sektorů¹² jsou výsledkem vztah mezi jejich zdroji a užitím v daném roce (Situace ve vládním sektoru ČR je rozebrána výše v předchozích částech této kapitoly).

• **Výrazné zhoršení vládních deficitů dané dluhovou krizí eurozóny**

V časové řadě 2000-2010 hospodařil vládní sektor EU 27 i eurozóny v každém roce s deficitem. V roce 2008 mělo přebytek pouze šest zemí, většinou země skandinávské. V roce 2010 dosáhlo nepatrného přebytku pouze Estonsko. Obrovský propad do deficitu zaznamenalo v roce 2010 Německo, které v roce 2008 vykázalo schodek pouhých 1,4 mld. eur, v roce 2009 však už 76,1 mld. eur a v roce 2010, kdy započaly dluhové problémy jižních zemí Evropy a následná pomoc ostatních zemí eurozóny, převýšil německý deficit hranici sta mld. eur (106 mld.).

• **Deficit vládního sektoru ČR ve stejném trendu jako v Evropě**

Hospodaření vládního sektoru ČR vykázalo propad hlubší než v Maďarsku či na Slovensku, ale menší než např. v Rakousku, které je členem eurozóny a ovlivněné tedy potřebou pomoci (naplnění tzv. eurovalu, fondu připraveného saturovat rozpočty neohroženějších zemí).

• **Vznik přebytku v sektoru nefinančních podniků a jeho příčiny**

Po setrvalých deficitech sektoru nefinančních podniků, které lze chápat za „normální“ pozici sektoru vzhledem k charakteru jeho činnosti (hospodaří se cizími především úvěrovými zdroji), vykázal tento sektor v krizovém roce 2009, ale i v pokrizovém roce 2010 přebytek svého hospodaření. Bylo tomu tak i v sektoru nefinančních podniků v evropském měřítku.

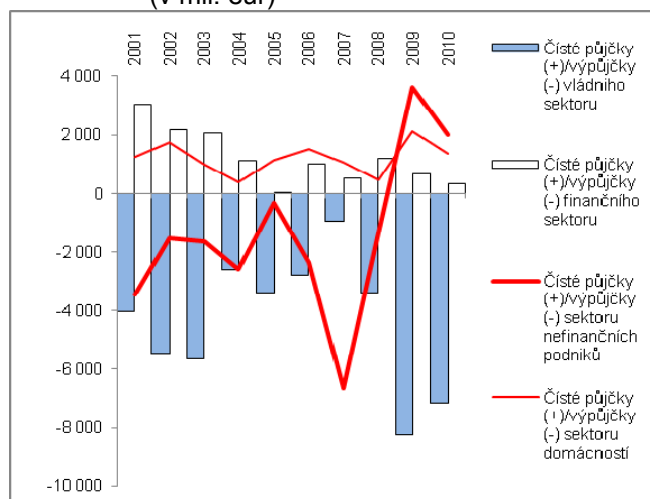
Zatímco za obvyklých okolností firma spotřebovává provozní kapitál a investuje, v obdobích útlumu či dokonce poklesů aktivit toto „normální“ zacházení se zdroji doznává změn. V České republice prudký propad zahraniční poptávky zejména v poslední čtvrtině roku 2008 a následně v roce 2009 přivodil propad průmyslu a později i stagnaci služeb. Firmy nepotřebovaly tolik provozního kapitálu jako za silné konjunktury a v obavách z budoucího vývoje také přestaly investovat. Z toho vyplynul přebytek zdrojů, které by za jiných okolností byly spotřebovány (investovány).

O tom, že tato situace přetrvávala i v roce 2010 svědčí opětovně vykázaný přebytku, i

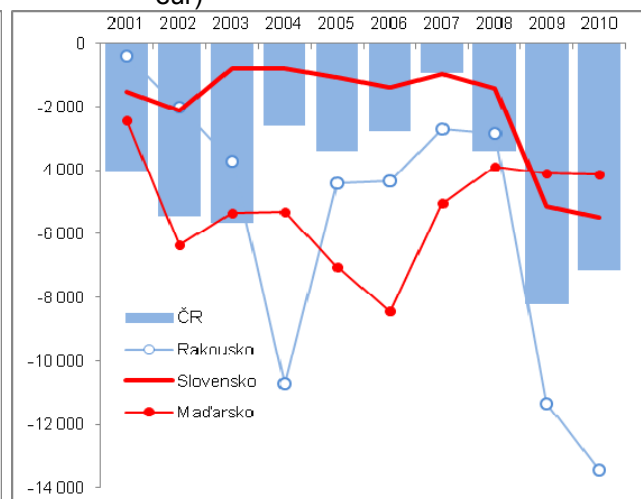
¹² V podobě čistých půjček, resp. čistých výpůjček sektoru.

když jen zhruba dvoutřetinového ve srovnání s jeho výší v roce 2009. V EU 27 se naopak přebytek sektoru nefinančních podniků meziročně dokonce ještě zvětšil. Lze to zřejmě vysvětlit podstatně větší nejistotou evropské ekonomiky, zejména ekonomiky eurozóny oťřesené po fiskálních potížích daných dluhovou situací. V sektoru nefinančních podniků se pak projevila zmíněným vykázaným přebytkem.

Graf č. 37 Přebytky a deficit v sektorech ČR
(v mil. eur)

Graf č. 38 Vládní deficit vybraných zemí (v mil. eur)

Pramen: Eurostat

• **Finanční instituce ČR po celé období 2001-2010 v přebytku, v letech 2009 a 2010 mírnějším**

Výsledek hospodaření sektoru finančních institucí v ČR byl po celé sledované období kladný. Dosahované přebytky zdrojů nad jejich užitím byly nejvyšší v prvních letech minulé dekády, v době kdy působil tzv. credit-crunch utlumující objem poskytovaných klientských úvěrů. Výrazně nižší přebytky docilovaly finanční instituce v ČR v období následné konjunktury. To lze opět vysvětlit saturací ekonomiky finančními zdroji, tedy z pohledu sektoru jejich užitím.

Krizové období 2009 pak vyústilo pouze ve snížení přebytků. I při nižších objemech klientských úvěrů (stavy úvěrů nefinančním podnikům dokonce meziročně klesaly), měly finanční instituce v ČR dostatek možností umísťovat zdroje, a to především nákupem cenných papírů emitovaných českým státem za účelem krytí svého vysokého deficitu.

I v době finanční krize hospodařily finanční instituce zemí EU 27 v úhrnu s přebytkem zdrojů, který byl ještě vyšší než před touto krizí. Lze to zřejmě opět vysvětlit slabšími možnostmi nerizikového umísťování těchto zdrojů.

• **Na přebytek sektoru domácností působily v krizovém roce 2009 legislativní změny**

Sektor domácností vykazoval podle revidované časové řady po celé sledované období přebytky, přestože masivním pořizováním nefinančních aktiv, zejména investicemi do bydlení, zvyšoval úroveň jejich závazků. Přesto dokázal růst složek jejich hrubého disponibilního důchodu, tj. především mezd a platů, ale i čistých důchodů z vlastnictví, hrubého provozního přebytku a smíšeného důchodu podnikajících živnostníků, příjmů a salda z přerozdělení výši užití těchto zdrojů převýšit. V roce 2009 byl dokonce přebytek sektoru domácností od roku 2000 nejvyšší, což bylo důsledkem legislativních změn (zavedení rovné daně, změny odečitatelných paušálů živnostníků, aj.) zejména ve sféře přerozdělení, které domácnostem umožnily disponovat větším množstvím peněz (tj. změn na straně jejich příjmů i výdajů ve vztahu k vládnímu sektoru).

Ve evropském měřítku existuje v sektorech domácností jednotlivých zemí všeobecně spíše převaha zdrojů nad jejich užitím, i když v roce 2010 šest zemí EU 27 zde vykazovalo schodek, v roce 2009 pak čtyři země. Relativně dlouhodobě vykazují deficity domácností chudších zemí unie (Rumunsko, Bulharsko, Litva), ale i sektor domácností ve Finsku, Nizozemí a Řecku.

- **Vzájemná schopnost financovat**

V úhrnu pak sektor finančních institucí a sektor domácností byly schopny dlouhodobě financovat svými přebytky ty sektory, které buď celé sledované období hospodařily s deficitem (vládní sektor) anebo po většinu let z časové řady 2000-2010. Zhroupení do přebytku v sektoru nefinančních podniků způsobila krize v roce 2009 a přetrvávající nejistoty v roce 2010.

3.2. Vnější nerovnováha

Vnější rovnováha, resp. nerovnováha ekonomiky je dána výsledkem vzájemných vztahů peněžních toků směřujících do země a ze země. Statistika uváděná v platební bilanci takovéto informace poskytuje. Klíčovým parametrem pro posouzení, zda se země vychyluje z vnější rovnováhy a v jakém rozsahu, je poměrový ukazatel salda běžného účtu platební bilance a nominálního HDP. Druhým parametrem pak vzájemné porovnání výsledků (sald) nejvýznamnějších složek platební bilance a schopnost vzájemné kompenzace deficitů dosaženými přebytky.

3.2.1. Deficit běžného účtu platební bilance

- **Zlepšení nerovnováhy v roce 2011**

Vnější nerovnováha české ekonomiky měřená deficitem běžného účtu platební bilance k nominálnímu HDP se v roce 2011 zlepšila. Tento poměr dosáhl 2,9 % HDP v b.c., což bylo méně než kolik činil průměr za předchozí pět let (3,1 %) i za období 2000-2011 (3,7 %). Došlo i k meziročnímu zlepšení, neboť v roce 2010 dosahoval schodek běžného účtu 3,9 % nominálního HDP.

- **Nepříznivý vývoj vnějších vztahů na počátku minulých dekád, tj. v letech 2000-2004...**

Při pohledu na vývoj vnější nerovnováhy v minulé dekádě vč. roku 2011 je patrné, že poměr deficitu běžného účtu k HDP v b.c. byl nejméně příznivý v obdobích 2000-2004, kdy na něj působila především schodková obchodní bilance. Na její deficity působily masivní investiční dovozy v souvislosti s vývojem firem pod zahraniční kontrolou. Ty jednak vybavovaly své nově nabyté kapacity technologiemi, jednak se jejich prostřednictvím uskutečňoval přechod k silné dovozně vývozní orientaci, což působilo i na strukturu ekonomiky – jednak vznikem a silící vahou firem pod zahraniční kontrolou v ekonomice ČR, jednak novými vazbami na tuzemské dodavatele, resp. jejich rostoucí intenzitou.

- **... vystřídalo zlepšení po vstupu do EU a vysoká exportní orientace firem zahraničních investorů v ČR**

V letech 2000-2004 tak z výše uvedených důvodů docházelo k významnému vychylování z vnější rovnováhy české ekonomiky, když v průměru deficity běžného účtu platební bilance dosahovaly v ročním průměru 5,2 % nominálního HDP.

Poté působilo hned několik vlivů¹³, které postupně vnější rovnováhu vylepšovaly. Vstup země do EU a prudké zvýšení vzájemných, zejména zbožově-obchodních vazeb, zapříčinilo ve svém důsledku postupné zlepšování obchodní bilance. K němu docházelo též vlivem transformace pohybů u firem pod zahraniční kontrolou z předchozí doby. Ty poté, co pominula nejsilnější vlna jejich investičních dovozů, začaly produkovat převážně směrem na vývoz. Využívaly k tomu i vazeb svých mateřských společností v zemích, odkud přišly tyto přímé investice, resp. globálního působení některých zahraničních investorů.

- **I v „silném“ roce 2007 se vnější nerovnováha zhoršila při vysokých repatriovaných**

Z časové řady je dále patrné, že vnější rovnováha české ekonomiky zhoršoval i rok výrazné konjunktury – v roce 2007 došlo k propadu deficitu běžného účtu platební bilance extrémním zhoršením salda výnosů (graf 39) vyvolaného především odlivem peněz v podobě repatriovaných zisků firem pod zahraniční kontrolou působících v České republice¹⁴. Nebylo to však způsobeno ani tak obavou z nadcházejících rizik v souvislosti s globální finanční krizí – ty dominovaly až o dvě čtvrtletí později – jako

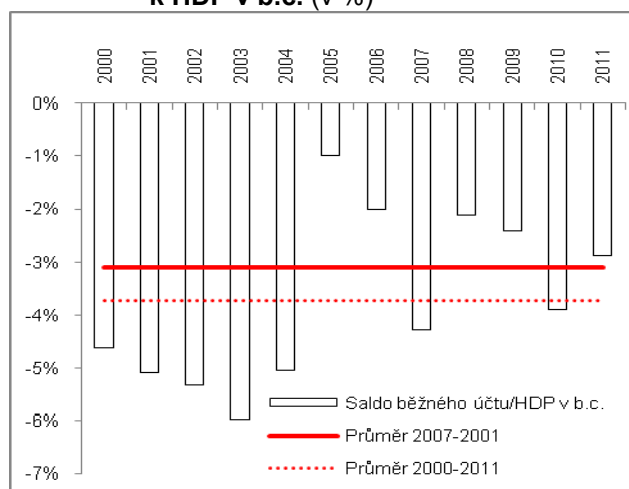
¹³ V časové řadě od roku 2005 působí i metodický vliv, kdy je vykazování dovozu a vývozu zboží a služeb prováděno v tzv. národním pojetí, tj. nikoli podle příhraniční statistiky těchto toků, ale podle vlastnictví.

¹⁴ Ostatní položky bilance výnosů jsou z tohoto pohledu relativně nevýznamné – zatímco z ČR oteklo v roce 2007 jako výnos z přímých investic v čistém 281,4 mld. korun, čistý odliv peněz v podobě práce v zahraničí (tj. mzdy, resp. náhrady zaměstnancům rezidentům pracujícím mimo ČR minus náhrady zaměstnancům-cizincům v ČR) činil 5 mld. korun. Výnosy z portfoliových investic a výnosy z ostatních investic představovaly v čistém kladný výsledek (dohromady výnos ve výši téměř 23 mld. korun).

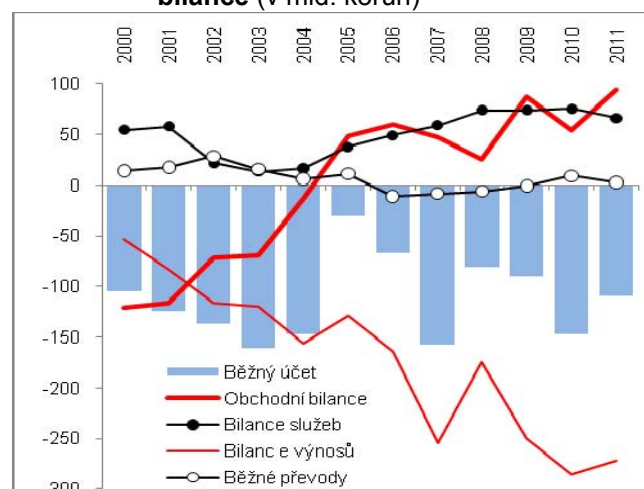
ziscích

spíše „stažením“ vysokých zisků docílených v ČR v roce vrcholícího hospodářského růstu (v roce 2006 vzrostl HDP meziročně reálně o 7 %).

Graf č. 39 Deficit běžného účtu platební bilance k HDP v b.c. (v %)

Graf č. 40 Struktura běžného účtu platební bilance (v mld. korun)

Pramen: ČNB, vlastní propočty

• **V roce 2011 nebyl čistý odliv výnosů menší než v rekordním roce 2010 ...**

V roce 2011 nebyl čistý odliv peněz ve formě výnosů (271,9 mld. korun) tak výrazný jako v roce 2010 (285 mld. korun), kdy dosáhl zatím rekordní úrovně. Je patrné, že i v ČR proběhl klasický cyklus přímých investic¹⁵. Do roku 2003 převažovaly reinvestované zisky firem pod zahraniční kontrolou nad vyšší dividend vyplácených zahraničním vlastníků, v letech 2004 a 2005 byl jejich poměr zhruba vyrovnaný. Poté začali investoři převádět větší díl zisků do mateřských zemí¹⁶.

• **... ale odliv samotných dividend byl historicky nejvyšší**

Nebýt zvětšení přebytku v bilanci obchodu zbožím, nepochybně by tento historicky nejvyšší odliv samotných dividend - v úhrnu bylo ale saldo bilance výnosů nižší vlivem příznivějšího vývoje v položce náhrad zaměstnanců, jejíž deficit byl meziročně mírnější - prohloubil v roce 2011 i deficit běžného účtu platební bilance ČR.

• **Dlouhodobě převaha odlivu peněz nad jejich přílivem při relativně příznivé výši poměrného salda**

Vztah ČR k zahraničí je však v deficitu dlouhodobě, odliv peněz je každoročně vyšší než jejich příliv. Tato nerovnováha byla nejprve daná schodky v zahraničním obchodu se zbožím, později především odlivem peněz ve formě dividend ze zisků firem zahraničních vlastníků, kteří jich docílovali svým působením v České republice.

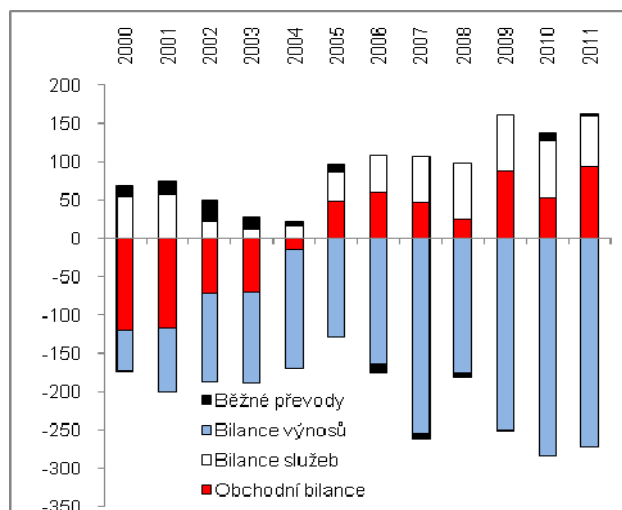
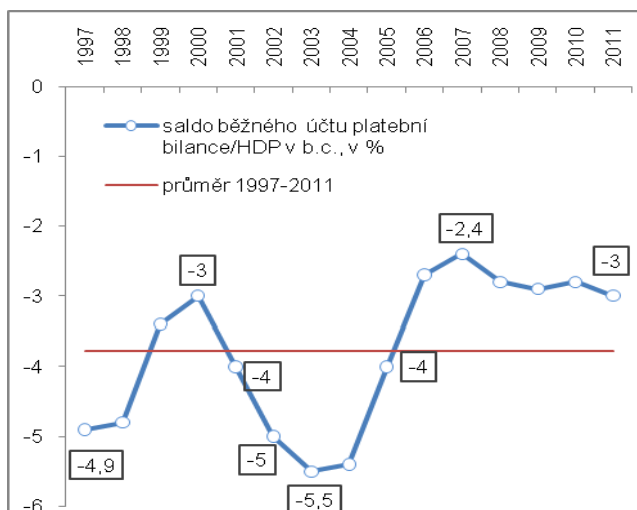
Příspěvky jednotlivých složek běžného účtu platební bilance k výši deficitů v jednotlivých letech období 2000-2011 ilustruje graf 42. I když z něj lze zároveň vyčíst schodky, byla jejich výše v poměru k HDP - a tedy i rozměr vnější nerovnováhy - po celé období relativně příznivá.

Graf č. 41 Saldo běžného účtu a jeho dlouhodobý průměr (v % HDP)

Graf č. 42 Příspěvek složek běžného účtu k jeho výslednému saldu (v mld. korun)

¹⁵ Více Dubská, D. [2005] Firmy se zahraniční majetkovou účastí v ekonomice ČR: oslabily nebo dále sílí? Praha, Český statistický úřad. 2012. http://czso.cz/csu/2011ediciplan.nsf/publ/1158-11-n_2011

¹⁶ Podle dat ČNB si v roce 2008 stáhli 183 miliard a ponechali zde pouze 41 miliard zisků k reinvesticím. Ze zpracovatelského průmyslu odešlo ten rok 74 miliard, z peněžnictví 28 miliard.

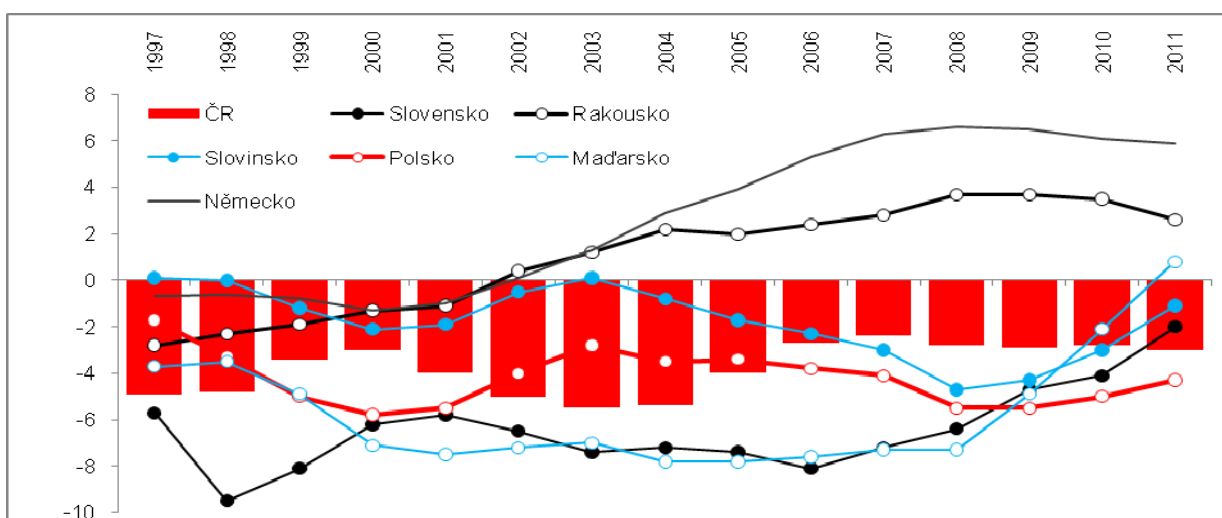

Pramen: ČNB

• **Oproti srovnávaným zemím je vnější nerovnováha ČR stabilní, oproti Maďarsku, SR a Slovinsku se však nezlepšuje**

Rozkolísanost vnějších vztahů ČR oproti některým zemím, s nimiž se tradičně srovnává, není příliš vysoká. Oproti přebytkům běžného účtu platební bilance k nominálnímu HDP, kterých podle grafu č. 43 ČR nedosahovala, tak jako např. Německo nebo Rakousko, jsou tyto relativní deficity běžného účtu méně volatilní než např. ve Slovinsku nebo Maďarsku, které v roce 2001 poprvé dokázalo záporné pásmo opustit. Oproti ČR zaznamenávalo posledních patnáct let hlubší vnější nerovnováhu zejména Slovensko, které se však od roku 2007 v tomto směru plynule zlepšuje (v roce 2011 zde byla takto měřená kondice vnějších ekonomických vztahů dokonce lepší než v ČR, naopak mírně horší zůstala v případě Polska).

Graf č. 43: Porovnání vnější nerovnováhy vybraných zemí (saldo běžného účtu k HDP v b.c.)

Pramen: Eurostat

4. Konvergence ČR k průměrné úrovni EU

4.1. Reálná konvergence

• **HDP na obyvatele v paritě kupní síly se podle údajů z národního účetnictví (ČSÚ) v roce 2010 snížil**

Komplexní pohled na výkonnost hospodářství České republiky z ekonomicko-sociálního hlediska prostřednictvím ukazatele HDP na obyvatele v paritě kupní síly (PPS) podle údajů Českého statistického úřadu z regionálních národních účtů ukázal, že po setrvalém růstu relativní pozice České republiky podle HDP na obyvatele v PPS oproti průměru EU 27 patrném od roku 2001 došlo v roce 2010 k jeho poklesu. ČR tak v trendu ztrácí v přibližování průměrné úrovni Evropské unie.

HDP ČR na obyvatele v paritě kupní síly (PPS) podle údajů Českého statistického úřadu¹⁷ plynoucích z regionálních národních účtů se v krizovém roce 2009 sice ještě oproti průměru EU 27 zvýšil na 82,2 % z 81 % v roce 2008 – česká ekonomika tedy i v tomto roce konvergovala k průměrné hospodářské úrovni Evropské unie. Její relativní pozice se snížila až v roce 2010, a to na 79,6 %.

• **Pokles relativní pozice ČR v HDP na obyvatele v PPS v období po měnové krizi...**

K poklesu relativní pozice došlo předtím i v letech 1997-2000, kdy se však česká ekonomika zotavovala po proběhnuvší měnové krizi a prošla mělkou recesí. Ta ostatní evropské země tehdy nepostihla, protože důvody nerovnováh byly tehdy v Evropě specifické jen pro ČR (výrazná převaha krátkodobého zahraničního kapitálu, který tehdy zemi během krátké doby opouštěl, dále se po letech vykazovaných přebytků ocitl ve značném deficitu i státní rozpočet). Následné restriktce, které cílily na zmenšení těchto nerovnováh, byly kroky podvazující růst.

• **...takže ČR konvergovala během období 1995-2011 k průměrné úrovni jen v letech 2001-2009**

Lze tedy říci, že za období 1996-2011 konvergovala ČR k průměrné evropské úrovni podle časové řady konstruované ČSÚ pouze v letech 2001-2009, kdy druhá část této úspěšné vlny byla obdobím zatím nejsilnější konjunktury tuzemské ekonomiky od dob samostatné ČR. Bylo to období úspěšné i se zřetelem k tomu, že v té době rostla značně i ekonomika EU jako celek.

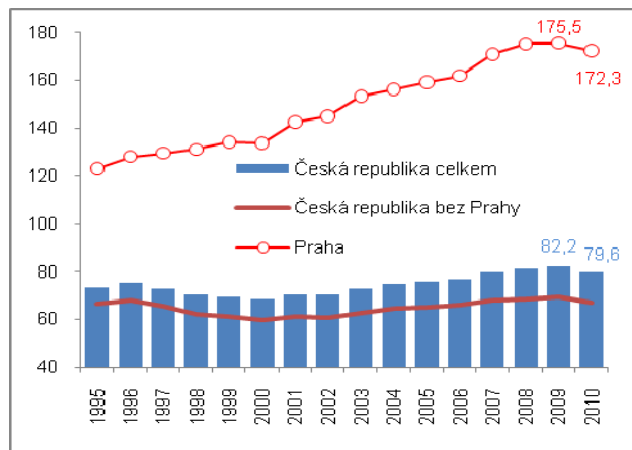
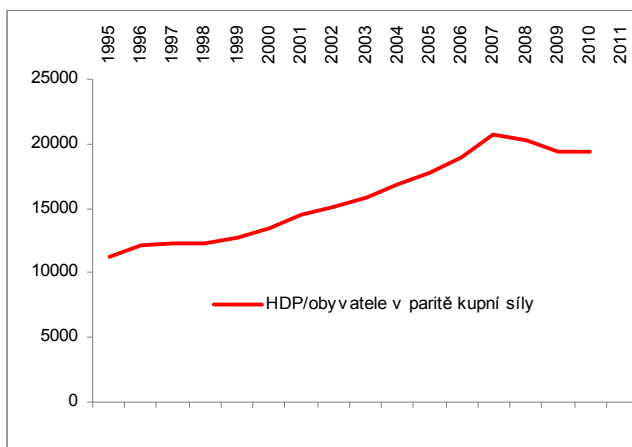
Avšak stejně jako v letech druhé poloviny 90. let stály za příčinou tehdejší recese vnitřní a nikoli vnější důvody, i v roce 2011, resp. již i v roce 2010, se na ztrátě dynamiky ekonomického vývoje v České republice – jehož implikací byla i stagnující konvergence – podepsaly příčiny vnitřní spočívající ve výrazném utažení stimulů růstu.

Graf č. 44 HDP na obyvatele v paritě kupní síly
(v korunách, 2010 a 2011 předb. údaje)

Graf č. 45 HDP na obyvatele v paritě kupní síly
(PPS, průměr EU27=100)

¹⁷ HDP na obyvatele v paritě kupní síly odráží obecně nejen změny v dynamice HDP, ale i pohyby srovnatelných cenových hladin a parit. Webové stránky Eurostatu ukazují poněkud odlišná data o relativní pozici ČR v HDP na obyvatele v PPS. Podle nich se přestala česká ekonomika blížit průměrné úrovni EU 27 již v roce 2008. Tehdy podle Eurostatu došlo k poklesu HDP na obyvatele v PPS na 81 % z 83 % v roce 2007, kdy byla pozice České republiky v tomto relativním srovnání za celé období 1995-2011 nejlepší. V roce 2009 se pozice opět o jeden procentní bod zlepšila na 82 % průměru EU 27, ale poté tento indikátor znovu klesl na 80 % a v roce 2011 na této úrovni stagnoval. Tento vykázaný nesoulad mezi údaji Eurostatu a ČSÚ je dán metodikou. Po mimořádné revizi národních účtů došlo ke zvýšení hladiny HDP České republiky od roku 1995 (především vlivem zahrnutí imputovaného nájemného). Tu metodika Eurostatu sice zohledňuje, ovšem při nekonzistenci časové řady koeficientů parit kupní síly do roku 2007 (Eurostat tuto řadu zpětně ani na opětovné žádosti ČSÚ nepřepočítal). Naopak národní účetnictví ČSÚ zachovává konzistentní časovou řadu těchto parit, ovšem nad druhé straně nezohledňuje změnu danou mimořádnou revizí. Podle stanoviska zpracovatelů z útvaru národního účetnictví ČSÚ poskytuje tato verze věrnější obraz vývoje než verze Eurostatu.

Analogicky podle dat Eurostatu byl trend přerušování konvergence patrný rovněž v poměru k úrovni „starých“ evropských zemí, které představuje uskupení EU 15 - tj. skupina před rozšířením o deset zemí v roce 2004 a dále pak o Rumunsko a Bulharsko. Jestliže v roce 2007 činil HDP na obyvatele v PPS v případě České republiky 75 %, v letech 2010 a 2011 oslabil na 73 %.

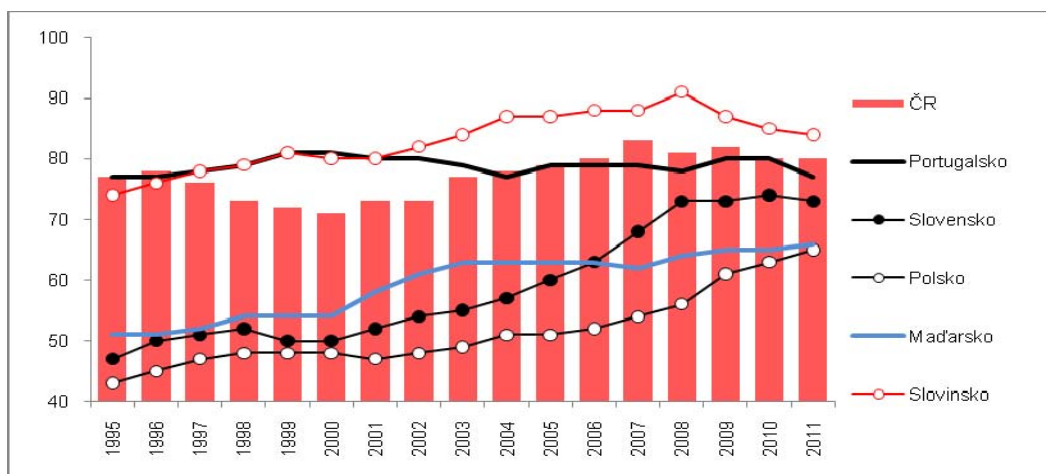

Pramen: ČSÚ, Eurostat

• **Nepříznivý vývoj zaznamenalo v konvergenci kromě ČR i Slovinsko**

Země, s nimiž bývá Česká republika obvykle srovnávána, přitom v případě Polska, ale i Maďarska, ztrátu v konvergenci k průměrné úrovni EU nezaznamenaly (graf 46). Stejně jako v ČR není v posledních letech příliš přesvědčivé přibližování průměru EU ani na Slovensku. Nižší HDP na obyvatele v PPS u Portugalska v roce 2011 lze přičíst jeho dluhovým problémům. Naopak setrvalá je ztráta Slovinska od roku 2009 - i tak je však ze sledovaných zemí v úrovni tohoto ukazatele nejlépe postavené - souvisí i se ztrátou dynamiky slovinské ekonomiky, která byla i po krizi nižší než v případě ČR.

Graf č. 46: Vývoj reálné konvergence podle HDP na obyvatele v PPS u vybraných zemí (EU 27=100)¹⁸

Pramen: Eurostat

• **Za konvergenci ČR k průměrné úrovni EU v letech 1995-2010 stojí růst HDP na obyvatele v PPS v hlavním městě Praze...**

Výrazná disproporce u vývoje HDP na obyvatele v PPS v hlavním městě Praze a regionech jako celku je charakteristická po celé období 1995-2010 pro vývoj reálné konvergence ČR k průměru EU. Zatímco podle ČSÚ relativní HDP na obyvatele v PPS k průměru EU 27 stoupl za roky 1995-2010 v Praze o 40 p.b. na 172,3 %, v ČR mimo Prahu jen o 0,8 p.b. (67,1 %). Celkem se za Českou republiku indikátor zvýšil o 8,7 p.b. a dosáhl 79,6 %).

Obrovský odklon Prahy od zbytku země lze vysvětlit nejen výší příjmů charakteru mezd a platů (průměrná nominální měsíční mzda v Praze činila zhruba 36 tis. korun, republikový průměr pak představoval přibližně 24 tis. korun). Podle specialistů ČSÚ na regionální HDP stojí za tímto odklonem přirozený vznik regionálních disparit, dříve uměle potlačených (stejně jako v příjmech lidí). Dalším důvodem je skutečnost, že regionální úroveň zachycuje jen vývoj v běžných cenách, kde Praha díky odvětvové struktuře vykazuje vyšší dynamiku (služby v běžných cenách rostou, zatímco průmysl

¹⁸ Použitá časová řada s výhradou uvedenou v poznámce pod čarou č. 17.

v jiných krajích cenově stagnuje). Významný je i vliv dojížděky za prací, neboť Praha absorbuje vzhledem ke své kapacitě zaměstnanosti velký počet pracovníků jiných krajů¹⁹. Roste i zaměstnanost cizinců soustředěných v Praze.

• ... protože regiony ČR mimo Prahu v úhrnu se průměrné úrovni EU prakticky vůbec nepřiblížily

Na zastavení konvergence České republiky k průměrné úrovni EU patrné na celorepublikové úrovni v posledních letech participoval jak pokles HDP na obyvatele v PPS v hlavním městě Praze, tak i v regionech jako celku. V případě Prahy není ani na místě výraz „konvergence“, protože její HDP na obyvatele v PPS se průměru EU 27 stále více vzdaloval (už v roce 1995 byl o téměř čtvrtinu vyšší). Naopak z grafu 45 je zřejmé, že ČR mimo Prahu za období 1996-2010 v konvergenci k průměru EU nepokročila – HDP na obyvatele v PPS tohoto „zbytku“ republiky zůstává na zhruba dvou třetinách průměru EU 27 s 67,1 % v roce 2010, když v roce 1995 činila proporce 66,6 %.

• Mimopražské regiony zůstaly za období 1995-2010 na úrovni dvou třetin úrovně EU 27

Neznamená to však, že rozvoj mimopražských regionů odrážející se v komplexním ukazateli HDP na obyvatele v paritě kupní síly byl slabý. V roce 2010 činil podle ČSÚ HDP na obyvatele v korunovém vyjádření za mimopražské regiony v průměru 302 tis. korun a proti jeho úrovni z roku 1995 byl o 124 % vyšší (pro Prahu činila analogická čísla 777 tis. korun v roce 2010 s růstem proti roku 1995 o 211 %). Za celou ČR tak stoupl během let 1995-2010 HDP na obyvatele o 142 % na 359 tisíc korun. Vykázaná stagnace konvergence mimopražských regionů tak plyne ze skutečnosti, že zhruba ve stejné dynamice rostl i evropský průměr. Rozptyl regionálního HDP je přitom zhruba na evropském průměru.

• Za roky 1995-2010 konvergovalo kromě Prahy už jen pět krajů

Kromě Prahy, jejíž HDP na obyvatele v PPS byl již v roce 1995 o téměř čtvrtinu vyšší než průměr EU 27 (123,1 %), konvergovala k tomuto během období 1995-2010 méně než polovina z celkového počtu zbylých třinácti krajů (graf 47).

Nejvíce rostla ekonomická výkonnost v kraji Středočeském (z 64,7 % na 71,6 % průměru EU 27), zřejmě i vlivem silných přímých zahraničních investic. Dále pak v Jihomoravském kraji (z 69,4 % na 74,5 %) a také - o 3 p.b a více – ve Zlínském kraji (z 63,2 na 66,8 %) a v kraji Vysočina (z 61,9 % na 64,9 %). Právě ten byl v roce 1995 z pohledu HDP na obyvatele v PPS druhým nejméně ekonomicky výkonným krajem České republiky. Posun v případě Moravskoslezského kraje (ze 4,4 % v roce 1995 na 65,9 % v roce 2010) byl sice malý, ale stále pozitivní. Královéhradecký kraj v reálné konvergenci stagnoval (68,5 %).

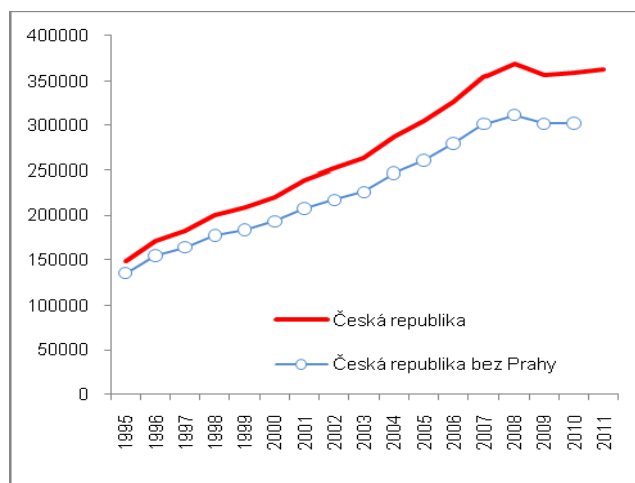
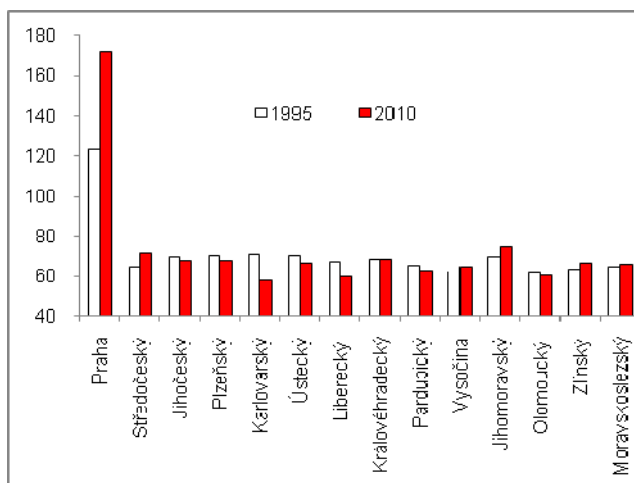
Ostatní kraje za evropským průměrem ztrácely v roce 2010 více, než v roce 1995. Nepatrně nižší byl HDP na obyvatele v PPS v kraji Jihočeském (z 69,6 % na 68 %), Plzeňském (ze 70,5 % na 68 %) a Olomouckém (z 61,5 % na 60,1 %). Výrazně hlubší pokles pak zaznamenal kraj Pardubický (z 65,5 % na 62,9 %), Ústecký (ze 70,4 % na 66,4 %), Liberecký (z 66,9 % na 59,5 %) a zejména kraj Karlovarský, kde se tento indikátor snížil ze 71 % průměru EU 27 v roce 1995 - což ho v té době řadilo na pozici ekonomicky nejméně výkonného kraje hned po Praze - na pouhých 57,6 % v roce 2010.

Graf č. 47 Disproporce reálné konvergence v Praze a zbytku ČR (HDP/obyv. v PPS. EU=100)

Graf č. 48 HDP na obyvatele v korunách

¹⁹ Ti jsou však podle svého bydliště zahrnuti do počtu obyvatel daného kraje - vstupují tedy do propočtu HDP na obyvatele jako vliv snižující tento indikátor v příslušném kraji (jmenovatel zlomku je vyšší), zatímco u propočtu za Prahu je tomu právě naopak (čitatel je o jimi přidanou hodnotu vyšší).

Pramen: ČSÚ

4.2. Nominální konvergence

• Maastrichtská kritéria konvergence

Konvergenční kritéria pro Evropskou unii určená maastrichtskou smlouvou, resp. jejich plnění, ukazuje úspěšnost dané země v tzv. nominální konvergenci. Ta zohledňuje, zda se její cenový vývoj ve sféře spotřebitelských cen neodchyluje výrazným způsobem od cenového vývoje²⁰ podle kvantifikovaného údaje za vývoj v EU 27. Dále zohledňuje, zda země v podobném srovnání nevykazuje výraznou nerovnováhu v deficitech vládního sektoru²¹ a jeho hrubého konsolidovaného dluhu²² v relaci k nominálnímu HDP. Maastrichtská kritéria stability určují i limity pro vývoj dlouhodobých nominálních úrokových sazeb²³ a volatility směnného kurzu příslušných měn²⁴.

• Dlouhodobá úspěšnost ČR v nominální konvergenci

Česká republika patřila dlouhodobě – zejména v průběhu první poloviny uplynulé dekády - k zemím, které neměly významné problémy s plněním maastrichtských kritérií konvergence. Přitom neusilovala o vstup do eurozóny, na rozdíl od jiných středoevropských zemí, které si určovaly termíny pro přijetí společné měny i přesto že kolísavost jejich měn, výše úrokových sazeb a výše spotřebitelské inflace naznačovaly problémy s nominální konvergencí (typickým příkladem bylo Maďarsko, jehož vláda měla ambici přijmout euro již počátkem roku 2007).

• Krize v roce 2009 i následný nepřesvědčivý výkon ekonomiky neovlivnil významně uspokojivé plnění maastrichtských kritérií

Analýza období 2007-2011 ukazuje (tabulka 3), že i proběhnuvší ekonomická krize v roce 2009 i málo přesvědčivý pokrizový vývoj české ekonomiky, který se promítl do zastavení reálné konvergence (kapitola 4.1.), neovlivnil negativně plnění maastrichtských kritérií.

Česká republika poněkud překvapivě již od roku 2009 kritéria nominální konvergence plní, s výjimkou fiskálního kritéria (výše deficitu vládního sektoru k nominálnímu HDP). Určit, zda ČR plní i kritérium stability směnného kurzu koruny, není možné z toho důvodu, že země dosud není členem systému ERM II, v němž musí působit minimálně dva roky před předpokládaným termínem zavedení společné měny. Ovšem vzhledem k tomu, že pásmo volatility (+15 %/-15 %) je relativně široké, lze předpokládat, že vychylování směnného kurzu koruny tohoto poměrně výrazného vybočení v posledních letech nedosáhlo.

²⁰ Inflace podle HICP (v %) maximálně 1,5 p.b. nad průměrem tří zemí Evropské unie s nejnižší inflací.

²¹ Deficit vládního sektoru (v % nominálního HDP) maximálně 3 %.

²² Hrubý konsolidovaný vládní dluh (v % nominálního HDP) maximálně 60 %.

²³ Dlouhodobé nominální úrokové sazby (v %) vládních dluhopisů denominovaných v národní měně maximálně 2 p.b. nad průměrem tří zemí Evropské unie s nejnižší kladnou inflací.

²⁴ Stabilita kurzu měny po dva roky úspěšného členství v systému ERM II, tj. bez vybočení kurzu mimo stanovený interval kolem oficiálně vyhlášené střední hodnoty.

Tabulka č. 3: Nominální konvergence ČR - plnění maastrichtských kritérií (hodnoty v %)

	2007	2008	2009	2010	2011
Kritérium inflace (HICP) v %	3,0	6,3	0,6	1,2	2,1
	Ne	Ne	Ano	Ano	Ano
Fiskální kritéria					
deficit (< 3 % HDP v b.c.)	-0,7	-2,2	-5,8	-4,3	-3,1
	Ano	Ano	Ne	Ne	Ne
dluh (< 60 % HDP v b.c.)	27,9	28,7	34,4	38,1	41,7
	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Kritéria stability					
úrokové sazby v %	6,2	6,0	5,3	4,9	4,7
	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
směnný kurz	ČR není součástí systému ERM II.				

Pramen: Eurostat, vlastní propočty

5. Konkurenceschopnost ekonomiky ČR

- **Analýza zúžena na vybrané parametry** Vzhledem k velkému počtu parametrů, jimiž lze hodnotit schopnost jakékoli země konkurovat ostatním ve výsledcích ekonomického vývoje, byl pro potřeby této analýzy jejich rozsah zúžen. Konkurenceschopnost České republiky je sledována podle cenového faktoru, tj. vývoje ceny práce (konkrétně za pomoci změn reálných jednotkových nákladů práce). Z necenových faktorů je pak zvolena podpora sofistikovaných činností (relativní výdaje na výzkum a vývoj), dále zaměstnanost v aktivitách náročných na znalosti a nakonec vzdělanost podle podílu populace s dosaženým terciárním vzděláním. Jako víc komplexní parametr konkurenceschopnosti, v němž jsou do značné míry sklobeny její cenové i necenové faktory, je pak sledován vývoj podílu exportu z ČR na světovém exportu.

5.1. Změna podílu vývozu z ČR na světovém exportu

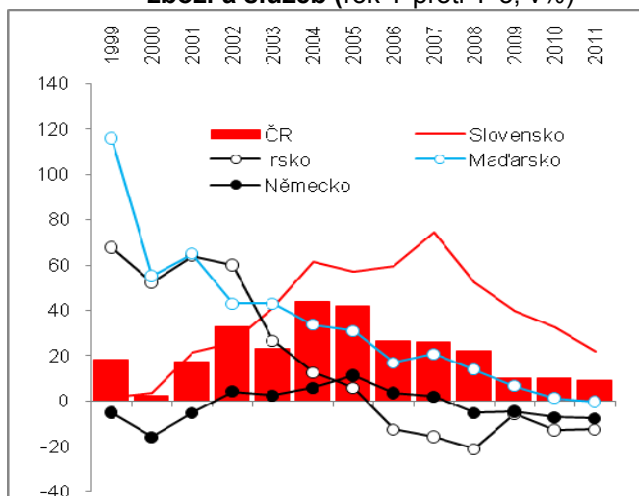
- **Přírůstky podílu exportu z ČR na světovém exportu se od roku 2004 snižují ...** Hodnotíme-li konkurenceschopnost země podle jejího „umění“ posilovat svou participaci na světovém obchodu (exportu), lze pro to použít indikátor podílu jejího vývozu na celkové hodnotě světových exportů. Vzhledem k tomu, že meziroční změny těchto podílů jsou jen velmi malé, je vhodné použít srovnání daného roku např. se situací před pěti lety. Tímto prizmatem je také hodnocena konkurenceschopnost České republiky v tomto ukazateli.
- **... jako logický následek extrémních nárůstů podílu po vstupu ČR do EU** V roce 2011 pokračovalo snižování přírůstků, kterých dosahovali v úhrnu exportéři z ČR na celkové hodnotě světových exportů²⁵. Přesto však šlo o přírůstek, což zdaleka neplatilo pro všechny evropské země. Podíl ČR na světovém exportu se v roce 2011 zvýšil proti roku 2006 o 9,3 %, v roce 2010 o 10,1 %. Ale v roce vstupu ČR do EU i v letech následujících byly přírůstky podílu oproti jeho úrovni před pěti lety velmi vysoké – 44,1 % v roce 2004, 42,1 % v roce 2005, a také v letech 2006 a 2007 byl růst vyšší o více než čtvrtinu (26,6 %, resp. 25,8 %).
- **Velmi příznivé faktory působící na růst podílu od roku 2004...** Potenciál související s odstraněním dosavadních bariér, konstituování ČR jako součásti jednotného trhu spolu s časově příznivou okolností, kdy v polovině minulé dekády mohla země těžit z faktu, že velmi posílený segment firem pod zahraniční kontrolou se začal výrazně exportně profilovat, to vše v úhrnu zřejmě způsobilo velmi výrazné růsty podílu ČR na světovém exportu.
- **... snížily intenzitu a přírůstek podílu ČR na světovém exportu stejně jako v dalších evropských zemích** Postupem času se však tyto efekty postupně - a logicky - zmiřňovaly a přírůstek podílu ČR na světovém exportu slábl. Tento jev ale postihl již od roku 2001 Maďarsko, od roku 2007 Slovensko a dokonce i silná německá ekonomika, jejíž obchodní přebytky generuje právě silný export, v přírůstcích svého podílu na světovém vývozu oslabila. Od roku 2008 dokonce její podíl klesá (graf 49). Tyto změny je třeba chápat v kontextu měnících se proporcí obchodu v globálním měřítku. Ovlivňuje je především exportní expanze Číny a mnoha dalších ekonomik Asie, ale i velkých rychle rostoucích ekonomik v ostatních částech světa. I když „evropský“ export roste, nestačí to na konkurenční výhody uvedených zemí spočívající především v nízkých pracovních nákladech (např. v Číně nejsou zatěžovány odvody zaměstnanců a zaměstnavatelů na sociální a zdravotní pojistné, což se však má údajně podle nové rozpočtové politiky země změnit).
- **Konkurenceschopnost podle růstu podílu si udržela většina „nových“ zemí unie, pokles naopak i v případě** Přes snižování přírůstků svého podílu na světovém exportu se však ČR v roce 2011 stále udržoval ve skupině zemí EU 27, které docílily přírůstku (graf 50), spolu s Estonskem, Polskem, Bulharskem, Slovenskem, Rumunskem, Lotyšskem a Litvou. Pozici ČR lze však spolu s pozicí Slovenska hodnotit oproti ostatním zemím skupiny jako „lepší“, neboť jde o země silně exportně orientované a tedy ekonomiky vysoce otevřené. Udržení, resp. stále zvyšování jejich podílu – i když v podstatně menším měřítku oproti minulým letům – lze hodnotit jako velmi příznivé, protože ostatní země

²⁵ Data kompiluje Eurostat z údajů platebních bilancí jednotlivých zemí. Zdrojem dat o světovém obchodu je MMF.

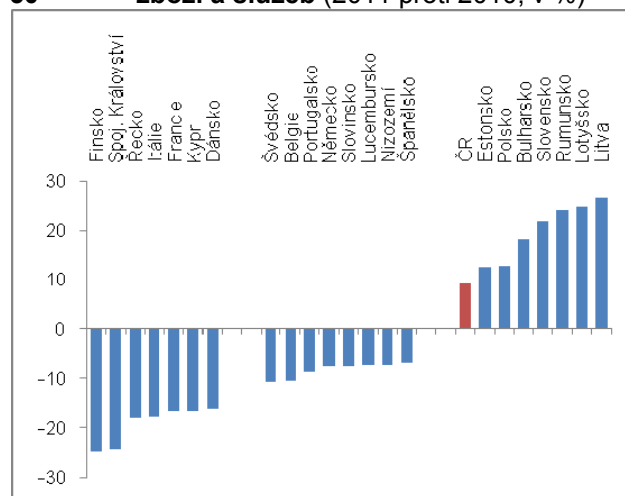
Německa

mohou stále těžit z nižší statistické srovnávací báze, pokud jde o dynamiku pozitivní změny tohoto podílu.

Graf č. 49 Změna podílu na světovém exportu zboží a služeb (rok Y proti Y-5; v%)

Graf č. 50 Změna podílu na světovém exportu zboží a služeb (2011 proti 2010, v %)

Pramen: Eurostat

5.2. Nákladová konkurenceschopnost podle ceny práce

• **Práce v ČR podle reálných jednotkových nákladů práce zdražila za roky 1995-2011 nejvíce ze zemí EU 27...**

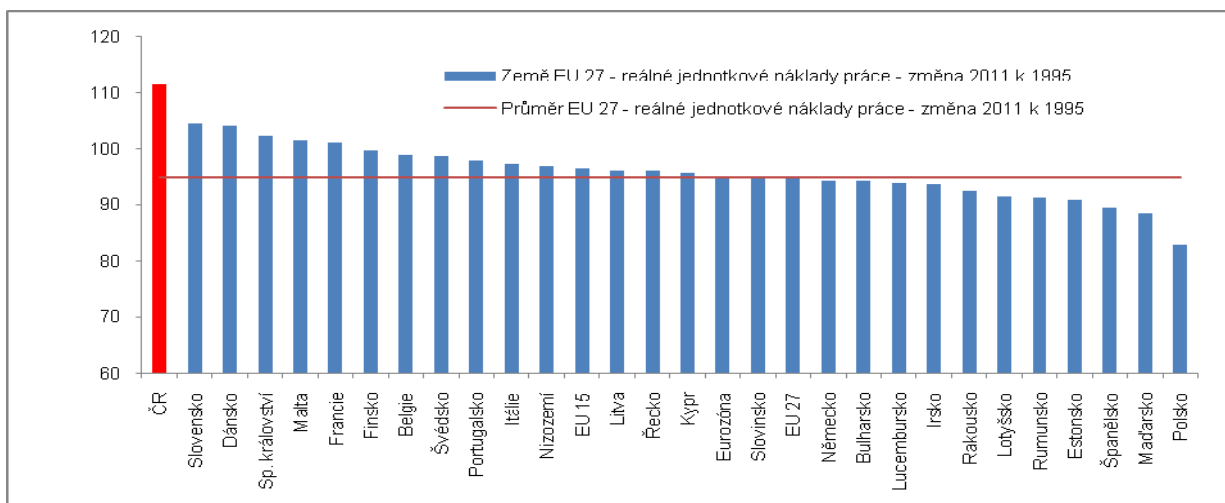
Podle reálných jednotkových nákladů práce – tj. v podstatě náročnosti produktu na mzdy a ostatní náklady spojené s pracovní silou – patří Česká republika v kontextu EU 27 mezi země s jejich největším přírůstkem.

V roce 2011 byl proti roku 1995 přírůstek reálných jednotkových nákladů práce v ČR vůbec nejvyšší v EU 27, když index činil 111,5. Přírůstku za uvedené období dosáhly kromě ČR ještě i Slovensko (104,4), Dánsko (104,1), Spojené království (102,3), Malta (101,5) a Francie (101,2).

• **A vedla tak ke ztrátě její nákladové konkurenceschopnosti**

Ve většině zemí EU 27 reálné jednotkové náklady práce za období 1995-2011 poklesly, nejvíce v Polsku, Maďarsku a Španělsku. To lze interpretovat tak, že nákladová konkurenceschopnost vyjádřená změnou reálných jednotkových nákladů práce v těchto zemích nejvíce stoupla. V logice věci pak konkurenceschopnost České republiky podle tohoto indikátoru nejvíce poklesla. V průměru za EU 27 se reálné jednotkové náklady práce snížily (94,9), ve „starých“ zemích unie (EU 15) mírněji (96,6) a v eurozóně více (95), když na tuto změnu působil jejich hlubší pokles v Německu jako ekonomice s nejsilnější vahou v propočtech evropských průměrů (94,4), Irsku (93,8) a Rakousku (92,6).

Graf č. 51: Reálné jednotkové náklady práce – změna 2001 k 1995

Pramen: Eurostat

- **Rizika udržování nízké ceny práce**

V hodnocení ztráty nákladové konkurenceschopnosti české ekonomiky, pokud jde o reálné jednotkové náklady největší v EU 27 za roky 1995-2011, však nelze paušálně soudit, že jde o jev zcela negativní. Udržování nízkých nákladů práce by vedlo dlouhodobě k zaostávání v sociální a koneckonců i ekonomické oblasti (přes oslabování poptávky domácností).

5.3. Necenové faktory konkurenceschopnosti

- **Role necenových faktorů konkurence**

Kromě ceny práce jako velmi významného atributu konkurenceschopnosti země působí na její pozici oproti jiným zemím v tomto směru i faktory necenové, jako je např. kvalita infrastruktury (nejen dopravní), technologie nebo vzdělanost.

- **Infrastruktura a potřeba investic**

Výhodná poloha České republiky uprostřed Evropy, tj. území s vysokou koncentrací kupní síly, je předurčena a žádá si co nejlepší infrastrukturní vybavenost. Co se dopravních staveb a jejich rekonstrukcí týká, vyžadují investice, které ve formě velkých zakázek zajišťoval vládní sektor, posléze i za pomoci peněz z rozpočtu EU.

Restrikce veřejných financí patrně zejména od roku 2010 v reakci na jejich zhoršení v krizovém roce 2009 ale pokračující i nadále – postihly i rozvojové programy, mezi něž patří také budování dopravní infrastruktury. To postihlo ztrátou tempa produkce - a poté i poklesy – sféru inženýrského stavitelství. Z tohoto pohledu lze útlum velkých dopravních staveb považovat za vliv snižující konkurenceschopnost ČR²⁶.

5.3.1. Zaměstnanost v aktivitách náročných na znalosti

- **Konkurenceschopnost ČR podle podílu zaměstnaných v aktivitách náročných na znalosti je oproti EU nízká....**

Nepříliš příznivé postavení zaujímá ČR v necenovém faktoru hodnocení konkurenceschopnosti, jímž je podíl zaměstnaných ve sféře, kterou Eurostat označuje za „aktivity náročné na znalost“ (jde o vybraná odvětví zpracovatelského průmyslu a služeb).

V roce 2008, za něž byla v době zpracování této analýzy dostupná poslední data, byla v České republice zaměstnána v aktivitách náročných na znalosti podle údajů Eurostatu necelá třetina z celkového počtu zaměstnaných (32,4 %). Přestože proti roku 2000 s 30,4 % i ve srovnání s rokem 2004 s 31 % jde o zlepšení, je docílená změna příliš malá na to, aby mohla zlepšit pozici České republiky v evropském kontextu. V roce 2008 byla ČR s tímto podílem v žebříčku evropských zemí na 7. místě od konce, v roce 2004 také. Její pozice se tak od roku 2000 (9. pozice od konce) ještě zhoršila.

²⁶ Tranzitní charakter České republiky, co se dopravy v Evropě týká a skutečné i potenciální výhody, které přináší, má však i odvrácenou stranu v podobě silné ekologické zátěže plynoucí z tranzitní dopravy, která byla patrná zejména po roce 2004.

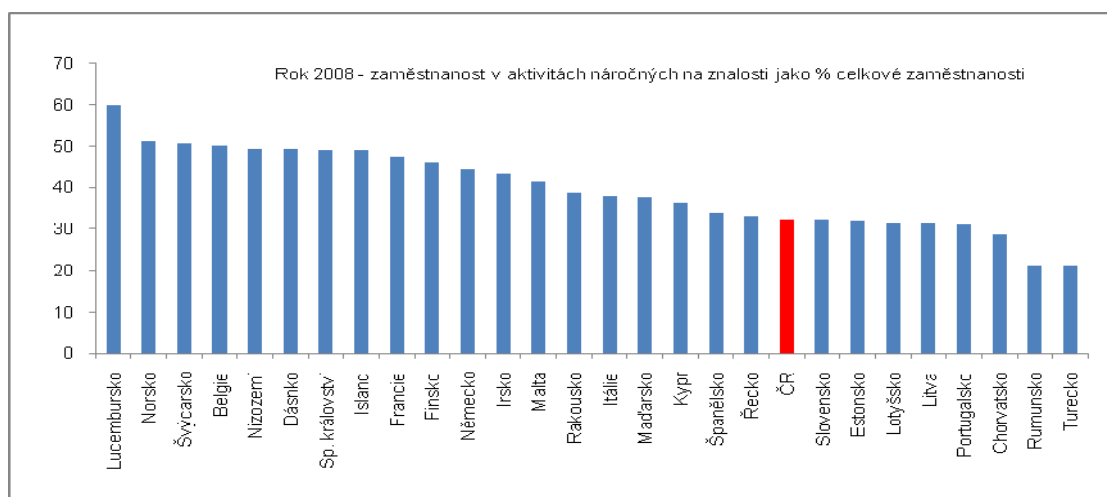
Konkurenceschopnost ČR pokud jde o podíl zaměstnaných v aktivitách náročných na znalosti tak zůstává slabá.

• **... a nezlepšuje se**

Naproti tomu přes polovinu z celkového počtu zaměstnaných absorbovala v roce 2008 odvětví náročná na znalosti v Lucembursku (60 %), Norsku (51,3 %), Švýcarsku (57,2 %) a Belgii (50,1 %). Lze ale předpokládat, že v této skupině je i Švédsko, u něhož není v tabulce pro rok 2008 údaj uveden, ale v roce 2007 dosahovalo podílu 53,3 % a bylo jedinou evropskou zemí zaměstnávající každoročně už od roku 2000 přes polovinu pracujících populace v aktivitách náročných na znalosti. Dalšíh devět zemí Evropy mělo v roce 2008 tento podíl mezi 40-50 % (Německo 44,6 %, Nizozemí 49,4 %). V roce 2000 bylo na špičce žebříčku Švédsko (51 %), v roce 2004 ale už Lucembursko (55,6 %).

Nejmenší podíl zaměstnaných v aktivitách náročných na znalosti naopak zaznamenalo Rumunsko (21,2 %) s velkým odstupem od předposledního Portugalska (31,1 %). Průměr za celé uskupení EU 27 je znám jen za roky 2004-2007, kdy se pohyboval od 39,9 % do 40,4 %, takže i zde jsou pohyby jen nepatrné. Konkurenceschopnost Evropy jako celku v globálním měřítku, především vůči USA – což by poskytlo velmi zajímavou informaci, však nelze v tomto porovnání vzhledem k neexistenci srovnatelných dat zhodnotit.

Graf č. 52: Zaměstnanost v aktivitách náročných na znalosti (v % celkové zaměstnanosti)

Pramen: Eurostat

5.3.2. Podpora sofistikovaných činností

• **Do roku 2006 rostly relativní výdaje na výzkum a vývoj v ČR rychleji než v EU 27...**

Výdaje na výzkum a vývoj jako jedno z tradičních měřítek necenové konkurenceschopnosti země v případě České republiky v relativním vyjádření k nominálnímu HDP v časové řadě od roku 1996 zhruba do roku 2006 rostly rychleji oproti jejich vývoji v tomto období v Evropě (graf 53). V roce 1996 činily celkové výdaje na výzkum a vývoj v ČR 0,92 % nominálního HDP, ale v EU 27 to bylo 1,75 % HDP. V tomto roce byl rozdíl mezi ČR a EU 27 největší (0,83 p.b.).

Rostoucí – i když mírně - konkurenceschopnost ČR během tohoto období vyvrcholila v roce 2006, kdy výdaje na výzkum a vývoj v ČR dosáhly 1,49 % HDP, zatímco v případě EU 27 po faktické stagnaci v předchozích třech letech činily 1,85 % nominálního HDP.

• **... poté začal pozitivní vývoj konkurenceschopnosti slábnout**

V letech 2007 a 2008 relativní podíl výdajů na výzkum a vývoj v ČR klesal (na 1,48 %, resp. 1,41 %) zatímco v EU k poklesu nedošlo, naopak se zde v roce 2008 tento podíl zvýšil a v roce 2009 už přesáhl dvě procenta. I když je však třeba připomenout, že údaj mohl být zkreslen matematicky propadem HDP jako jmenovatele zmíněné proporce, nelze jím ospravedlnit pokles podílu výdajů na výzkum a vývoj v České

republiky – propad HDP byl v ČR zhruba stejný jako v EU 27 jako celku. Ke stagnaci podílu v Evropské unii došlo až v roce 2010, kdy se naopak v České republice tento podíl meziročně zvýšil.

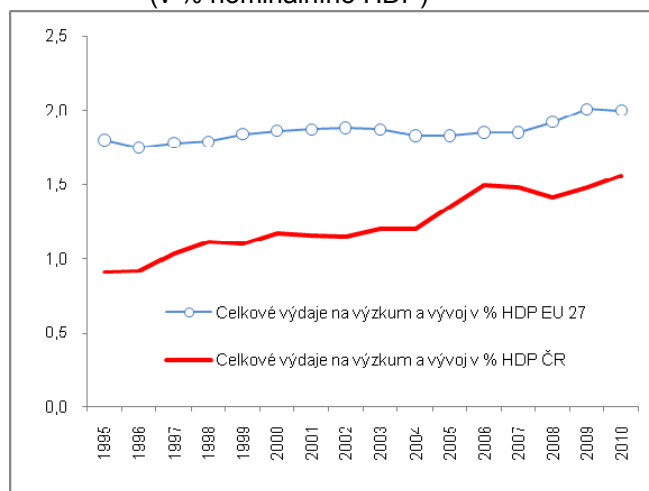
• **Evropa nenaplnila svou ambici z Lisabonské strategie**

V trendovém vyjádření rostl podíl výdajů na výzkum a vývoj v relaci k HDP za období 1995-2010 rychleji než za EU 27, kde za uvedených patnáct let jejich podíl na HDP fakticky stagnoval (resp. stoupl o pouhých 0,2 p. b., za roky 2000-2010 dokonce pouze o 0,1 p.b.). Evropská ambice vtělená do tzv. Lisabonské strategie – předchozího koncepčního dokumentu před vizí Evropa 2020 - o vytváření znalostní ekonomiky se tak nenaplnila.

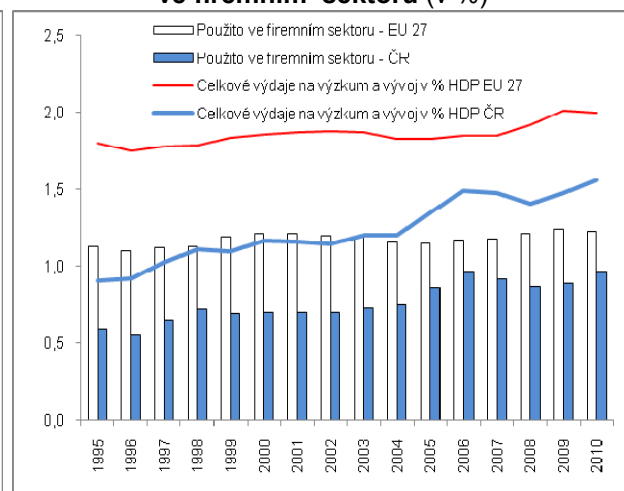
Oproti roku 1995 zůstalo v roce 2010 v pěti zemích s nejvyšším podílem výdajů na výzkum a vývoj jen Finsko, Švédsko a Německo, naopak se propadla Francie a Nizozemí, jejichž příznivé pozice v evropském měřítku vystřídal Dánsko a Rakousko. Podíl u této pětičky osciloval v roce 2010 mezi 2,76 % nominálního HDP (Rakousko) do 3,87 % (Finsko).

Z grafu 55 plyne, že menší podíl než Česká republika vykazuje kromě dvou pobaltských zemí a dvou nejnovějších členů EU také Polsko (0,74 %), Maďarsko (1,16 %) a Slovensko (0,63 %). Lépe je na tom ČR i v porovnání s Itálií (1,26 %) či Španělskem (1,39 %). Přesto se zdá, že růst konkurenceschopnosti ČR v tomto směru není příliš rychlý. Naopak více než Česká republika vydává na výzkum a vývoj v relaci k HDP kromě většiny „starých“ zemí EU také Portugalsko (1,59 %) a Estonsko (1,62 %).

Graf č. 53 Celkové výdaje na výzkum a vývoj (v % nominálního HDP)

Graf č. 54 Výdaje na výzkum a vývoj a jejich užití ve firemním sektoru (v %)

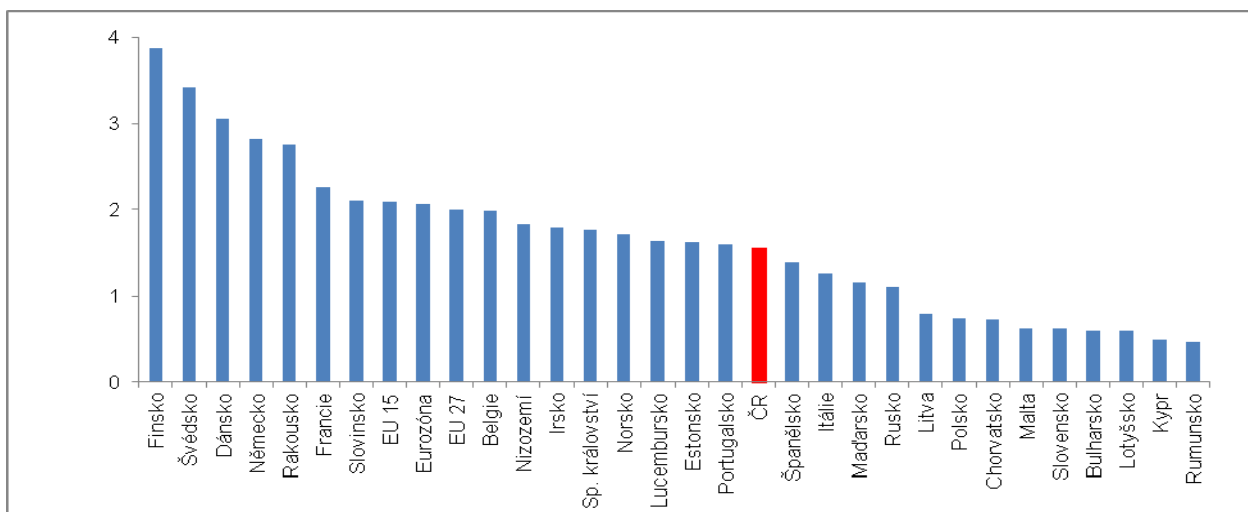

Pramen: Eurostat

• **Necelé dvě třetiny celkových výdajů na výzkum a vývoj používají firmy, stejně jako v EU 27**

Pokud jde o užití těchto celkových výdajů na výzkum a vývoj ve firemním sektoru, ukazuje jeho vývoj za roky 1995-2010 graf 54. Jak v průměru za EU 27, tak i v České republice jsou využity ve firmách zhruba necelé dvě třetiny celkových relativních výdajů na výzkum a vývoj. České republice se podařilo v tomto poměru přiblížit průměru EU nejlépe v silném konjunkturálním roce 2006, kdy byl firemní sektor schopen vsáhnout 65 % těchto relativních výdajů, zatímco v EU 63 %. V dalších letech se však v ČR tato proporce na rozdíl od EU snižovala a k oživení došlo až v roce 2010.

Graf č. 55 : Rok 2010 – podíl celkových výdajů na výzkum a vývoj na nominálním HDP (v %)

Pramen: Eurostat

5.3.3. Vzdělanost podle dosaženého terciárního vzdělání

• Ztráta konkurenceschopnosti i přes rychlý nárůst počtu absolventů terciárního vzdělávání v letech 2000-2011

Vzdělanost podle dosaženého terciárního vzdělání a její vývoj v letech 2000-2011 nevyznívá v evropském kontextu pro ČR příliš příznivě, a to i přesto, že u mladých lidí dochází v tomto období k růstu rychlejšímu než jaký byl dosažen za průměr EU 27.

V roce 2000 bylo v EU 27 celkem 17,3 % populace ve věkové skupině nad 25 let s dosaženým terciárním vzděláním, ve „starých“ evropských zemích (EU 15) se však tato proporce již blížila téměř pětině (18,8 %). Naopak podíl takto vzdělaných lidí v ČR byl v roce 2000 podstatně nižší, dosahoval jen asi desetiny (10,6 %). Hůře na tom v evropském kontextu bylo jen Slovensko (9,2 %), Itálie (8,6 %), Rumunsko (8,3 %), Portugalsko (7,3 %) a Malta (4,7 %).

• V EU 27 v roce 2011 vzdělána terciárně téměř čtvrtina populace věkové kategorie 25+ a na severu Evropy více než třetina...

Pozice České republiky se však během let 2000-2011 oproti průměru EU 27 nezlepšila – podíl lidí s dosaženým terciárním vzděláním ve věkové kategorii 25+ sice stoupl o 5,9 p.b. na 16,5 %, ovšem v průměru za EU 27 se tento podíl zvýšil více – o 6,2 p.b. na 23,5 %. Evropská populace (EU 27) nad 25 let je tak z téměř čtvrtiny terciárně vzdělána, česká pouze z 16,5 procent.

Nejvíce terciárně vzdělaných, tj. s podílem převyšujícím třetinu, bylo v roce 2011 v severských a ostrovních zemích Evropy - Norsko 35,6 %, Finsko 34,5 %, Švédsko 33,5 %, ale i Estonsko 35,6 %, dále pak Irsko s 33,4 %. Absolutně nejvyšší podíl terciárně vzdělaných vykazovalo Spojené království, tj. 36 % z populace nad 25 let. Podíl ČR je ve srovnání s nimi jen poloviční.

• ... zatímco v ČR jen 16,5 % i přes přírůstek o 5,9 p. b. v období 2000-2011

Přírůstek tzv. nových zemí EU 27, pokud jde o podíl terciárně vzdělané populace, byl s výjimkou Rumunska a Bulharska rychlejší než u starých zemí EU 15, kde se za roky 2000-2011 podíl zvýšil o +5,8 p.b. Jen osm zemí EU 27 vykazovalo za toto období slabší přírůstek podílu terciárně vzdělaných v kategorii 25+ na celkové populaci než ČR - vesměs však jde (s výjimkou Itálie, Rumunska a Bulharska) o země, kde jsou podíly výrazně vyšší než v ČR, takže přírůstek za uvedené období je ovlivněn i srovnávací základnou.

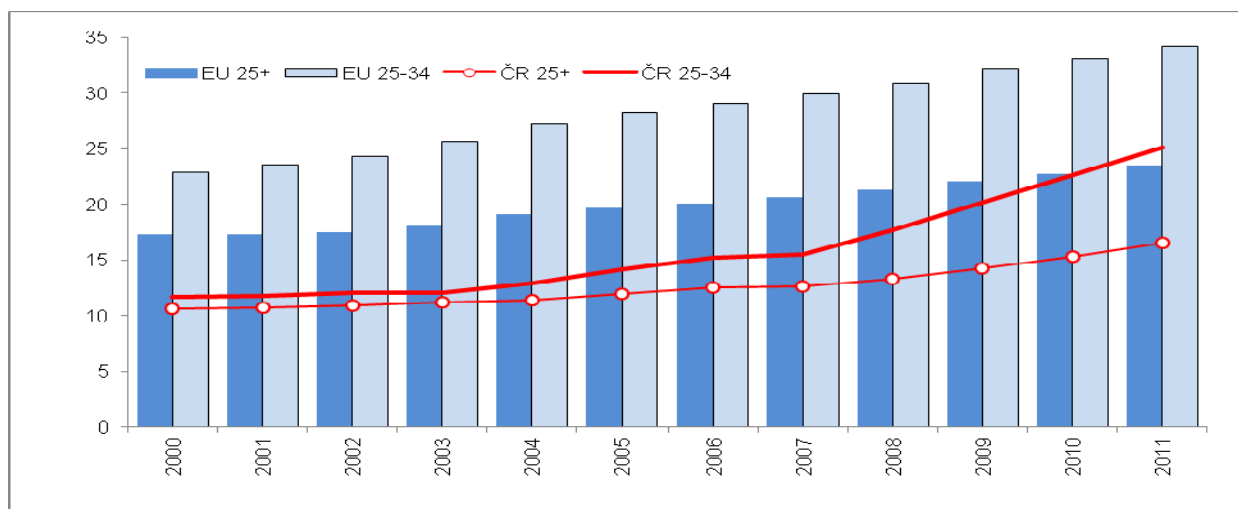
• Pozice ve vzdělanosti populace podle podílu terciárně vzdělaných se ve srovnání s EU 27 nelepší

Skutečnost, že se ČR - přes rychlý růst počtu absolventů zařaditelných do kategorie terciárního vzdělávání, což je patrné zejména ve věkové skupině 25-34 let – v konkurenceschopnosti podle tohoto parametru v evropském kontextu nezlepšuje, je patrná z toho, že rozdíl zhruba sedmi procentních bodů mezi ČR a EU 27 z roku 2000 zůstal stejný i v roce 2011.

Vzdělanost podle podílu osob s dosaženým terciárním vzděláním proti evropskému průměru v ČR neroste.

Graf č. 56: Podíl osob s terciárním vzděláním na populaci příslušné věkové kategorie (v %)

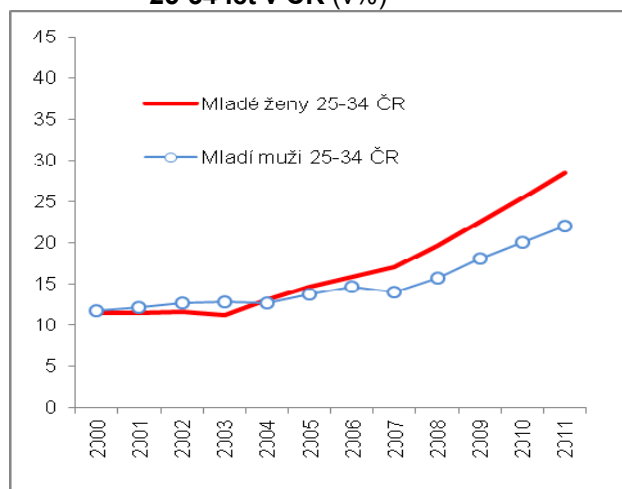

Pramen: Eurostat

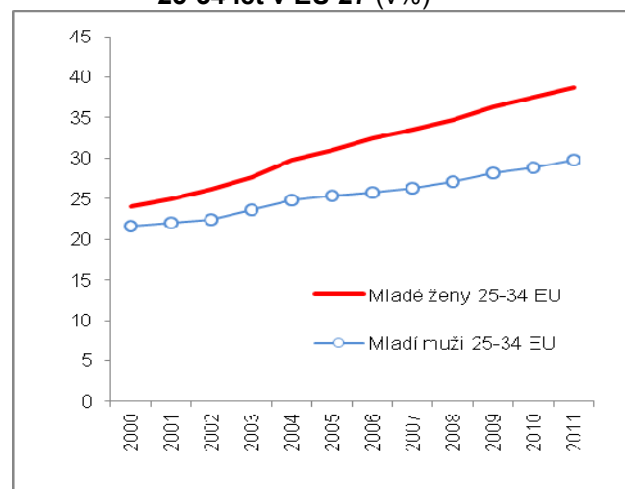
• Rizika hodnocení

Na nízký podíl terciárně vzdělaných v ČR však měl vliv i charakter vzdělávacího systému, v němž dlouhodobě nefiguroval modul bakalářského vzdělávání na rozdíl do většiny evropských zemí s tradicí v tomto směru, která pak ovlivňovala i vykázané počty takto vzdělaných. V ČR se tento modul začal uplatňovat až teprve v 90. letech a počty jeho absolventů zapůsobily i na růst podílu terciárně vzdělaných až ve věkové skupině 25-34 let (grafy 57 a 58).

Graf č. 57 Podíl terciárně vzdělaných ve skupině 25-34 let v ČR (v%)

Graf č. 58 Podíl terciárně vzdělaných ve skupině 25-34 let v EU 27 (v%)

Pramen: Eurostat

• Dlouhodobě horší stav než v Evropě také u mladých

Také ve věkové kategorii 25-34 let je podíl terciárně vzdělaných v ČR nižší než v průměru v EU 27. V roce 2000 byl jen poloviční (11,7 % proti 22,9 % v EU 27) a díky slabší proporcii v nových zemích EU ještě značně horší než za uskupení starých zemí (EU 15), kde už v roce 2000 byla takto vzdělána čtvrtina mladých ve věku 25-34 let (25,3 %).

• Rychlý růst podílu terciárně vzdělaných ve skupině 25-34 let v ČR za roky 2000-2011...

Během let 2000-2011 stoupl podíl terciárně vzdělaných ve skupině 25-34 let v ČR rychleji než v EU 27 (+13,4 p.b. proti +11,3 p. b.) a zejména proti starým zemím EU 15 (+9,7 p.b.). Přesáhl tak v roce 2011 v ČR čtvrtinovou hranici (25,1 %). Průměr EU 27 však činil 34,2 %, v EU 15 pak 35 %.

Mezi 40 až 50 % se podíl mladých terciárně vzdělaných na populaci 25-34 let pohyboval v Belgii, Švédsku, Francii, Spojeném království, Norsku, Lucembursku,

Irsku a Litvě, přičemž nadpoloviční podíl (50,1 %) vykázal podle dat Eurostatu Kypr.

**• ...ale pomalejší
oproti
srovnatelným
novým zemím EU,
především Polsku**

Přestože podíl mladých s terciárním vzděláním rostl v ČR za roky 2000-2011 rychleji než v průměru za EU 27 a EU 15, jeho dynamika byla slabší oproti většině zemí, které vstoupily do unie spolu s ČR v roce 2004 (méně než v ČR se za uvedené období zvýšil už tak velmi silný podíl v Estonsku, ale i v Bulharsku, které i tak mělo v roce 2011 vyšší podíl mladých terciárně vzdělaných než ČR).

ČR tak na ekonomicky srovnatelné země nestačila ani v dynamice růstu tohoto podílu – přestože rozdíl oproti celkovému průměru za EU 27 v p.b. se proti roku 2000 zmenšil z 11,2 p.b. na 9,1 p.b. - ani v jeho výsledné výši. V Polsku totiž vzrostl o čtvrtinu na 39,2 %, na Kypru o 17,7 p.b. na 50,4 %, ve Slovinsku o 14,5 p.b. na 33,8 %. Zhruba stejný podíl jako ČR mělo v roce 2011 Slovensko (+14,6 p.b. na 25,7 %), o něco vyšší pak Maďarsko (28,4 %), kde stoupl za roky 2000-2011 podíl mladých s terciárním vzděláním na jejich celkovém počtu ve věkové skupině 25-34 let zhruba stejně (+13,5 p. b.) jako v případě ČR.

**• Otázka kvality
terciárního vzdělání**

ČR tak nezvyšuje svoji konkurenceschopnost ve vzdělanosti za situace rostoucího podílu mladých terciárně vzdělaných, jehož dynamika je bohužel pomalejší než dynamika prakticky všech zemí EU 27, které do unie vstoupily spolu s ní. Otázkou je také jednak kvalita takto dosahovaného vzdělání poskytovaného ve vysoké míře nově i soukromými školami produkujícími tyto absolventy, a jednak dopadu této výsledné kvality na jejich schopnost konkurovat na trhu práce. To však není obsahem této analýzy.

**• Od roku 2004
roste více podíl
mladých terciárně
vzdělaných žen než
podíl takto
vzdělaných
mladých mužů**

Stejně jako v Evropě byl v roce 2011 i v ČR ve věkové skupině 25-34 let větší podíl žen s terciárním vzděláním (28,5 %) než v téže věkové skupině u mužů (22 %). V EU 27 to platí také, ale tyto proporce jsou vyšší (38,7 %, resp. 29,8 %).

Bylo tomu tak už v roce 2000, kdy v EU 27 činil u této věkové kategorie podíl terciárně vzdělaných žen 24,1 %, kdežto u mužů jen 21,7 % (celkově v obou kategoriích pak 22,9 %). Také zde platilo, že ve starých zemích EU byly podíly zhruba o 2 p.b. vyšší.

V ČR však naopak v období 2000-2004 byly podíly terciárně vzdělaných mladých mužů i žen na počtu osob v příslušné věkové skupině zhruba stejné (v roce 2000 muži 11,8 %, ženy 11,5 %, v roce 2004 muži 12,7 %, ženy 13,1 %). Od roku 2005 je však patrný jednoznačný trend rostoucího podílu terciárně vzdělaných žen – ten se při zvětšené dynamice u obou skupin výrazně odchýlil až na zmíněných 28,5 % v případě podílu žen této věkové kategorie a 22 % v případě mužů. V jistém směru se tak začíná „feminizovat“ terciární vzdělání u mladých v ČR. Tato proporce k většímu zesilování podílu mladých žen s terciárním vzděláním je patrná i v EU 27 (graf 58).

6. Vybrané indikátory kvality života

6.1. Změny v demografickém vývoji

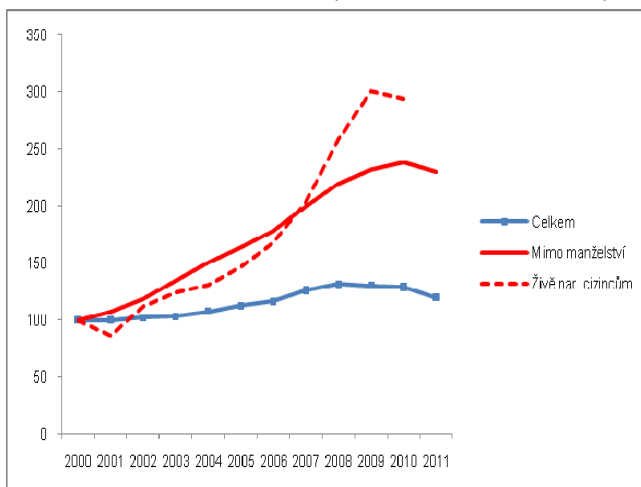
- **Rok 2011 – nejvyšší podíl narozených mimo manželství, nejméně sňatků po roce 1918**

Počet živě narozených dětí v roce 2011 (108 673) potvrdil, že porodnost dosáhla svého prozatímního vrcholu v roce 2008 a nyní nás čekají roky, kdy se bude postupně rodit méně a méně dětí. Souvisí to s postupným odchodem populačně silných ročníků ze 70. let z plodného věku. Přesto i rok 2011 byl z hlediska vývoje po roce 2000, co se týká počtu živě narozených, rokem nadprůměrným.

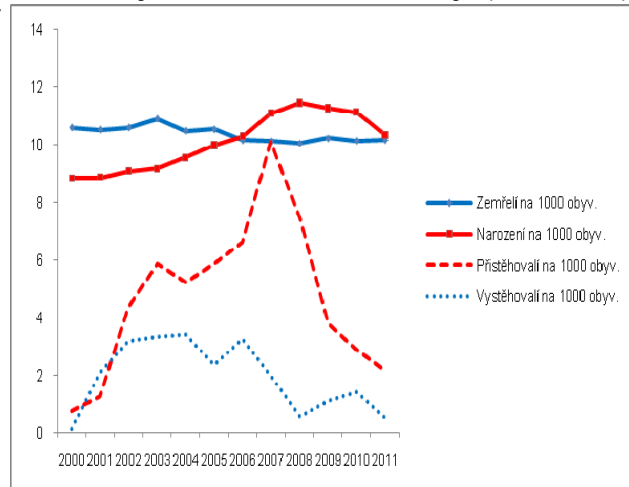
Rok 2011 se stal také rokem rekordním – nikdy v historii nebyl zatím vyšší podíl dětí narozených mimo manželství než v tomto roce – 41,8 %. Uvědomíme-li si, že na počátku 90. let nedosahoval podíl narozených mimo manželství ani 10 %, tak před námi vystupuje nový demografický fenomén.

Jasnou souvislost s počtem nemanželsky narozených dětí nacházíme v počtu uzavřených sňatků. Nikdy jich na území ČR po roce 1918 nebylo uzavřeno tak málo, jako tomu bylo v roce 2011 (45 137). Příčiny lze hledat v tom, že do sňatkového věku přicházejí postupně slabší ročníky, že samotná instituce sňatku (manželství) u současné mladé generace poněkud ztratila na významu, že ani stát svými opatřeními příliš nepodporuje uzavírání manželství. Sňatek se tak stává něčím, co většinou přichází až po několika letech soužití na zkoušku, a to se projevuje v nárůstu věku snoubenců. Za uplynulých deset let u ženichů stoupl průměrný věk při prvním sňatku z 29,3 na 32,4 roku a u nevěst z 26,9 na 29,6 roku.

Graf č. 59 Živě narození, narození mimo manželství, narození cizincům (2000-2011; 2000 =100)

Graf č. 60 Narození, zemřelí, přistěhovalí a vystěhovalí – relativní údaje (2000-2011)

Pramen: ČSÚ

V ČR výrazně stoupá porodnost cizinců. Oproti roku 2000 se počet dětí narozených cizincům v roce 2010 ztrojnásobil. Každé čtyřicáté dítě, které se narodí v ČR, je dítě narozené ženě s jiným občanstvím než českým. Dá se očekávat, že podíl dětí narozených cizincům bude dále vzrůstat.

- **Význam cizinců v ČR roste**

V ČR žije stále více cizích státních příslušníků. Koncem roku 2011 žilo na území ČR 10 504 203 obyvatel. Za deset let přibýlo tak na území našeho státu téměř 300 tisíc osob. Tento nárůst je z velké části způsoben zahraniční migrací. Ta se od roku 2002 pohybuje trvale v kladných číslech. Více jak 4 % osob žijících v ČR jsou cizinci. Tři nejsilněji zastoupené státní příslušnosti – ukrajinská, slovenská a vietnamská - tvoří již 60 % všech cizinců. V letech 2009 a 2010 se sice přírůstek cizinců výrazně zmenšil proti předchozím rokům, za což patrně může horší ekonomická situace jak u nás, tak ve světě, ale přesto je stále více patrné, že česká společnost se bez přítomnosti cizinců na pracovním trhu neobejde.

Od roku 2006 se důležitou složkou růstu počtu obyvatel země stal přirozený

přírůstek. Vyšší počet narozených v kombinaci s víceméně stagnujícím počtem zemřelých tak již šest roků přispívá ke zvětšení populace. Vliv zvýšené porodnosti je jasný, ale k nárůstu přirozeného přírůstku přispívá i úmrtnost. Její hodnoty v uplynulém desetiletí mírně poklesly.

Projevuje se tak preference zdravějšího způsobu života, kvalita zdravotní péče. Důkazem zlepšení úmrtnostních poměrů jsou hodnoty naděje dožití. Ta mezi roky 2001 až 2010 stoupla u mužů ze 72,1 na 74,4 roku a u žen ze 78,4 na 80,6 roku. Tato pozitivní čísla ale samozřejmě mají vliv i na státní rozpočet – rostou sumy vyplacených dávek důchodového pojištění, náklady na zdravotní a sociální péči atd.

Graf č. 61: Vývoj celkového počtu cizinců a vybraných státních občanství (2001-2010; 2001 =100)

Rok	Celkový počet obyvatel ČR	Počet cizinců celkem	Slováci	Ukrajinci	Vietnamci
2001	100	100	100	100	100
2002	100	105	105	105	105
2003	100	115	115	115	115
2004	100	125	125	125	125
2005	100	140	140	140	140
2006	100	160	160	160	160
2007	100	185	185	185	185
2008	100	200	200	200	200
2009	100	205	205	205	205
2010	100	200	140	250	250
2011	100	200	140	250	250

Pramen: ČSÚ, MV ČR

• **Rozvodovost sice klesá, ale jaká je skutečnost?**

Jako klesá již delší dobu sňatečnost, klesá i v České republice i rozvodovost. V roce 2011 bylo rozvedeno 28 113 manželství, což bylo o téměř 3,5 tisíce méně než před deseti lety. Mohli bychom hovořit o pozitivním trendu, neboť rozvody jsou většinou výrazným zásahem do života lidí, a to po všech stránkách. Otázkou je, kolik soužití bez sňatku, která nejsou nijak evidována, se ročně rozpadne, protože i toto jsou výrazné zásahy do života zúčastněných. O to by bylo třeba pohled na rozvodovost v České republice korigovat.

• **Stále rostoucí podíl osob v poproduktivním věku**

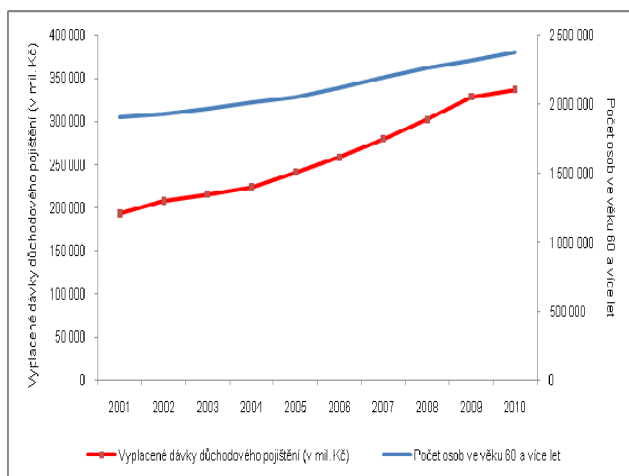
Věkové složení obyvatelstva ČR se rok od roku zhoršuje. Z výsledků za věkovou skladbu obyvatelstva koncem roku 2010 plyne, že podíl populace v předproduktivním věku (0–14 let) po roce 2000 slábne a nic na tom pravděpodobně nezmění ani fakt, že absolutní počty dětí se v posledních třech letech mírně zvýšily. Podíl obyvatel v produktivním věku (15–64 let) má tendenci stagnovat i přes mírný pokles absolutních čísel. Počtem i podílem jednoznačně rostoucí skupinou obyvatelstva jsou osoby v poproduktivním věku (65 a více let).

Koncem roku 2010 činil podíl osob ve věku 0 až 14 let 14,4 % (v roce 2001 to bylo 15,9 %), podíl osob ve věku 15 až 64 let byl 70,1 % (v roce 2001 to bylo 70,3 %) a podíl osob ve věku 65 a více let byl 15,5 % (v roce 2001 to bylo 13,9 %).

Grafy 62 a 63 ukazují úzkou souvislost věková skladba obyvatelstva s ekonomickým vývojem. Při pohledu na počet obyvatel ve věku 60 a více let a na vyplacené dávky důchodového pojištění je vidět, že ačkoliv průměrné důchody rostou, je tady patrná spjitost rostoucího počtu osob důchodového věku a vyplacených dávek.

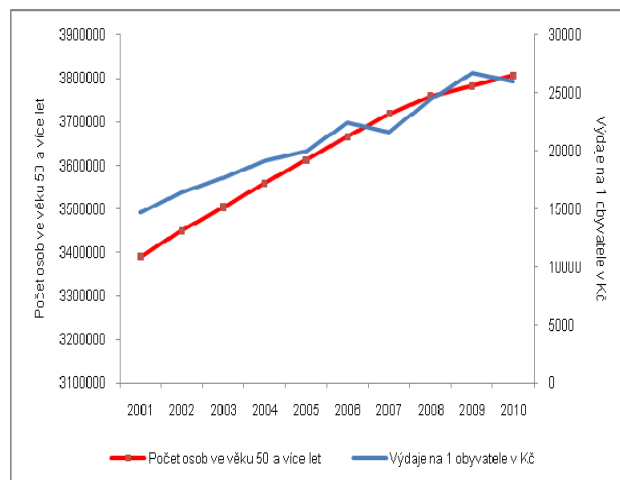
V grafu 63 je pak zachycena souvislost mezi rostoucím počtem osob ve věku 50 a více let (to je skupina, na kterou jdou nadprůměrné výdaje ve zdravotnictví) a výdaji na zdravotnictví na 1 obyvatele. Tato věková skupina každým rokem výrazně posiluje svůj podíl v populaci a úměrně tomu rostou i výdaje na zdravotnictví. Samozřejmě do úvahy zde musíme brát i neustále se zkvalitňující (zdražující se) zdravotnictví.

Graf č. 62 Počet osob ve věku 60+ a vyplacené dávky důchodového pojištění (bez sirotčích); 2001-2010

Pramen: ČSÚ, ČSSZ, vlastní výpočet

Graf č. 63 Počet osob ve věku 50 a více let a výdaje na zdravotnictví/obyvatele (2001-2010)

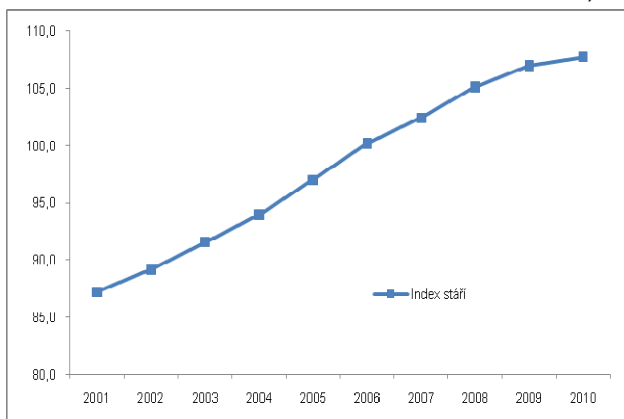

Pramen: ČSÚ, vlastní výpočet

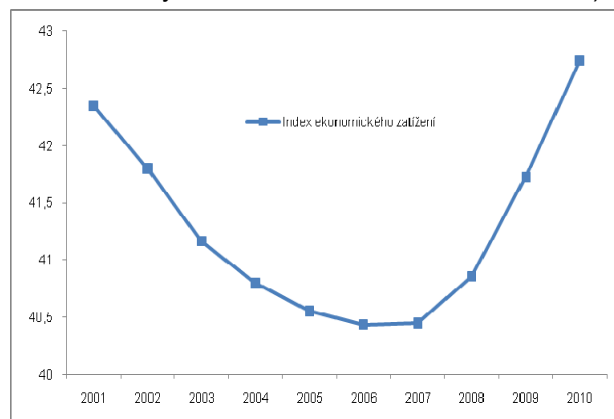
• **Zhoršující se věková skladba obyvatelstva**

Nepříliš dobrou věkovou skladbu obyvatelstva dokumentují také dva indexy. Tím prvním je index stáří a dle něho již od roku 2006 žije v ČR více osob ve věku 65 a více let než dětí ve věku 0–14 let. Hodnota indexu stále roste a zastaví se pravděpodobně na dosti vysokých hodnotách. I druhý index tzv. index ekonomického zatížení od roku 2007 začal růst, což znamená, že dvě neproduktivní složky obyvatelstva (děti a osoby starší 64 let) posilují svůj vliv v populaci na úkor produktivní složky.

Graf č. 64 Index stáří (počet osob ve věku 65 a více let na 100 dětí ve věku 0-14 let)

Graf č. 65 Index ekonomického zatížení (děti (0-14) a osoby 65+ na 100 osob ve věku 15-64 let)

Pramen: ČSÚ

6.2. Bezpečnost obyvatelstva

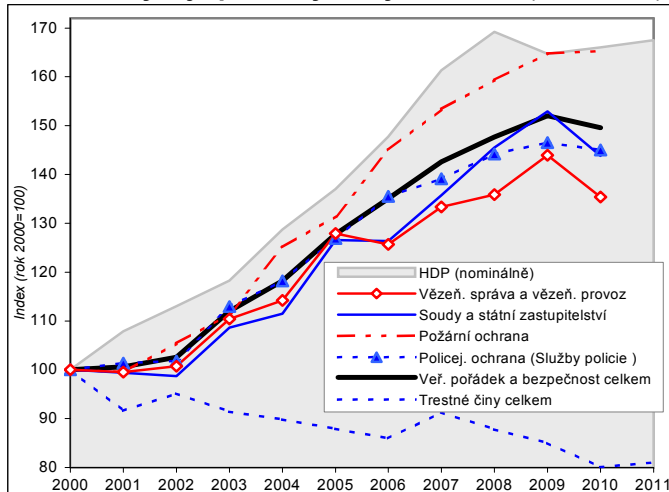
Jedním z významných atributů kvality života je i oblast bezpečnosti obyvatel dané země, a to vyhodnocovaná jak na základě „tvrdých dat“ podle odhalené kriminality, tak i podle subjektivního vnímání bezpečnosti lidmi. Kapitola je zaměřena na vybrané aspekty této problematiky, a to s použitím více zdrojových dat s pokusem o komplexnější pohled. Bezpečnost je hodnocena jak na národní úrovni, tak z pohledu rozdílnosti v jednotlivých regionech ČR. Nechybí ani mezinárodního srovnání, které je však v oblasti bezpečnosti z důvodu odlišných metodických konceptů v různých zemích velmi obtížné. Proto jsou za tuto oblast prezentované údaje omezeny pouze na vládní výdaje na veřejný pořádek a bezpečnost. Ty jsou komentovány s ohledem na možnosti veřejných financí dané výkonností české ekonomiky.

6.2.1. Výdaje na veřejný pořádek a bezpečnost

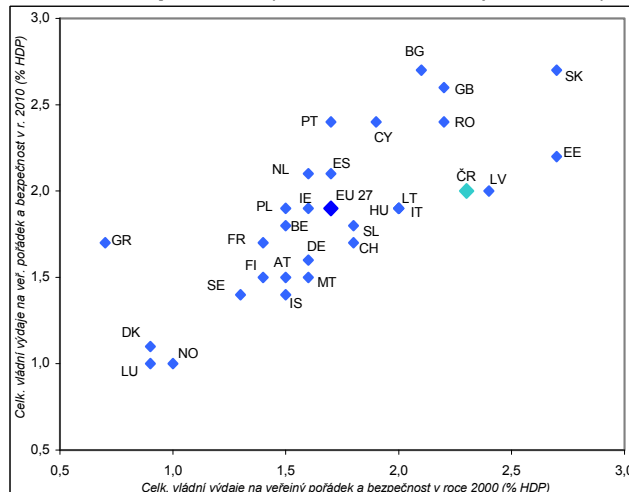
- **Tempo růstu výdajů na veřejný pořádek a bezpečnost v ČR zaostává za růstem HDP**

Podle předběžných výsledků tabulek účtů sektoru vládních institucí směřovalo v ČR v roce 2010 na veřejný pořádek a bezpečnost 77 mld. korun. Mírně přes polovinu této částky ukrojily výdaje na policejní ochranu (služby policie), sedminu shodně požární ochrana a soudy vč. státních zastupitelství, desetinu vězeňství. Tempo růstu celkových nominálních vládních výdajů na veřejný pořádek a bezpečnost za poslední dekádu zaostalo za vývojem HDP. Z hodnocených dílčích skupin výdajů udržely nominální tempo růstu HDP pouze výdaje na požární ochranu, naopak výdaje na vězeňství rostly pouze polovičním tempem než výkon celé ekonomiky.

Graf č. 66 Zjištěná celková kriminalita a vládní výdaje podle vybraných složek (2010=100)

Graf 67 Celkové vládní výdaje na veřejný pořádek a bezpečnost (v % HDP, 2010 oproti 2000)

Pramen: ČSÚ, Eurostat, vlastní výpočty

- **ČR vydává 2 % HDP na veřejný pořádek a bezpečnost, v EU patří k průměrným**

Celkové vládní výdaje na veřejný pořádek a bezpečnost, zahrnující centrální i místní vlády, dosáhly v roce 2010 v ČR 2,04 % HDP. Oproti situaci v roce 2009 byly o 0,22 p.b. nižší, minima za poslední dekádu docílily v roce 2008. Ve většině zemí EU se v poslední dekádě podíl výdajů na veřejný pořádek a bezpečnost mírně zvýšil - nejvíce v Řecku a Portugalsku - citelnější pokles než ČR zaznamenaly v Pobaltí. Česko se podílem svých výdajů v roce 2010 blížilo průměru zemí EU, ze kterého nízkými výdaji vybočovaly jinak rozpočtově štědré severské země.

6.2.2. Intenzita a struktura kriminality v ČR

- **Na kriminalitu působí specifické faktory v dané zemi i globalizace**

V logice věci jsou vládní výdaje na veřejný pořádek a bezpečnost spojeny především s kriminalitou. Ta představuje v současném globalizovaném světě závažný celospolečenský fenomén. Volný pohyb pracovních sil i kapitálu na jedné straně umožňuje intenzivnější propojení ekonomiky i jednotlivců, na straně druhé má i nespočet negativních důsledků, jako např. nelegální migrační proudy či rozvoj organizovaných vysoce sofistikovaných forem hospodářské kriminality.

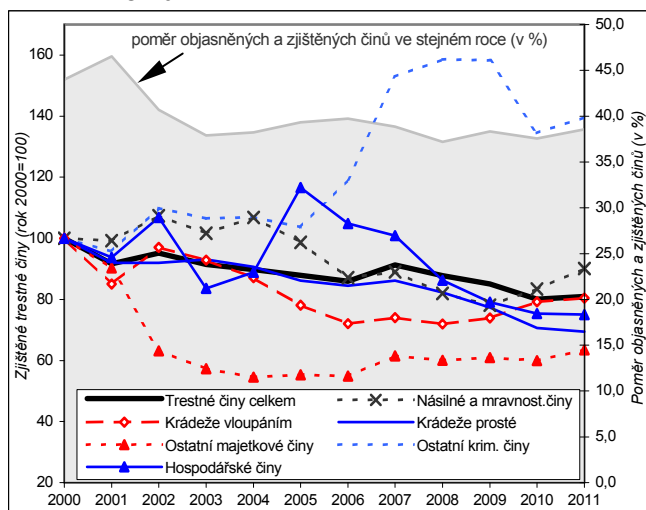
Vedle externích vlivů je kriminalita v jednotlivých zemích svázána s působením mnoha národně specifických faktorů. Důležitou roli v ČR má trestní legislativa (vymezení okruhu trestných činů, vztah přestupků a trestných činů, nastavení výše trestů), stejně jako práce orgánů činných v trestním řízení (počet policistů „v terénu“, jejich kvalifikace a vzájemná spolupráce při odhalování stále propracovanějších forem hospodářské a majetkové kriminality vč. organizovaného zločinu, rychlost práce justice). S tím souvisí i důvěra poškozených občanů v práci výše zmíněných institucí, která se projevuje např. ochotou nahlásit „drobný“ trestný čin. Vliv má přetrvávající tabuizace některých trestných činů, popř. nedostatečné ochrany jejich obětí (např. u domácího násilí). Nezpochybnitelný je také vliv

aktuálního klimatu ve společnosti, zhoršeného socioekonomickou situací (přetrvávající relativně vysoká nezaměstnanost, pokles reálné kupní síly velké části populace), jakož i medializací nárůstu sociálního napětí v některých problémových městech či regionech. Dynamika celkového počtu trestných činů obecně souvisí také s nárůstem počtu obyvatel, především vlivem zahraniční migrace.

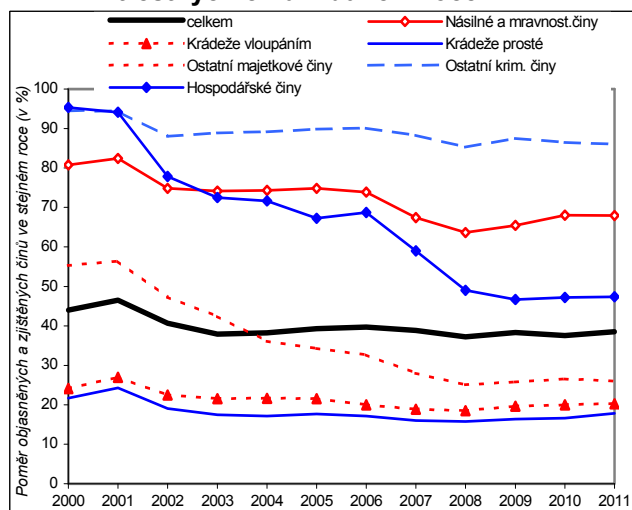
- **V roce 2011 přerušen dlouhodobý trend poklesu zjištěné kriminality...**

V roce 2011 bylo na území ČR policejními orgány zjištěno 317 177 trestných činů, meziročně o 1,2 % více. Intenzita kriminality se nacházela o celou čtvrtinu pod úrovní roku 1999, kdy vrcholil silný růst kriminality započatý s transformací ekonomiky i celé společnosti. Za poslední dekádu šlo teprve o třetí meziroční růst kriminality (předchozí dva růsty v letech 2002, resp. 2007 však svým rozměrem současné mírné zvýšení kriminality převýšily).

Graf 68 Vývoj hlavních druhů zjištěných trestných činů v ČR

Graf 69 Poměr objasněných a zjištěných trestných činů v daném roce v ČR

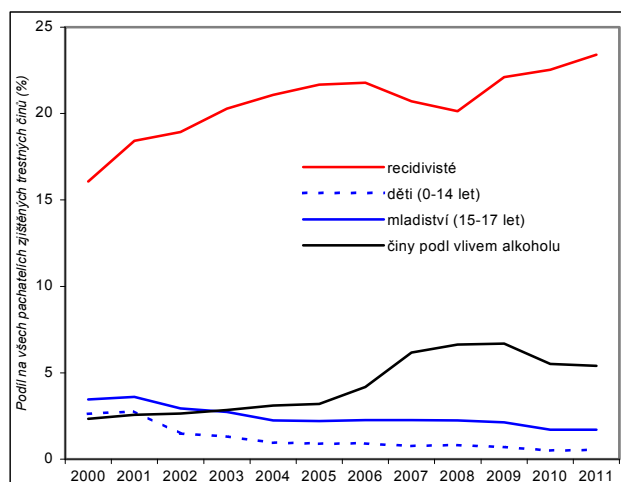

Pramen: Policejní prezidium ČR, vlastní výpočty

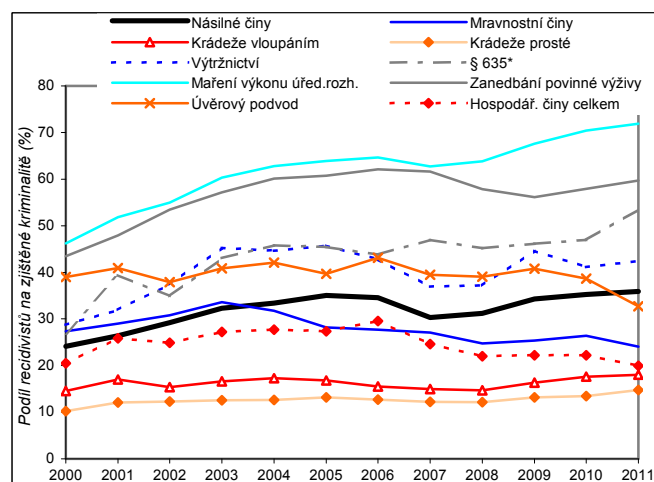
- **...vlivem násilné a mravnostní kriminality a loupežných krádeží**

Za meziročním zvýšením zjištěné kriminality v roce 2011 stojí především vzestup četnosti odhalených násilných činů (o 7 %), početně méně častých mravnostních deliktů (o 15 %) a také loupežných krádeží (o 2 %). Nešlo přitom o náhodný výkyv, neboť ve všech těchto kategoriích delikvence byl registrován mírný nárůst již od roku 2009 (u násilných činů od roku 2010). Z ostatních skutků (podle jednotlivých paragrafů) s vyšší četností výskytu rostl počet zjištěných případů výtržnictví (v roce 2011 o třetinu nad úrovní roku 2009) a nedovolené výroby a držení psychotropních látek a jedů (proti roku 2007 o 40 % vyšší) - v obou případech byla v roce 2011 detekována kriminalita blízka úrovni roku 2000. S obdobím celkového hospodářského zpomalení se kryje vlna vzestupu případů maření výkonu úředního rozhodnutí (mezi roky 2008 a 2011 nárůst 50 %) a především případů zanedbání povinné výživy (mezi roky 2008 a 2011 nárůst o 150 % a naopak v období hospodářského růstu 2004-2008 pokles téměř o pětinu). Oba předchozí delikty jsou specifické nejen vysokou objasněností, ale především vysokým podílem (dlouhodobě kolem 60 %) recidivistů mezi jejich pachatelů, kteří často končí s nepodmíněnými tresty a rozšiřují již tak vysoký počet „vězeňské populace“.

Graf č. 70 Podíl vybraných druhů pachatelů na celkových trestných činech v ČR

Graf č. 71 Podíl recidivistů na vybraných druzích trestné činnosti v ČR²⁷

Pramen: Policejní prezidium ČR, vlastní výpočty

• **Recidiva na vzestupu - v roce 2011 se podílela téměř čtvrtinou na zjištěné kriminalitě**

Růst podílu recidivistů na odhalených trestných činech je v ČR dlouhodobým jevem, od roku 2000 se dočasně zastavil pouze v letech 2007-2008. V roce 2011 zodpovídaly osoby páchající trestnou činností opakovaně za téměř čtvrtinu všech skutků. Růst vlivu recidivy byl způsoben kombinací dvou faktorů.

Zprvé hlubším poklesem výskytu odhalených skutků s nižším podílem recidivy. Šlo především o majetkové trestné činy – tvořící dvě třetiny celkové kriminality – které poklesly jako celek mezi roky 2000-2011 o téměř 30 %, zatímco celková kriminalita jen o necelých 20 %. Majetkové skutky se zároveň vyznačují dlouhodobě klesající objasněností, která v roce 2011 nedosáhla ani 20 %²⁸. Je tedy možné, že příčinou poklesu zjištěných majetkových skutků je i nižší ochota poškozených tyto skutky policii nahlásit. Druhá příčina vzestupu recidivy spočívá v růstu absolutního počtu deliktů spáchaných recidivisty, který se zvýšil především v první polovině hodnocené dekády (z 63 tis. na 75 tis.). Přispěly k němu nejen činy násilné i některé hospodářské (úvěrové a jiné podvody), ale především výše uvedené skutky ostatní kriminality (výtržnictví, toxikománie, maření výkonu úředního rozhodnutí, zanedbání povinné výživy, ohrožení pod vlivem návykové látky či v opilství).

Růst podílu trestné činnosti spáchané pod vlivem alkoholu souvisel se zvyšujícím se podílem viníků dopravních nehod, kteří požili alkohol. Dalším faktorem byl rychle rostoucí počet zjištěných činů „ohrožení pod vlivem návykové látky či opilství“ a stagnující počet dalších činů, u kterých hrál alkohol v případě pachatelů významnou roli (výtržnictví a některé druhy násilných činů). Změny počtu zjištěné kriminality pod vlivem alkoholu mohly odrážet také rozdíly v důslednosti, s jakou byla u pachatelů bezprostředně po jejich zadržení kontrola alkoholu prováděna.

²⁷ Trestná činnost uvedená v grafu 71 v souvislosti s drogami se týká § 635 (Nedovolená výroba a držení psychotropních látek a jedů).

²⁸ Objasněností rozumíme poměr objasněných a zjištěných činů ve stejném kalendářním roce. Nejde o „čistou objasněnost“ (ta by se musela počítat náročným longitudinálním přístupem), protože část objasněných činů ve sledovaném roce je „navýšena“ o trestné činy zjištěné v letech předešlých a část naopak „ošizena“ o trestné činy zjištěné ve stejném kalendářním roce, ale odhalené až v letech následujících. Pro hrubé srovnání základních kategorií deliktů v dlouhodobém pohledu lze však považovat i takto zkonstruovaný ukazatel za dostatečně vypovídající.

- **Podíl dětských pachatelů se snižuje i v důsledku dlouhodobě nízké porodnosti**

Podíl mládeže a dětí na celkové kriminalitě dlouhodobě mírně klesá, jedním z důvodů může být i relativně nízká porodnost implikující zúžení počtu potenciálních pachatelů (mezi roky 2000 a 2010 se počet dětí a mládeže snížil o 220 tis. (resp. o 10,7 %). Podíl nezletilých pachatelů se snížil ve všech hlavních kategoriích trestné činnosti (především u těch, kde na počátku minulé dekády dosahovaly vyššího než 10% podílu na všech pachatelích – tj. u násilné a mravnostní kriminality a u specifických skutků jako výtržnictví, sprejerství, drogová kriminalita a některé drobné krádeže). V případě kriminality mladých je důležité také právní posouzení skutků²⁹ (např. přechod mezi trestným činem a přestupkem) a tendence k uplatnění výchovných méně represivních forem nápravy pachatelů. Vedle těchto obecných faktorů se uplatňují i specifické vlivy související blíže s konkrétní lokalitou (např. programy prevence kriminality na místní či regionální úrovni).

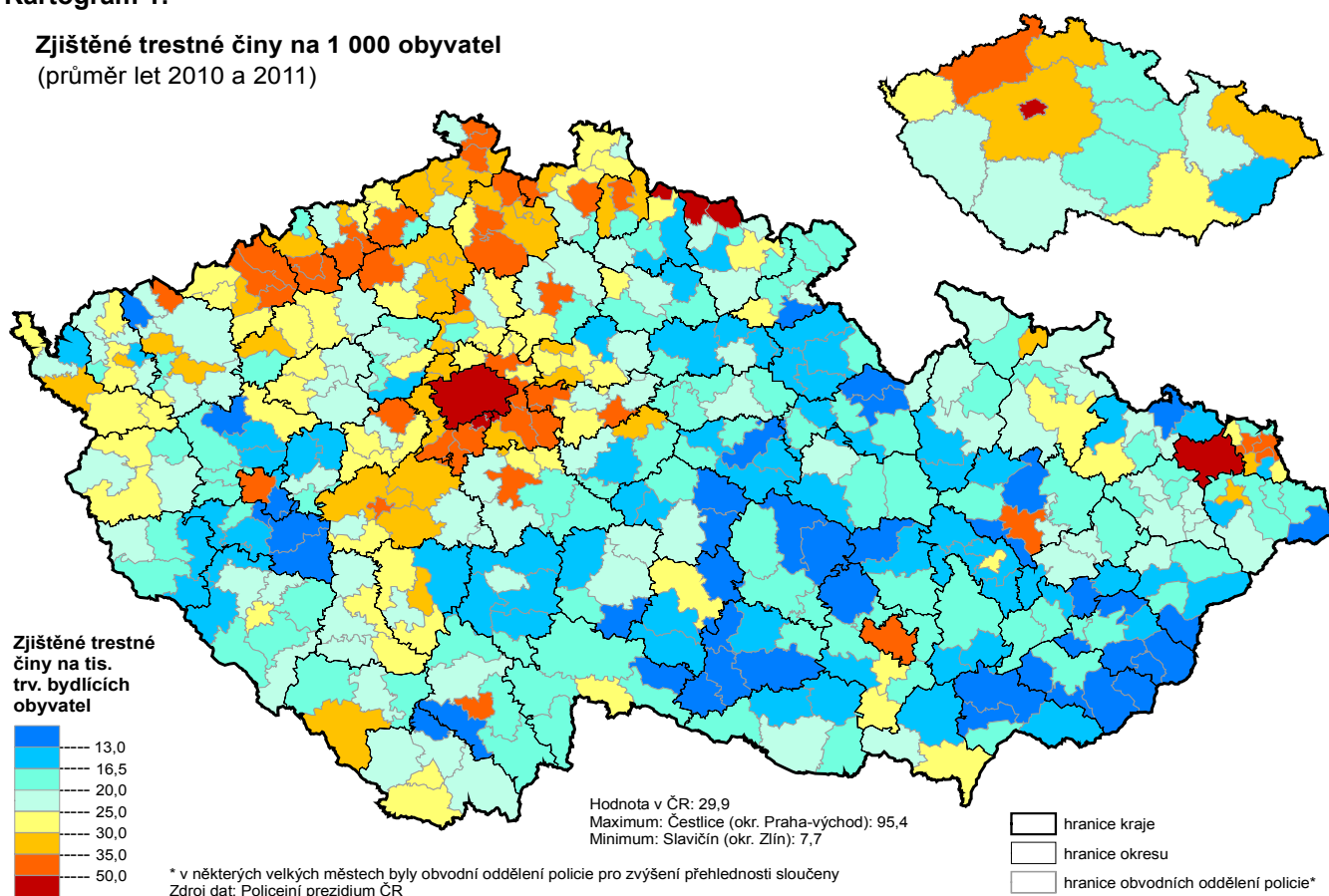
6.2.2.1. Struktura a intenzita kriminality na regionální úrovni

- **Kriminalita má významnou dimenzi regionální i lokální**

Jedním z důležitých rysů zjištěné kriminality jsou její významné regionální disparity. Pro jejich hodnocení byla využita analýza na úrovni okresů (umožňující zachytit současné tendence i podle základních druhů trestné činnosti) i nižších územních celků (obvodních oddělení policie)³⁰, za které jsme s ohledem na nižší četnosti skutků kriminalitu hodnotili jako celek. Vzhledem k proměnlivosti vymezení hranic jednotlivých obvodních oddělení bylo hodnoceno jen období 2010-2011.

Kartogram 1:

Zjištěné trestné činy na 1 000 obyvatel
(průměr let 2010 a 2011)

²⁹ Např. zákon č. 218/2003 Sb. upravující stupeň společenské nebezpečnosti i způsob zacházení s dětmi a mladistvými, kteří se dopustili kriminálního jednání, výrazně posilující výchovná opatření.

³⁰ Policejní prezidium ČR eviduje zjištěnou kriminalitu (ve věcném detailu do úrovně jednotlivých paragrafových skutků) až do úrovně více než 550 obvodních oddělení policie. S ohledem na častější změny vymezení těchto obvodů v rámci velkých měst, složitosti přiřazení odpovídajícího počtu bydlicích obyvatel i na značné rozdíly mezi trvale bydlicím a tzv. faktickým obyvatelstvem (které se k měření intenzity kriminality hodí lépe) byly u velkých měst tyto obvody sloučeny. Vzniklo tak zhruba 430 územních jednotek, podle kterých byla intenzita kriminality hodnocena (viz kartogram 1).

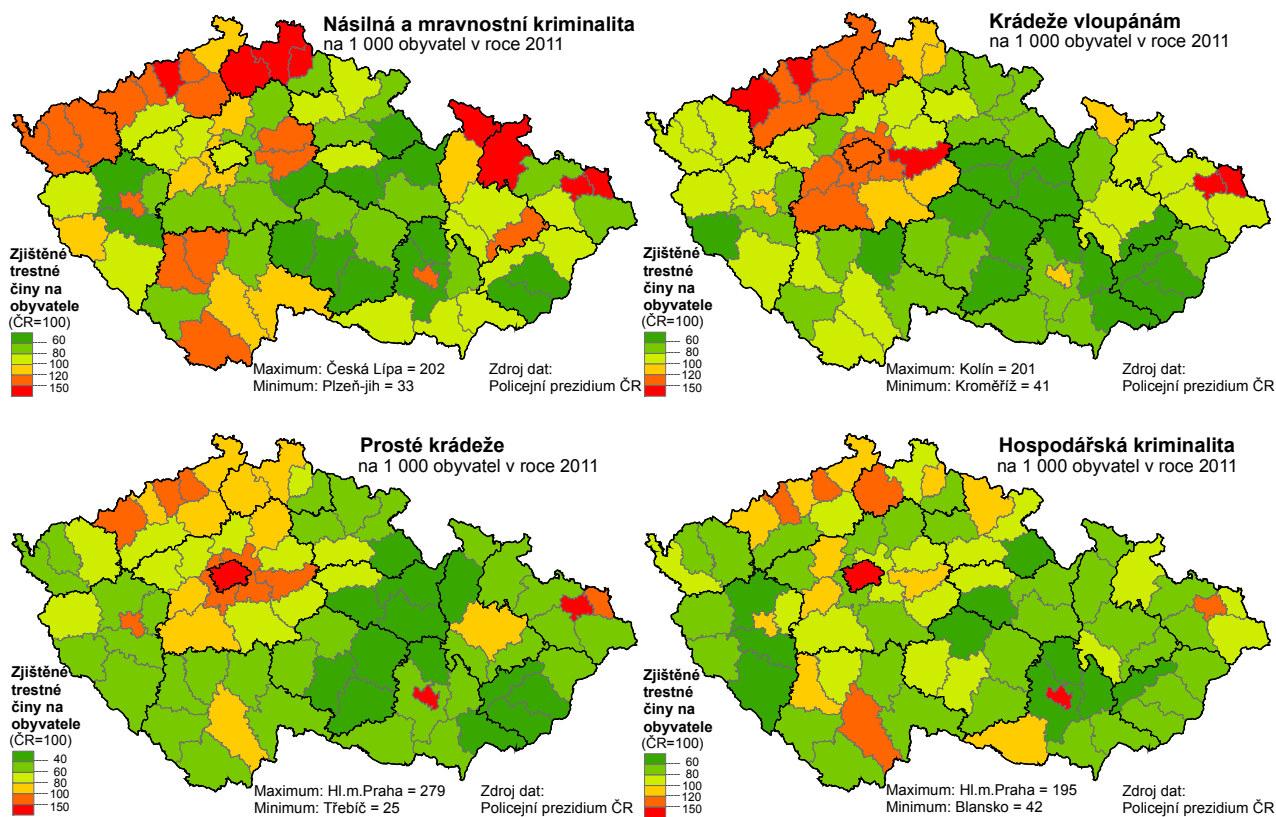
- **Přetrvávající vysoká kriminalita ve velkých městech, severních a středních Čechách, opačně na Vysočině a Zlínsku**

Z uvedeného kartogramu je zřejmé, že nadprůměrnou kriminalitou trpí obyvatelé většiny krajských měst (v čele s Prahou a Ostravou), prakticky celého Ústecka a západní části Liberecka, širšího zázemí Prahy, Příbramska a výběrově některých dalších příhraničních oblastí (Chebsko, Tachovsko, Břeclavsko). Naopak za relativně nejbezpečnější území lze považovat jižní část východních Čech, většinu území Vysočiny a venkovské podhorské oblasti moravskoslovenského pomezí. Vzhledem ke komplexní multifaktorové podmíněnosti výše kriminality není překvapivé, že její prostorový vzorec se v základních výše nastíněných rysech za poslední dekádu příliš nezměnil.

- **Na Ostravsku kriminalita roste**

Z významnějších změn je třeba uvést nárůst intenzity kriminality na Ostravsku, Karvinsku a Bruntálsku, a to v posledním pětiletí (s vrcholem mezi roky 2010-11). Vzestupnou tendenci měla kriminalita i na Kolínsku a Děčínsku (zde meziroční růst kriminality postihl téměř celý okres, byť nejvyšší intenzita kriminality přetrvávala na mediálně známém Šluknovsku a Varnsdorfsku). Některým velkým městům se přesto dařilo počet odhalených trestných činů snižovat. Např. v Mladé Boleslavi, která ještě před deseti lety patřila (vedle Prahy a většiny velkých měst v Ústeckém kraji) k městům s nejvyšší kriminalitou v celé republice se za poslední dekádu podařilo snížit kriminalitu na polovinu. Nedávný vývoj v Boleslavi kontrastoval s Kolínem, kde se po vstupu silného zahraničního investora kriminalita zvýšila. Zhruba třetinového úbytku trestných činů docílily od roku 2000 Karlovy Vary či Tábor, vyšší dynamiku poklesu než v ČR si udržela i další města (s blízkým okolím): Kladno, Teplice, Pardubice, Hodonín, Vsetín, Zlín a Opava.

Kartogram 2: Rozdíly v intenzitách vybraných druhů trestné činnosti podle okresů v roce 2011

- **Široké spektrum faktorů ovlivňujících výši kriminality**

Vedle obecných faktorů s celorepublikovou působností (uvedených v úvodu této kapitoly) musíme zmínit také další, které mohou vysvětlit i rozdíly kriminality na regionální či místní úrovni. Klíčovou roli zde hraje sociální složení obyvatel,

v regionech...

především vyšší úroveň vzdělanosti, nízká migrační fluktuační, fenomén rodáctví či religiozity – ty samy o sobě kriminalitu tlumí. Komplexní podmíněnost kriminality obnažuje nepříznivá situace ve velkých městech (s vyšší vzdělaností populace), kde vlivem zvýšené anonymity dochází k poklesu obecné sociální kontroly. Na trestné činnosti se zde podílí i krátkodobě pobývajícím obyvatelům (turisté, dojíždějící za prací) a také jinak obtížně zachytitelné složky populace (nelegální migranti, bezdomovci).

- ***.s důležitou rolí sociální skladby obyvatel***

Poměření počtu trestných činů s trvale bydlícím obyvatelstvem má zde tedy svá omezení, podobně jako i v oblastech s intenzivním turisticko-rekreačním využitím (Krkonoše, jižní okolí Prahy). Určitou oporu pro zkvalitnění měření intenzit kriminality by v blízké budoucnosti mohly přinést definitivní výsledky sčítání lidu tříděné dle místa obvyklého pobytu obyvatel. Z dalších faktorů spolupůsobících na kriminalitu nelze opomenout vliv preventivních opatření (např. kamerové systémy, nebo obecněji např. programy boje proti kriminalitě a sociálnímu vyloučení). Konečně kriminalitu jistě podněcují i horší fyzická kvalita bydlení, ale i kvalita, čistota a uspořádání veřejných prostranství (ulice, hřiště, zeleň aj.). Na mnoho z těchto faktorů má vliv celostátní politika, ale zejména ta na regionální či místní úrovni.

- ***Intenzita kriminality se regionálně odlišuje, i dle různých druhů trestné činnosti...***

Při pohledu na hlavní druhy kriminality (viz kartogram 2) zjišťujeme, že jejich územní rozložení se odlišuje. Fenomémem velkých měst jsou především tzv. prosté krádeže (typicky kapesní krádeže, krádeže věcí z aut i celých automobilů). Bez mála třetina jich byla zjištěna v Praze, tři největší města ČR se v r. 2011 podílela na republikovém úhrnu prostých krádeží 47 %. Prosté krádeže významně spoluvytváří obraz celkové kriminality, na které se podílí 40 %. V případě loupežných krádeží (tvořících pětinu celkové kriminality) dominují vedle největších měst jižní část Středočeského kraje, celé Ústecko a západní část Liberecka. Spíše v pohraničí se naopak daří kriminalitě násilné a mravnostní, a to vč. území, ve kterých je celková intenzita kriminality dlouhodobě spíše nižší (jihočeské pohraničí, Jesenicko-Bruntálsko).

- ***...hospodářské kriminalitě a drobným krádežím se daří ve velkých městech, mravnostní a násilné kriminalitě spíše v pohraničí***

Poslední významná skupina - hospodářská kriminalita, která se na celkové zločinnosti podílí desetinou, je zdomácnělá především ve velkých městech a její územní rozložení se blíží prostým krádežím. Dominance největších měst byla však proti běžným krádežím nižší. Praha se na odhalené hospodářské kriminalitě v roce 2011 podílela pětinou, společně s Brnem a Ostravou třetinou. Podíl třech největších měst ČR na celkové zjištěné hospodářské kriminalitě se dlouhodobě mírně zvyšuje (v roce 2000 se podílely na této kriminalitě jen pětinou). Tato skutečnost může souviset s dlouhodobější změnou struktury páchaných hospodářských skutků – vznikem nových forem trestné činnosti (např. dotačních podvodů) a posílením vlivu sofistikovanějších trestných skutků (např. trestné činy související s měnou a platebními prostředky). Změna struktury hospodářské kriminality je pravděpodobně spojena i s určitou obměnou struktury pachatelů (posílení kriminality „bílých límečků“), vč. jejího územního rozložení. Změna struktury skutků v rámci hospodářské kriminality se odráží i v hlubokém poklesu poměru objasněných a zjištěných činů ve stejném roce (za poslední dekádu poklesla „objasněnost“ na polovinu), částečně vlivem rostoucí doby mezi detekcí a objasněním trestné činnosti.

6.2.3. Vztah zjištěné a subjektivně vnímané kriminality

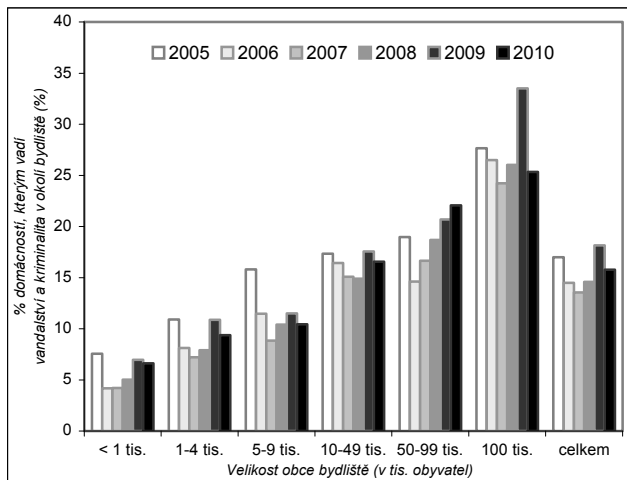
- ***„Tvrdá“ data by měl doplnit rovněž kvalitativní pohled***

Výše uvedené výsledky reflektují skutečnost na základě údajů o zjištěné, resp. objasněné kriminalitě. Přestože se jedná o „tvrdá“ data, lze těžko předpokládat, že bychom pouze jejich prostřednictvím mohli získat vyčerpávající obraz o celkové skutečné kriminalitě. Ten nám může více přiblížit kvalitativní pohled, tj. subjektivní percepce tohoto fenoménu očima (místních) obyvatel. Výhodou tohoto přístupu je, že mj. může zachytit kriminální skutky, vč. „pouhých“ přestupků, které policejním evidencím unikají, má však také svá omezení³¹. Pro subjektivní posouzení

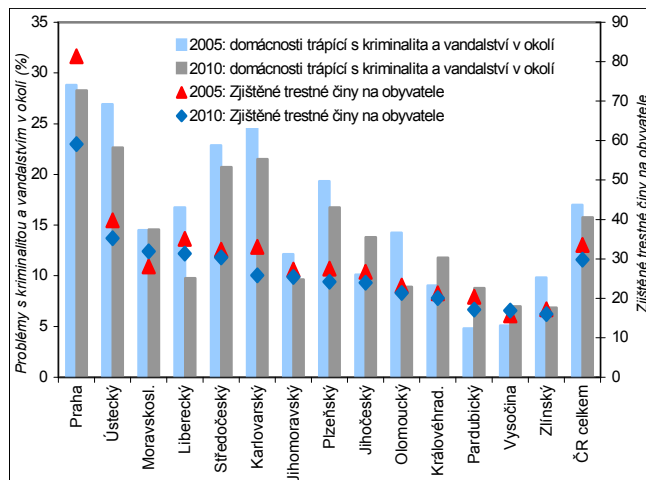
³¹ Je nutno počítat s tím, že výpovědi residentů mohou být zatíženy určitou chybou vyplývající z nedostatečné znalosti či nezájmu o danou problematiku nebo naopak z nekritického posouzení situace související se zveličováním vlastní zkušenosti, zobecněním reality z bezprostředního okolí na širší území (čtvrť, město, region). Problémem je i datová dosažitelnost, informace je možné získávat pouze výběrovým šetřením, které je vždy zatíženo určitou chybou v závislosti na rozsahu šetřeného vzorku obyvatel a zvolené metodě výběru.

kriminality bylo využito výsledků šetření ČSÚ³² „Životní podmínky“, kde respondenti odpovídali i na otázku, zdali vandalství a kriminalitu v okolí svého bydliště považují za problém.

Graf č. 72 Vývoj podílu domácností, které trápí kriminalita a vandalství v okolí dle velikosti obce bydliště

Graf č. 73 Vztah subjektivně vnímané kriminality v okolí bydliště a zjištěné kriminality podle krajů ČR

Pramen: Policejní prezidium ČR, ČSÚ (šetření Životní podmínky), vlastní výpočty

• Vztah kriminality statisticky registrované a subjektivně vnímané je v ČR silný

S rostoucí velikostí obce bydliště uvádějí domácnosti větší nespokojenost s kriminalitou a vandalstvím v okolí bydliště (ve městech nad 100 tis. obyvatel je jejich podíl dlouhodobě zhruba čtyřikrát vyšší než ve venkovských obcích s méně než tisícovkou obyvatel). Subjektivní percepce kriminality se mezi roky 2005-8 mírně zlepšovala, v následných letech hospodářského zpomalení však začali domácnosti vnímat tento problém ve svém okolí palčivěji, bez ohledu na velikost bydliště. Přesto obyvatelé většiny krajů subjektivně hodnotili kriminalitu v roce 2010 mírně lépe než před pěti lety, což korespondovalo s obecným poklesem zjištěné trestné činnosti. Výjimku tvořily kraje s nižší registrovanou kriminalitou: Jihočeský a kraje na východu Čech a také Vysočina, kde došlo i k souběžnému vzestupu zjištěné kriminality. Pořadí krajů podle objektivně zjištěné trestné činnosti poměrně dobře koresponduje s pořadím dle subjektivní percepce kriminality (vyjma třech regionů, jejichž obyvatelé pociťovali problémy s kriminalitou ve svém okolí méně). Příčinou tohoto dílčího nesouladu může být skutečnost, že obyvatelé hodnotili situaci jen ve svém okolí (nikoli v celém kraji) a mohli do ní zahrnout širší okruh kriminálního chování.

6.2.4. Vězeňství v ČR

• Počet vězňů v ČR stoupá již od roku 2002 navzdory dlouhodobě klesající zjištěné kriminalitě

Počet vězněných osob na území ČR³³ zaznamenává vyjma roku 2006 meziroční růst nepřetržitě již téměř deset let. V posledních měsících se tempo přírůstku vězňů zrychluje. Zatímco na konci roku 2010 pobývalo ve věznicích v Česku 21 892 osob, o rok později 23 154. Za prvních pět měsíců roku 2012 přibýlo dalších téměř 500 vězňů.

³² Ucelenější pohled na rozsah skutečné kriminality vč. různých dopadů na jejich oběti by mohlo poskytnout šetření o tzv. viktimizaci, které zvažuje Eurostat v součinnosti s národními statistickými úřady v blízké budoucnosti realizovat.

³³ Více než tisíc občanů ČR je vězněno v zahraničí, ti ale nejsou předmětem této analýzy.

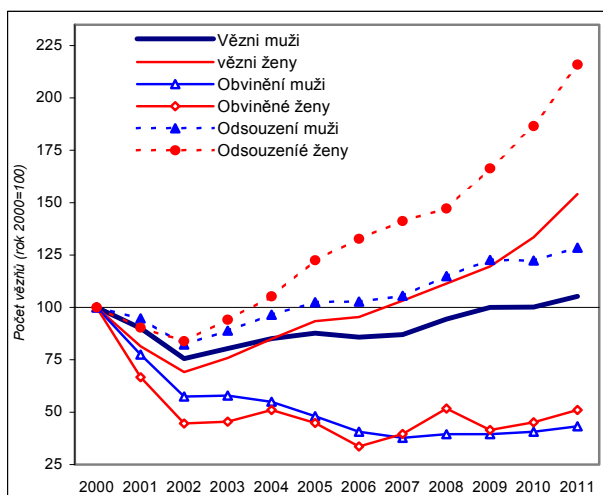
- **Podíl obviněných na celkovém počtu vězňů dlouhodobě klesal, od roku 2009 se zastavil na 11 %**

Celkový počet vězňů je výslednicí dvou dílčích složek – počtu odsouzených a počtu obviněných umístěných ve vazebních věznicích. Obě tyto složky prošly za poslední desetiletí odlišným vývojem. Počty obviněných se mezi roky 2000 a 2002 snížily o polovinu a rozhodující měrou v tu dobu přispěly i k celkovému snížení počtu všech vězňů. Za poklesem stály legislativní změny (zákon č. 265/2001 Sb.), které zpřísnily podmínky, za kterých mohou být osoby vzaty do výkonu vazby a upravily i vazební lhůty. Od roku 2003 se počet obviněných stabilizoval, u mužů až do roku 2007 mírně klesal. Podíl obviněných na celkovém počtu vězňů se citelně snížil, v roce 1998 tvořili obvinění téměř třetinu všech vězňů, v roce 2011 pouze desetinu.

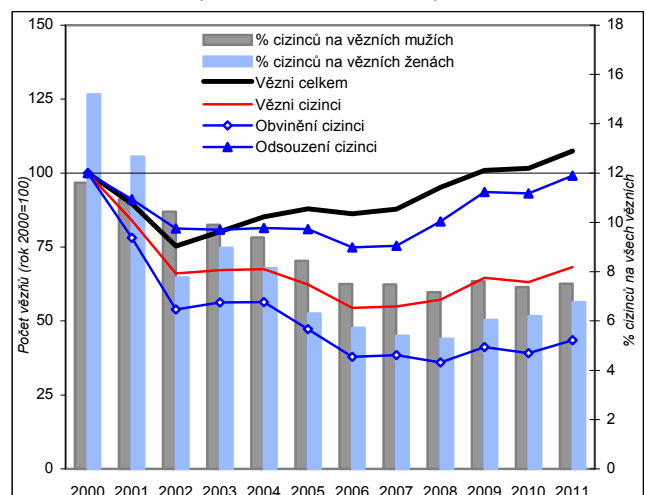
- **Zrychlený růst počtu vězňů žen od roku 2009**

Početní stavy odsouzených vězňů se naproti tomu od roku 2002 začaly neustále zvyšovat, přičemž přírůstky dosahovaly úrovně 90. let. V posledních třech letech prudce roste počet odsouzených žen, kterých je oproti roku 2005 ve věznicích již téměř dvojnásobek, na celkovém počtu vězňů se však stále podílí relativně málo (na konci roku 2011 s necelými 6,5 % mírně převyšovaly průměr zemí EU). Přestože počet podmíněných propuštění z věznic se dlouhodobě mírně zvyšuje (z 3,1 tis. v roce 2003 na 4,4 tis. v r. 2010), jsou rozhodujícím faktorem nárůstu vězeňské populace vyšší počty osob nastupujících k výkonu trestu z občanského života (např. osoby, u nichž se mýjely účinkem alternativní tresty, tj. podmíněné tresty a tresty obecně prospěšných prací a které byly proto přeměněny v tresty nepodmíněné).

Graf č. 74 Vývoj obviněných a odsouzených osob a počtu vězňů v ČR (k 31.12.; 2000=100)

Graf č. 75 Vývoj obviněných a odsouzených cizinců³⁴ a počtu cizinců ve věznicích ČR (k 31.12.; 2000=100)

Pramen: Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, vlastní výpočty

- **K růstu počtu vězňů přispěli v ČR cizinci jen okrajově**

Nárůst počtu vězňů v ČR v posledním desetiletí byl pouze okrajově ovlivněn osobami s cizí státní příslušností. Počet cizinců ve vězeňských zařízeních v ČR se mezi lety 2002-2007 naopak mírně snižoval, růst v pozdějších letech svoji intenzitou nepřekonal tempa dosažená vězni s českým státním občanstvím. Na konci roku 2011 pobývalo v tuzemských věznicích 1730 cizinců, o třetinu méně než na konci roku 2000. Pokles vězňů cizinců byl způsoben především nižšími počty obviněných, kteří jsou umístěni ve vazebních věznicích (v roce 2000 tvořili 55 % všech vězňů cizinců, v roce 2011 jen třetinu). Na celkovém počtu vězňů se cizinci podíleli 7,5 %.

- **Polovina vězňů cizinců v ČR jsou občany EU, rychle roste též podíl Vietnamců**

V posledním desetiletí došlo k významným posunům ve struktuře vězňů cizinců v ČR podle státního občanství. Abstrahujeme-li od vývoje v období 2000-2002, které bylo ovlivněné legislativními úpravami vazebního vězeňství, pak za nejvýznamnější tendenci poslední dekády lze považovat oslabení podílu vězňů z Ukrajiny a balkánských zemí ve prospěch zemí EU (především Slovenska) a Vietnamu. Cizinci ze zemí EU tvořili ke konci roku 2011 téměř polovinu vězňů v ČR, v r. 2002 pouze

³⁴ Cizincem je osoba s jiným než českým občanstvím; bývalí státní příslušníci ČSFR, u kterých není z dostupných dokladů zřejmé, zda jsou občany ČR nebo SR, nejsou mezi cizince zařazeni

třetinu. Podíl vězňů s vietnamským občanstvím se za stejné období ztrojnásobil (ke konci roku 2011 tvořili třetinu vězněných cizinců), přesně opačný byl vývoj v případě Ukrajinců, jejichž podíl klesl na desetinu. Občané z Vietnamu a Ukrajiny byli přitom hlavním motorem růstu počtu trvale bydlících či dlouhodobě pobývajících cizinců v ČR, za poslední desetiletí se jejich počet zvýšil o 105 %, resp. 80 %.

- **Od roku 2008 roste počet nepodmíněně uložených trestů odnětí svobody**

Mezi odsouzenými dlouhodobě dochází k častějšímu uplatnění podmíněných odložených trestů odnětí svobody, v roce 2010 bylo takto odsouzeno 63 % osob, o desetiletí dříve 56 %. Četnější je také využití obecně prospěšných prací a peněžitých trestů, byť v roce 2010 se jejich podíl poprvé od roku 2000 výrazněji snížil (zčásti patrně ve prospěch podmíněných trestů). Stále menší procento odsouzených odcházelo s nepodmíněným trestem odnětí svobody, tento dlouhodobý trend se však v roce 2007 zastavil. Tato skutečnost společně s růstem počtu podmíněně udělených trestů (část z nich se změnila v nepodmíněné při spáchání dalších trestných činů) je hlavní příčinou růstu počtu vězňů v ČR.

- **Roste podíl odsouzených umístěných do věznic s nižším stupněm ostrahy...**

Odsouzení vězni jsou stále nejčastěji umisťováni do oddělení věznic s ostrahou, ke konci roku 2011 jich zde byla umístěna téměř polovina. Dlouhodobě plynule mírně roste zastoupení odsouzených ve věznicích s dohledem a dozorem – tedy v odděleních s nižším stupněm ostrahy a zajištění bezpečnosti. Především v devadesátých letech se zvyšoval podíl odsouzených umístěných do oddělení s nepřísnejším režimem (zvýšená ostraha), v roce 2002 byl takto zařazen každý dvanáctý odsouzený, o deset let později ale již pouze každý sedmáctý. Ve zvláštních věznicích pro mladistvé bylo umístěno necelé procento odsouzených, od roku 2000 se jejich zastoupení zvýšilo jen nepatrně.

- **...přísněji jsou střeženi muži a cizinci**

Odsouzené ženy jsou na rozdíl od mužů častěji umístěny ve věznicích s dozorem. Ke konci roku 2011 jich zde pobývalo oproti věznicím s ostrahou téměř dvakrát tolik. I pro ženy platí stejné vývojové trendy jako pro odsouzené muže, častěji jsou umisťováni na oddělení věznic s nižším stupněm zajištění bezpečnosti. Ve věznicích s nejvyšším stupněm ostrahy je dlouhodobě umístěno vyšší procento cizinců (na konci roku 2011 zde pobýval každý desátý, o deset let dříve každý šestý).

- **Růst podílu odsouzených s nepodmíněným trestem do 9 měsíců se od roku 2005 zastavil**

Umístění odsouzených do oddělení věznic s rozdílným stupněm ostrahy je ovlivněno nejen kapacitními možnostmi věznic, ale především výší soudem uloženého trestu. Dlouhodobě převažují osoby s trestem 9-24 měsíců, na konci roku 2011 tvořili 40 % všech odsouzených vězňů. Až do roku 2005 se zvyšovalo zastoupení odsouzených s nepodmíněným trestem do 9 měsíců (často šlo o ženy), v pozdějších letech tyto krátké tresty udělovaly soudy méně, zřejmě ve prospěch trestů podmíněných (mezi roky 2005 a 2010 se počet podmíněných trestů odnětí svobody zvýšil z 36 tis. na 44 tis.). Dlouhodobou stabilitou se naopak vyznačuje zastoupení odsouzených pachatelů závažných trestných činů (s uloženým trestem 7 a více let). Ke konci roku 2011 tvořili osminu odsouzených, rozdíly mezi pohlavími nebyly překvapivě velké (u mužů 12,4 %, u žen 10,3 %).

- **Míry „vězňenosti“ se zvyšovaly nejvíce ve věkových skupinách 25-29 let a 40-49 let**

Odsouzení vězni byli v roce 2011 se svými 37 lety v průměru stále o čtyři roky mladší než celkové obyvatelstvo ČR, rozdíl se ale za poslední dekádu snížil o dva roky. Polovina odsouzených je ve věku 25-39 let, diference mezi pohlavími jsou malé. V relaci na celkovou populaci ČR v roce 2011 nacházíme nejvíce odsouzených vězňů ve věkové skupině 25-29 let (věznem zde byla každá dvoustá osoba). Vyjma skupiny mladších dvacátníků se proti roku 2000 zvýšila pravděpodobnost „uvěznění“ ve všech hlavních věkových skupinách, nejvíce u čtyřicátníků. Vyšší růst zde může být způsoben tím, že určitá část odsouzených ve středním věku se do věznic vrací jako recidivisté.

- **Téměř polovina vězňů v ČR měla maximálně základní vzdělání**

Pravděpodobnost stát se odsouzeným vězněm v ČR prudce klesá s úrovní nejvyššího dokončeného vzdělání. Mezi osobami patnáctiletými a staršími s nedokončeným základním vzděláním nebo zvláštní (speciální) školou byl v roce 2011 věznem každý padesátý, u vysokoškoláků jeden ze tří tisíc. Vzdělanostní úroveň odsouzených žen se proti mužům lišila, alespoň maturitního vzdělání dosáhla každá šestá odsouzená, u mužů jen každý devátý. Mezi odsouzenými

ženami bylo ale naopak vyšší zastoupení osob s nedokončeným základním vzděláním. Maximálně základního vzdělání dosáhlo v roce 2011 46 % odsouzených mužů, u žen dokonce 57 %. Mezi roky 2000 a 2011 se v souladu s celospolečenskými trendy mírně zvýšila i vzdělanostní úroveň vězňů, byť pouze v případě mužů, u kterých se podíl odsouzených s maximálně základním vzděláním snížil o 5 p.b. Zastoupení vysokoškoláků mezi odsouzenými vězni se zdvojnásobilo, přesto na konci roku 2011 nedosahovalo ani dvou procent.

- **Zaměstnanost vězňů se dlouhodobě mírně zvyšuje**

Skutečná míra zaměstnanosti odsouzených vězňů³⁵ se dlouhodobě zvyšuje, v roce 2011 dosáhla 60 %, tj. o polovinu více než před deseti lety. V relaci k celkovému počtu odsouzených vzrostl ve stejném období podíl pracujících vězňů pomaleji (z 36 % na 46 %), neboť stále menší část odsouzených byla zahrnuta do evidence zaměstnávání. Možnosti zaměstnávání souvisí se stupněm zabezpečení ochrany věznic a mírou uplatnění resocializačních programů – obvykle je vyšší u vězňů zařazených do věznic s nižším stupněm ostrahy.

- **Stoprocentní „naplněnost“ dosaženo u věznic pro výkon trestu v roce 2008, u vazebních v roce 2011**

Zvyšování počtu odsouzených se odrazilo v nárůstu naplněnosti vězeňských zařízení. Při uplatnění limitu 4 m² na osobu převýšil počet odsouzených vězňů disponibilní kapacitu v ČR již v průběhu roku 2008, u vazebních věznic se tak stalo v průběhu roku 2011. Ke konci května roku 2012 dosáhla využitelnost kapacit u vazebních věznic 102 %, u věznic pro odsouzené 115 %. Ve třech čtvrtinách všech věznic ČR se naplněnost přehoupla přes 100 % a v každé páté přes 130 %. Přeplněností kapacit častěji trpí velké věznice a zařízení se středním stupněm zabezpečení (s dozorem či ostrahou). Tento problém by se ještě zvětšil, pokud by do věznic přibylo více než 6 tisíc osob, které v řádném termínu dosud nenastoupily k výkonu trestu. Rychlejšímu zvyšování naplněnosti se zčásti předchází průběžným navyšováním ubytovacích kapacit, které se od roku 2005 zvýšily o desetinu. Nové věznice v ČR však nevznikají na „zelené louce“, ale často rekonstrukcí objektů, které ztratily své původní využití (často objekty bývalých kasáren). Na počátku roku 2012 byla otevřena nová ženská věznice u Prahy (Velké Přílepy), což lze chápat jako reakci na rostoucí počet odsouzených žen v posledních letech.

6.3. Vybrané ukazatele kvality života v mezinárodním srovnání

Mezinárodní srovnání kvality života v pojetí této analýzy si neklade za cíl srovnání co největšího počtu indikátorů kvality. Jako základní indikátor byl použit HDP na obyvatele v paritě kupní síly v jednotkách PPS. K němu byly přiřazeny čtyři další indikátory popisující dílčí oblasti života, které zachycují většinou úzkou vazbu na hodnotu základního indikátoru včetně jejich změny za poslední dekádu.

- **Vyrovnaný růst střední délky života ve starých zemích EU, rozdíl v růstu u nových zemí**

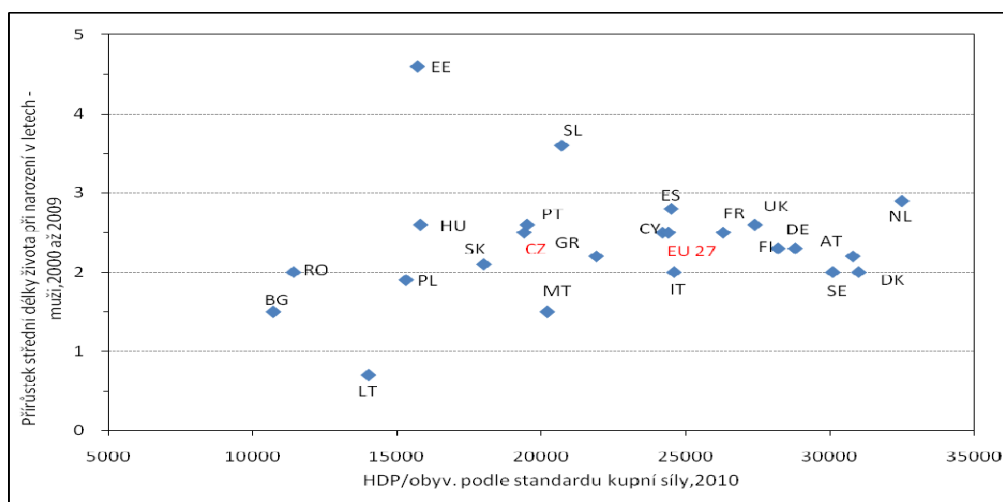
Mezi roky 2000 až 2009 došlo ve všech starých členských zemích EU k nárůstu střední délky života mužů³⁶ při narození o 2 až 3 roky. Mezi novými členy jsou ale značné rozdíly. Jsou zde země s nadprůměrným nárůstem – Estonsko, Slovinsko, ale i země s podprůměrným zvýšením střední délky života mužů – Bulharsko, Litva. Zvláště u Litvy je prodloužení střední délky jen o 0,7 roku zarážející, neboť Litva má nejnižší střední délku života mužů mezi zeměmi EU.

Zvýšení střední délky života v ČR za období 2000 až 2009 odpovídá téměř přesně průměru EU. V nových členských zemích se stále výrazněji projevuje změna životního stylu a rostoucí kvalita zdravotní péče, která např. výrazně ovlivnila pokles úmrtnosti na nemocí oběhové soustavy. Česká republika patří na špičku mezi bývalými zeměmi východního bloku. Lze říci, že je na přechodu k zemím západoevropským.

³⁵ Podíl pracujících osob ve výkonu trestu odnětí svobody k celkovému počtu odsouzených způsobilých k vykonávání práce. Odsouzení mohou pracovat ve vnitřním běžném provozu věznic, vlastní výrobě, provozovnách Střediska hospodářské činnosti, u podnikatelských subjektů nebo ve vzdělávacích a terapeutických programech.

³⁶ Neboli tzv. naděje dožití při narození.

Graf č. 76 Přírůstek střední délky života při narození mužů mezi roky 2000 až 2009 a HDP na obyvatele v PPS v zemích EU

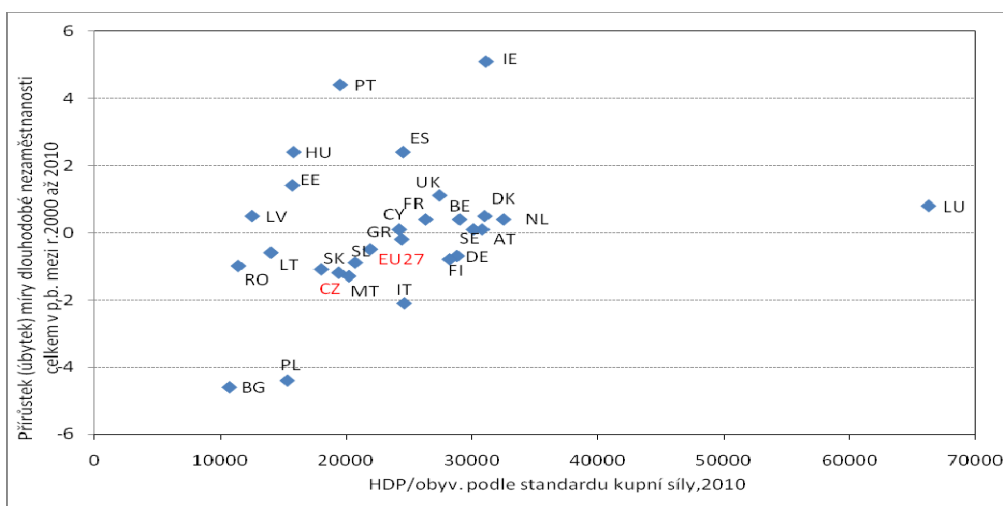

Pramen: Eurostat

- V ČR klesala míra dlouhodobé nezaměstnanosti rychleji než v EU**

Z grafu, ve kterém je zachycena změna míry dlouhodobé nezaměstnanosti mezi roky 2000 a 2010, plyne, že ve většině zemí (včetně ČR) se tato změna pohybovala mezi +2 až -2 procentními body tj. můžeme říci, že oscilovala kolem nuly. Výraznější vzestup míry byl v zemích s větším deficitem veřejných financí tj. v Irsku, Portugalsku, Španělsku a také v Maďarsku. Naopak nejvyšší pokles míry byl v roce 2010 dosažen v těch zemích, které ještě na přelomu tisíciletí měly značné potíže plynoucí ze strukturálních změn v ekonomice tj. v Bulharsku a Polsku. K novým členům EU je však ještě třeba podotknout, že především všechny 3 pobaltské republiky a Slovensko si prakticky po celé desetiletí udržovaly vysokou míru dlouhodobé nezaměstnanosti, která příliš neklesala.

Graf č. 77 Přírůstek (úbytek) míry dlouhodobé nezaměstnanosti celkem mezi roky 2000 a 2010 a hrubý domácí produkt na obyvatele podle standardu kupní síly v zemích EU

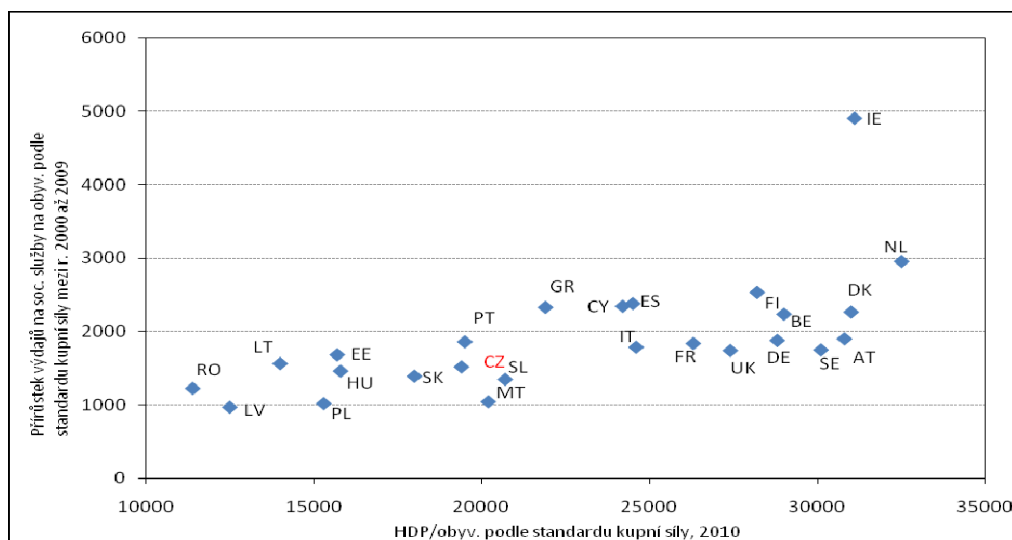
Pramen: Eurostat

- Rozdíly ve výdajích na sociální služby se zvětšují**

Výdaje na sociální služby nejsou v postkomunistických zemích v relativním vyjádření vyšší než ve starých členských zemích EU. Z jejich přírůstku za roky 2000 až 2009 je patrné, že ve všech starých zemích se zvýšily v relaci na obyvatele výrazněji. To znamená, že se rozdíly mezi novými a starými členy EU v této oblasti zvyšují. ČR je tedy zemí, ve které výdaje na sociální služby v relaci na obyvatele stále více zaostávají za starými členskými zeměmi.

Graf č. 78 Přírůstek výdajů na sociální služby na obyvatele podle standardu kupní síly mezi roky 2000 až 2009 a hrubý domácí produkt na obyvatele podle standardu kupní síly v zemích EU

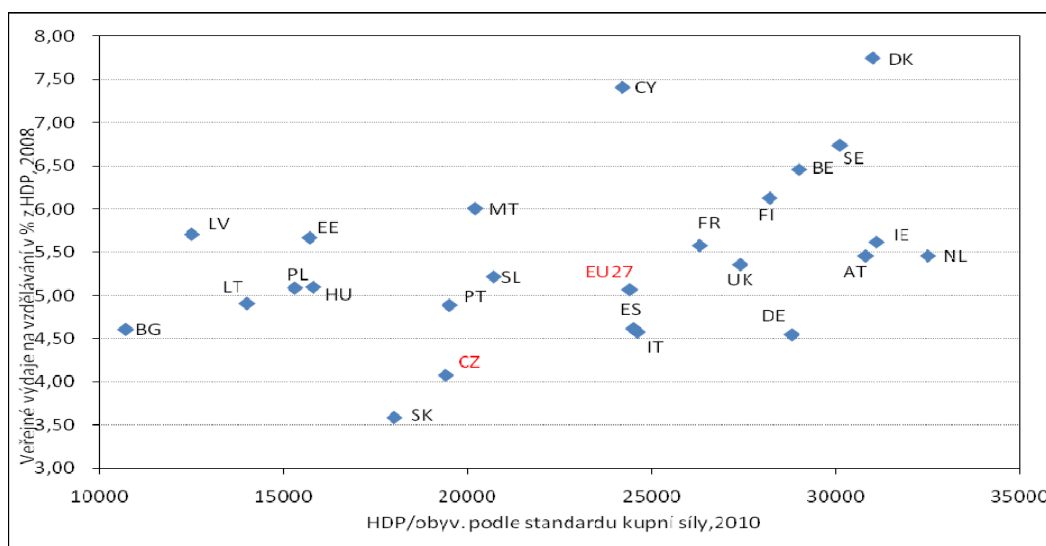

Pramen: Eurostat

• Veřejné výdaje na vzdělávání – Česko pod průměrem EU

U veřejných výdajů na vzdělávání v procentech z HDP nejsou rozdíly mezi zeměmi příliš výrazné, neboť např. „nejlepší“ Dánsko má podíl výdajů na vzdělávání jen o něco víc než dvakrát větší než „nejhorší“ Slovensko. Je to dáno pravděpodobně tím, že do vzdělávání jdou výrazně menší finance než do sociální oblasti a také tím, že výdaje na vzdělávání jsou ve většině zemí EU omezovány. Postavení ČR mezi státy EU není u tohoto ukazatele příliš komfortní – veřejné výdaje na vzdělávání tvořily v roce 2008 jen 4,08 % a toto číslo bylo pod průměrem EU a jen na Slovensku (z dostupných dat) byl podíl nižší. Nutno však dodat, že u výdajů na vzdělávání nevede mezi bývalými zeměmi východního bloku a starými členy žádné výrazné rozhraní. Výše podílu veřejných výdajů na vzdělávání z HDP tedy s výší HDP na obyvatele příliš nesouvisí.

Graf č. 79 Podíl veřejných výdajů na vzdělávání v % z HDP a hrubý domácí produkt na obyvatele podle standardu kupní síly v zemích EU

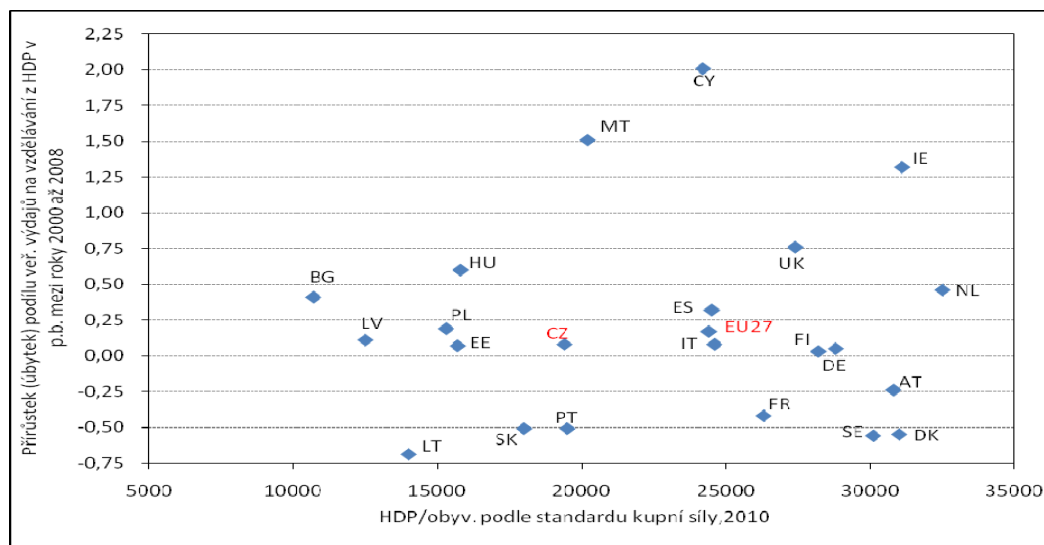
Pramen: Eurostat

• Veřejné výdaje na vzdělávání pod vlivem státní exekutivy

Podíl veřejných výdajů na vzdělávání, jak se vyvinul mezi roky 2000 až 2008, svědčí o poměrně slabé provázanosti s vývojem HDP. Podíl těchto výdajů je tedy, spíše než na hodnotu HDP, vázán na rozpočtová opatření jednotlivých vlád. U většiny států EU hodnota podílu oscillovala v uvedeném období mezi -1 až +1 p.b. Mezi starými a novými členskými státy nevede žádné rozhraní. V ČR podíl narostl jen v řádu setin a

víceméně odpovídal průměrné hodnotě dosažené za EU.

Graf č. 80 Přírůstek (úbytek) podílu veřejných výdajů na vzdělávání z HDP v p.b. mezi roky 2000 až 2008 a HDP na obyvatele podle standardu kupní síly v zemích EU

Pramen: Eurostat

7. Vybrané aspekty vztahu ekonomiky a životního prostředí

Ekonomický vývoj ve společnosti se odráží v kvalitě životního prostředí. A je to patrné jak v době silného ekonomického růstu (v ČR letech 2004 až 2008), tak v době ekonomického poklesu (rok 2009). V době růstu se zvyšují tlaky na životní prostředí především na straně materiálových či energetických vstupů. V době ekonomického poklesu pak dochází zpravidla k omezení výdajů na řešení problémů životního prostředí. V kapitole sledujeme vybrané ukazatele zachycující ekologickou zátěž území našeho státu převážně v letech 2005 až 2010 (data za rok 2011 v době přípravy této analýzy ještě nebyla k dispozici).

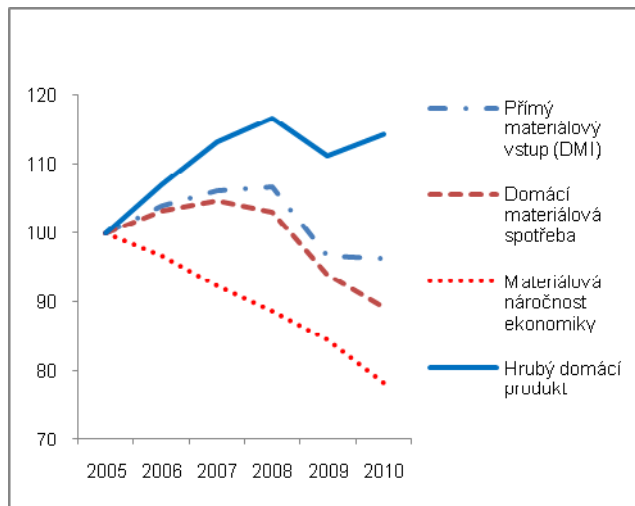
- **Materiálová spotřeba klesá i navzdory růstu**

Jedním z cílů udržitelného rozvoje je dosáhnout hospodářského růstu a zároveň snižovat materiálové vstupy. Hospodářský růst v ČR byl provázen i růstem materiálových vstupů do hospodářství, rokem 2008 dochází ke zlomu, který se dále prohloubil i v roce 2009 a který znamenal výrazný pokles materiálových vstupů do ekonomiky v důsledku omezení výroby. Domácí materiálová spotřeba³⁷ (DMC) klesla v roce 2010 ve srovnání s rokem 2005 o 10,8 % a v porovnání s rokem 2007 (maximální hodnota ve sledovaném období) dokonce o 14,7 %. Hodnota přímého materiálového vstupu³⁸ do ekonomiky (DMI), který nepočítá s vývozem, klesla až v roce 2009, a to o 9,4 %, a následující rok již přinesl stagnaci. Rozdíl v průběhu křivek pro DMI a DMC nám ukazuje, jak silný je vliv vývozu.

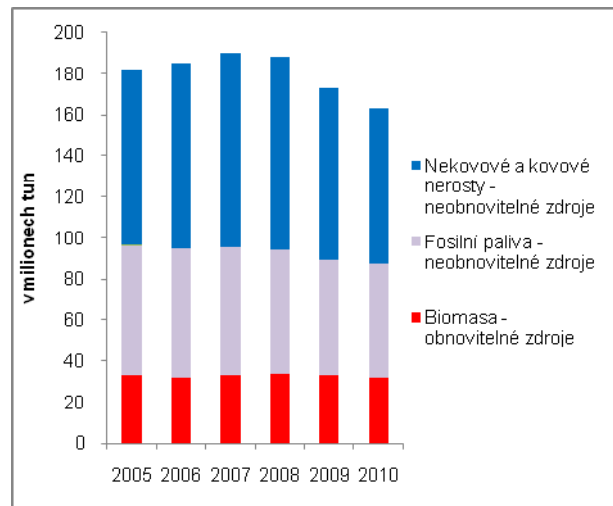
- **Dlouhodobě výrazně rostoucí materiálová produktivita**

Ať hospodářství rostlo či klesalo, materiálová náročnost³⁹ české ekonomiky vykazuje od roku 2004 stálý pokles. Od roku 2005 klesla o 21,7 % a tempo poklesu se spíše urychluje. Logickým důsledkem toho je, že materiálová produktivita⁴⁰ se od roku 2005 zvýšila o 27,6 %, což můžeme hodnotit pozitivně. Rokem 2007 byl ukončen proces tzv. relativního decouplingu, kdy environmentální zátěž na jednotku HDP klesala, ale v absolutním vyjádření tato zátěž stále rostla. V letech 2008 a 2010 se dá hovořit o absolutním decouplingu, kdy klesá jak DMC na jednotku HDP, tak DMC v absolutním vyjádření za současného růstu HDP.

Graf č. 81 Materiálová náročnost⁴¹ ekonomiky (2005=100)

Graf č. 82 Domácí užitá těžba (v mil. t)

Pramen: ČSÚ, účet materiálových toků

- **Fyzický dovoz větší než vývoz**

Zahraněční obchod lze chápat také jako přesouvání ekologické zátěže z jedné země do druhé. Země, která je dovozcem zboží a surovin, tak vlastně řeší svoji

³⁷ DMC - domácí užitá těžba plus dovoz mínus vývoz hotových výrobků, vytěžených surovin a biomasy – měří celkové množství materiálu a výrobků přímo spotřebovaných v hospodářství.

³⁸ DMI - domácí užitá těžba plus dovoz hotových výrobků, vytěžených surovin a biomasy – měří vstup používaných materiálů v hospodářství (tj. všechny materiály, které mají ekonomickou hodnotu a jsou používány pro výrobu a spotřebu).

³⁹ Poměr DMC a HDP ve stálých cenách roku 2000 (v této analýze je pro výpočet všech ukazatelů náročnosti ekonomiky ve jmenovateli použit HDP ve stálých cenách roku 2000).

⁴⁰ Poměr HDP (ve s. c. 2000) a DMC – jedná se o převrácenou hodnotu materiálové náročnosti ekonomiky.

⁴¹ Domácí materiálová spotřeba na jednotku HDP (ve s.c. 2000).

ekologickou zátěž na úkor země, která zboží a suroviny do této země vyváží. Pro ČR je pozitivní, že fyzický dovoz je již delší dobu vyšší než fyzický vývoz, a to i přesto, že fyzický dovoz vzrostl mezi roky 2005 až 2010 o 16,1 %, kdežto fyzický vývoz vzrostl o 21,7 %. Vzhledem k tomu, že objemy zahraničního obchodu rostou, mají tedy tyto „přesuny“ ekologické zátěže stále větší význam.

• **Pokles materiálové spotřeby ve všech hlavních kategoriích**

Od roku 2008 domácí materiálová spotřeba klesá. Na poklesu podílí jak biomasa, tak fosilní paliva, tak nekovové nerosty. Změnou prochází i struktura domácí materiálové spotřeby. Ale zásadní podíl mezi obnovitelnými zdroji (biomasou) a neobnovitelnými zdroji, zůstává přibližně stejný. Podíl neobnovitelných zdrojů osciluje mezi 87-88 %. Významnější změny jsou ve struktuře domácí materiálové spotřeby u neobnovitelných zdrojů, kde od roku 2009 roste podíl fosilních paliv a naopak klesá podíl nekovových nerostů. To může souviset s oslabením stavebnictví jako významného spotřebitele nekovových nerostů.

• **Skokovitý vývoj materiálové spotřeby kovových nerostů**

Ve struktuře domácí materiálové spotřeby posílila fosilní paliva od roku 2008 o téměř 3 p. b., kdežto nekovové nerosty za stejné období oslabily o více než 3,5 p.b. Zajímavý je relativně skokovitý vývoj v domácí materiálové spotřebě u kovových nerostů. Ty dosáhly svého maxima v roce 2008, v roce 2009 se však propadly na téměř poloviční hodnotu, aby pak v roce 2010 jejich spotřeba opět o více než 50 % stoupla. Lze tedy říci, že velmi citlivě reagovaly na celkový vývoj hospodářství.

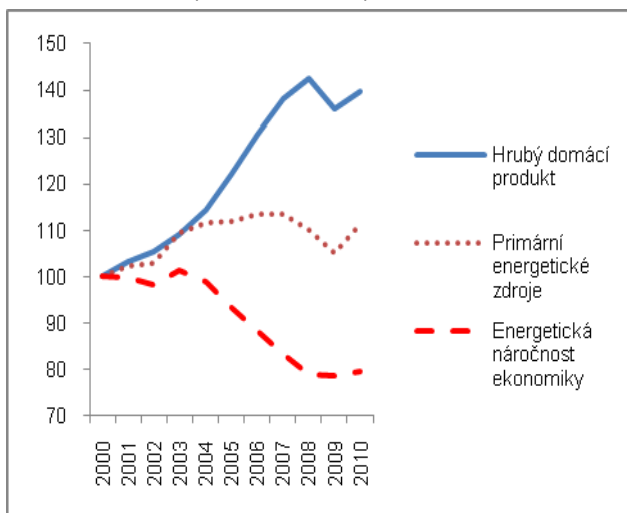
• **Prvotní energetické zdroje – po poklesu opět relativní růst**

Od roku 1999 prvotní (primární) energetické zdroje (PEZ), které vstupovaly do české ekonomiky, pravidelně rostly až do roku 2007. V průměru nárůst činil 2 % ročně. Přestože fosilní paliva od roku 2008 posilovala svoji pozici ve struktuře domácí materiálové spotřeby, v absolutním vyjádření vlivem hospodářských problémů jejich objemy klesaly, a tak dochází i k poklesu prvotních energetických zdrojů vstupujících do ekonomiky, a to jak v roce 2008, tak v roce 2009. V roce 2010 se česká ekonomika postupně lepšila a začala i relativně růst (absolutně stále pokles) i spotřeba prvotních energetických zdrojů, a to zhruba na úroveň roku 2004.

• **Energetická i materiálová náročnost stále nad průměrem EU**

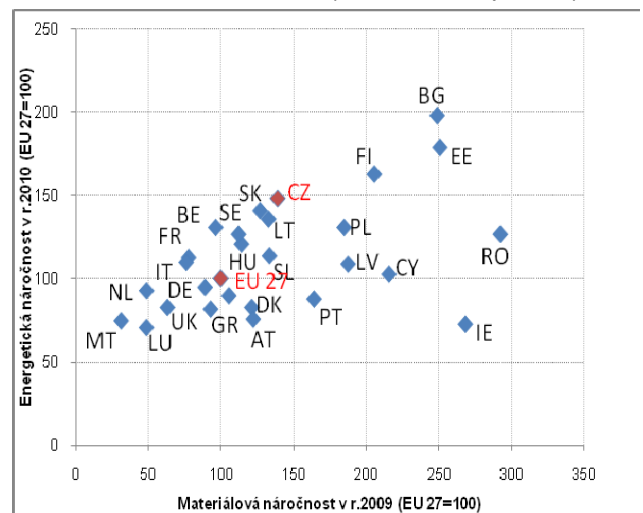
Křivky pro hrubý domácí produkt a spotřebu prvotních energetických zdrojů se od roku 2004 začaly vzdalovat, což je nepochybně pozitivní jev. Energetická náročnost ekonomiky vztážená na jednotku HDP se např. od roku 2000 snížila o více než 20 %. S určitým ekonomickým oživením, které nastalo v roce 2010, se směr všech křivek obrátil nahoru (viz graf 83). Nárůst energetické náročnosti je však ve světle předchozího poklesu poměrně malý – od roku 2008 se energetická náročnost zvýšila jen o 3,2 %. Česká ekonomika však stále patří mezi zeměmi EU k těm energeticky i materiálově náročnějším, což dokumentuje graf 84, kde je energetická i materiálová náročnost přepočtená na jednotku HDP (v PPS).

Graf č. 83 Energetická náročnost ekonomiky (rok 2000=100)

Pramen: ČSÚ

Graf č. 84 Materiálová a energetická náročnost (mezinárodní pohled)

Pramen: Eurostat, výpočty ČSÚ

- **Pokles produkce odpadů v roce 2009**

Negativní dopad odpadů na společnost je nepopíratelný. Prakticky každá lidská činnost vede ke vzniku většího či menšího množství odpadu. Kladem je, že společnost dokáže stále větší množství odpadu účelně zpracovat.

Produkce odpadů velmi mírně rostla od roku 2005, rok 2009 však znamenal pokles pravděpodobně způsobený nižší výkonností ekonomiky a rok 2010 víceméně zopakoval hodnoty roku 2009. Proti roku 2005 klesla celková produkce odpadu v roce 2010 o 3,3 %.

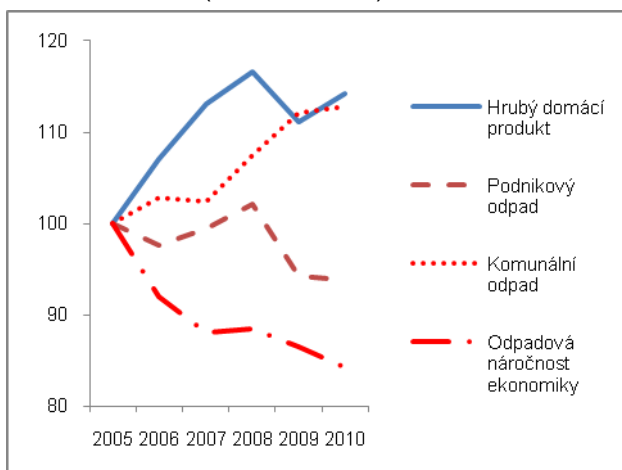
Mezi roky 2005 až 2010 prošly dvě základní složky produkce odpadů odlišným vývojem. Zatímco produkce odpadu z obcí za uvedené období stoupla o 17 %, tak produkce odpadu z podniků, která má výrazně větší podíl na celkové produkci odpadů, klesla o 6,2 %. Produkce podnikových odpadů klesala prakticky ve všech odvětvích ekonomických činností a do značné míry souvisela s celkovým vývojem ekonomiky. Jedinou významnější výjimkou, kde došlo k nárůstu objemu odpadů, byly činnosti související s odpadními vodami, odpady a sanacemi, což jsou odvětví, které se přímo specializují na nakládání s odpady.

- **Množství komunálního odpadu stále roste**

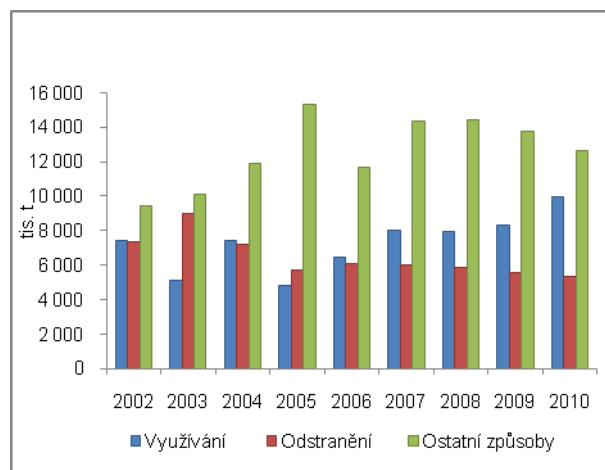
V roce 2006 připadalo na jednoho obyvatele 296 kg komunálního odpadu, kdežto v roce 2010 to bylo již 317 kg. Příčiny nárůstu objemu komunálního odpadu mohou souviset s několika skutečnostmi.

Počet osob žijících na území ČR, ať už legálně či nelegálně, roste, a to se samozřejmě projeví v množství komunálního odpadu. Zlepšuje se organizace sběru komunálního odpadu, zvyšuje se objem odděleně sbíraných složek a objemného odpadu. Další příčinu můžeme vidět v rostoucím množství různých obalových materiálů, které se používají k zabalení zboží. Rovněž nárůst živnostenského podnikání má vliv na růst objemu komunálního odpadu, protože je do něho částečně zahrnut.

Graf č. 85 Odpadová náročnost ekonomiky (rok 2005=100)

Graf č. 86 Způsoby nakládání s odpady v ČR

* Skládkování a ostatní způsoby ukládání v úrovni nebo pod úrovní terénu.

Pramen: ČSÚ

- **Stále větší část komunálního odpadu je tříděna**

Produkce odpadů je proces, který zatěžuje naše životní prostředí. O tom, jaký bude výsledný vliv odpadů na kvalitu prostředí okolo nás, rozhoduje, jak společnost naloží s těmito odpady. Podíl tříděného odpadu dosáhl v roce 2010 15,9 %, když v roce 2005 činila jeho hodnota jen 10,2 %. Proti roku 2005 vzrostl objem vyříděného odpadu v roce 2010 o tři čtvrtiny a svoz objemného odpadu téměř o čtvrtinu.

Nakládání s odpady má dvě složky, využívání a odstraňování odpadů. Přístup lidí co se nakládání s komunálním odpadem týká, se zlepšil. Většina komunálního odpadu sice stále končí na skládkách či ve spalovnách – 67,8 % v roce 2010 oproti

77,5 % v roce 2005 –, ale rok od roku roste podíl odděleně sbíraných složek odpadu (tříděného odpadu). Pozitivní jsou i čísla o svozu objemného odpadu. Spalování komunálního odpadu od roku 2005 osciluje kolem 14 %, v roce 2010 dosáhlo hodnoty 15,6 %. V naprosté většině se jedná o spalování komunálního odpadu s využitím tepla.

- **Nakládání s odpady v ČR**

Srovnatelnost sumárních dat nakládání s odpady je problematická jak z pohledu časového, tak mezinárodního, protože v průběhu celého sledovaného období došlo v národní legislativě postupně k zavedení celé řady nových kódů nakládání. Vedle v EU používaných kódů pro využívání a odstraňování byly zavedeny ostatní způsoby nakládání, z nichž některé se vztahují k využívání a některé k odstraňování odpadů.

Podíl odstraňování odpadů jak podnikových, tak komunálních (patří sem zejména skládkování) mezi roky 2005-2010 klesal, na druhé straně podíl materiálového a energetického využití odpadů stoupal. Materiálové využití představuje většinu odpadů, se kterými bylo v České republice nakládáno, a jeho hodnota dosáhla 70 % podílu z celkového nakládání s odpady v roce 2010. Pokud bychom z materiálového využití vyloučili zeminu, která se používá na terénní úpravy, potom by materiálové využití představovalo 47 %.